

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΠΑΡΑΤΑΙΝΑΡΙΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Ἐμφανίζοντες πρὸ δεκαετίας ἀπὸ τῶν σελίδων τοῦ «Πλάτωνος» (1) μικρὸν μέρος τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς μας, τῆς περιεχομένης τοπωνύμια τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης, ἐτερματίζομεν βραχυτάτην εἰσαγωγὴν διὰ τῶν στίχων :

«Quod possum facio
Faciunt meliora potentes».

Εἰς τὴν ἐφημερίδα Καθημερινὴ τῆς 24 Ἰουλίου 1966 ἀνεγνώσαμεν ὅτι ἐπιμελεῖα τοῦ καθηγητοῦ κ. Τωμαδάκη «καὶ τοῦ κ. Δ. Βαγιακάκου, μέλους τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐκδίδεται καὶ ὁ 68 τόμος τῆς «Ἀθηνᾶς» πού θὰ κυκλοφορήσῃ σὲ λίγες μέρες μὲ τὶς ἀκόλουθες μελέτες : . . . Δ. Βαγιακάκου : «Περὶ τὰ παραταινάρια τῆς Μάνης τοπωνύμια», σ. σ. 169—248. Ἐξετάζεται σειρὰ ἀπὸ τοπωνύμια τοῦ Ταινάρου πού τὰ ἔχει μελετήσῃ καὶ ἄλλος ἐρευνητής, καὶ τὰ ὁποῖα ἐρευνῶνται τώρα ἐκ νέου μὲ βάση τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα».

Ἡ σημασία τῆς μελέτης τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης ἔχει τονισθῆ ἀπὸ μακροῦ καὶ οὐδεὶς λόγος ἐπιβάλλει ἐπαναλήψεις. Ἀναγνώσαντες τὰ ἀνωτέρω ἐσπεύσαμεν καὶ παρελάβομεν τὸν 68ον τόμον τῆς «Ἀθηνᾶς», ἀντιληφθέντες δὲ ὅτι διὰ τῆς ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον μελέτης τοῦ Δ. Βαγιακάκου ἡ μὲν ἀλήθεια ἀνηλεῶς ἐκακοποιεῖτο, τὰ δὲ ἐπὶ μέρους θέματα, τὰ συνδεόμενα πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν τοπωνυμίων, ποικιλοτρόπως διεστρέφοντο καὶ συνεσκοτίζοντο, ἐθεωρήσαμεν καθήκον νὰ προβῶμεν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ μετὰ χειρας πονήματος, τοῦ ὁποίου διττὸς εἶναι ὁ σκοπός. Προτιθέμεθα δηλαδὴ νὰ προσφέρωμεν καὶ νῦν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν μελέτην τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης, ἀλλὰ καὶ νὰ θέσωμεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἐπιστήμης στοιχεῖα, διὰ τῶν ὁποίων νὰ δύναται τις νὰ ἀντιληφθῆ, ἂν ὁ Δ. Βαγιακάκος εἶναι ὁ ἀναμενόμενος ἐπαῖων, ὅστις μᾶς ἀπαλλάσσει τῆς ἔναντι τοῦ θέματος τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης εὐθύνης μας ἢ ἡ προσπάθεια τῶν ἐπιστημόνων ἐπιβάλλεται νὰ καταστῆ ἐντονωτέρα.

Ἐν σελ. 171 τοῦ δημοσιεύματός του, ἀρχόμενος τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐπὶ μέρους, λέγει : «μεταγράφω τὰ ὅσα ἀκριβῶς περὶ ἐκάστου τούτων ἔγραψεν ὁ Α. Κουτσιλιέρης, διὰ νὰ φανῆ ἡ προχειρότης τῆς μελέτης του καὶ ἡ ἔλλειψις μεθόδου».

Δι' ἐργασίαν ὅμως 8 σελίδων, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει προχειρότης καὶ

1) Α. Κουτσιλιέρη, Παραταινάρια ἀρχαιοπινῆ καὶ Βυζαντινὰ τοπωνύμια, «Πλάτων» τ. 10 σ. 240—249.

ἔλλειψις μεθοδου, ἦτο ἄραγε ἀναγκαῖον νὰ διατεθῶσι 5 ἀκριβῶς τυπογραφικὰ φύλλα τῆς «Ἀθηνᾶς» ;

Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἀμφιβολία, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς δημιουργεῖται εἰς τὸν ἀναγνώστην.

Μιὰ δευτέρα ἀπορία εἶναι τὸ διατὶ ἀνέβαλλε τὸν ἔλεγχον ἐπὶ μίαν ὄλην δεκαετίαν.

Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς μελέτης μας παρέλαβεν ἐκ τῆς ἐργασίας μας ἐκείνης ὀλόκληρον τὸ λῆμμα Μέτουπο (1), διὰ πιστῆς ἀντιγραφῆς, ἀποφεύγων δὲ τὴν ἀλλαγὴν τυπογραφικῶν στοιχείων ἢ τὰ εἰσαγωγικά, οἰκειοποιεῖται τὸ ἡμέτερον κείμενον, νομίζων ὅτι διὰ μιᾶς ἀπλῆς παραπομπῆς εὐρέθῃ μακρὰν παντὸς ἐλέγχου.

Δύο ἔτη βραδύτερον εἰς ἄλλην ἐργασίαν του («Πελοποννησιακὰ» Ε σ. 173 καὶ 176) παραπέμπει πολλάκις εἰς τὴν αὐτὴν πραγματείαν μας. Οὐδαμοῦ εἰς τὰ μελετήματά του ταῦτα ἀφῆκεν νὰ ἐννοηθῇ ἔχνος δυσφορίας διὰ τὸν σφετερισμὸν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων, τὸν ὁποῖον ἰσχυρίζεται σήμερον ὅτι ἐπεχειρήσαμεν διὰ τῆς ἐργασίας μας ἐκείνης.

Προτιθέμενοι νὰ σχολιάσωμεν τὰς κατὰ τῆς μελέτης μας ἐνστάσεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ σημειώσωμεν τὰ ἐξῆς :

Τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον περὶ τῶν Παραταιναριῶν τοπωνυμίων παρεδόθη εἰς τὸν ἐπιμελούμενον τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ «Πλάτων» κ. Σ. Μαγγίναν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1957. Μετὰ πεντάμηνον, ἐρωτήσαντες τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ διὰ τὴν τύχην τοῦ χειρογράφου μας, ἐπληροφόρηθημεν ὅτι δὲν ἐγνώριζεν αὕτη τὴν ὑπαρξίν του. Ἐκλήθη ὁ κ. Μαγγίνας, ὅστις εἶχε καθυστερήσει τὴν παράδοσιν λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν πρὸς δημοσίευσιν χειρογράφων, καὶ παρέδωσε τὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐδημοσιεύθη. Εἰς τὸ τέλος τῆς μελέτης μας ὑπάρχει ἡ ἡμερομηνία : 17 Ἀπριλίου 1957.

Περὶ τῶν μελετημάτων τοῦ Δ. Βαγιακάκου, τῶν φερομένων ὡς δημοσιευθέντων κατὰ τὸ 1957, παρατηροῦμεν ὅτι εἰς «Πελοποννησιακὰ» (Β 1957) λέγεται εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου : «Ἡ ἐκτύπωσις τοῦ παρόντος τόμου ἐπερατώθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1958».

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα νομίζει ὁ Δ. Βαγιακάκος ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀγνοηθῶσιν.

Μετὰ τὰ εἰσαγωγικά ταῦτα, ἅτινα ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπεχρεώθημεν νὰ παραθέσωμεν, ἐρχόμεθα εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς κριτικῆς τοῦ Δ. Βαγιακάκου. Ἀρχόμενος τῆς κριτικῆς του, λέγει ὅτι κακῶς ἐγράψαμεν ὅτι οἱ ἀείμνηστοι Σ. Λάμπρος καὶ Γ. Χατζιδάκις ἐτόνισαν τὴν ἀξίαν τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης. Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων ὅμως, ἅτινα ὁ ἴδιος παραθέτει, ἀποδεικνύεται τὸ ἀβάσιμον τοῦ ἰσχυρισμοῦ του. Γράφων δηλαδὴ ὁ Σ. Λάμπρος ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ συλλέξατε τὰς Λακωνικὰς τοπωνυμίας» δὲν νομίζομεν ὅτι ἐζήτει ἐργασίαν στερουμένην ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ ὅτι ὑπὸ τὸν ὄρον Λακωνικαὶ τοπωνυ-

---

1) Τόμος εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960 σ. 348.

μίας είχε κατὰ νοῦν μόνον τὰς τῆς λουιτῆς Λακωνίας οὐχὶ δὲ καὶ τῆς Μάνης, εἶναι εἰκασία τοῦ Δ. Βαγιακάκου.

Γράφων ὁ Γ. Χατζιδάκις : «Καὶ εἰς λόγον τοπωνυμίων εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ Μάνη, ἡ κατ' ἐξοχὴν λεγομένη Μάνη ἢ Μέσσα Μάνη, βρίθκει ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τοπωνυμίων» (1) δὲν ἐτόνιζε τὸ πολυμερές τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης, ὡς ἡμεῖς ἐγράψαμεν ;

Ἡ δευτέρα ἔνστασις τοῦ Δ. Βαγιακάκου ἀναφέρεται εἰς τὸν ἡμέτερον ἰσχυρισμὸν, ὅτι μέχρι τοῦ 1957 δὲν ἐδημοσιεύθη ἐργασία περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης. Παραθέτει κατάλογον ὀλόκληρον μελετητῶν τῶν τοπωνυμίων τῆς Μέσσα Μάνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι σοβαρὰ ἐγένετο προσπάθεια πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμίων τῆς περιοχῆς.

Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι διάφορος. Τὰ μέχρι τοῦ 1957, δηλαδὴ μέχρι τοῦ χρόνου τῆς καταθέσεως τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου, μελετηθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοπωνύμια ἀνέρχονται εἰς 4. Τοῦτο σαφῶς συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ ἐν σελ. 170 τῆς κριτικῆς του πίνακος τῶν δημοσιευμάτων του, ταῦτα δὲ εἶναι : 1) Νίκλι («Ἀθηνᾶς» 53, 1949), 2) Πολυτζάραβος (αὐτόθι 54, 1950), 3) Λουρι (αὐτόθι 54, 1950), 4) Ἄπα - Νάπα (αὐτόθι 55, 1951 (2)).

Συντάσσω ἐπὶ δύο περίπτου δεκαετίας γλωσσικὰς μελέτας, κυρίως περὶ τῆς γλώσσης τῆς Μάνης, ἐμελέτησε καὶ τὰ 4 ταῦτα τοπωνύμια μέχρι τοῦ 1957. Τὸ ἔτος τοῦτο φαίνεται εἶχεν ὀρίσει ὡς ἔτος τοπωνυμίων, διότι ἐντὸς αὐτοῦ φέρεται συντάξας δύο τοπωνυμικὰς μελέτας καὶ οὕτω τὰ τέσσαρα μέχρι τότε τοπωνύμια ἀνῆλθον εἰς τεσσαράκοντα τέσσαρα. Δημοσιεύοντες ἡμεῖς τὰ 78 Παραταινάρια τοπωνύμια συμπεριελάβομεν τὸ τοπων. Ἄπα, ἐκ τῶν μελετηθέντων ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου, διότι εἶχομεν νὰ προσθέσωμεν τὸν τύπον Πάπα, καὶ δὲν παρελείψαμεν νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Δ. Βαγιακάκον ὡς γράψαντα περὶ Ἄπας. Ἐὰν εἶχε δημοσιευθῆ ἡ τριάς τῶν τοπωνυμικῶν του συμβολῶν, οὐδεμίαν ἀντίρρησιν θὰ εἶχομεν νὰ παραπέμψωμεν εἰς αὐτὰς καὶ τὰς ἡμετέρας ἐπ' αὐτῶν ἀπόψεις νὰ διατυπώσωμεν. Ἀφορμώμενοι ἐκ τῶν παρατηρήσεών του ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου μελετήματος πράττομεν τοῦτο ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Μελετητὰς τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης χαρακτηρίζει τοὺς Κανελλίδην καὶ Φουρίκην, ὡς καὶ τοὺς καθηγητὰς Πεζόπουλον καὶ Γεωργακᾶν, ἀλλ' ὅμως, ὡς προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ 66 τόμου τῆς Ἀθηνᾶς (σ. 355 κ.ἐξ), εἰς ὃν ὁ ἴδιος κατέγραψε τοὺς μελετητὰς τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης, καὶ εἰς ὃν παραπέμπει, οἱ ἀνωτέρω οὐδὲν τοπωνύμιον τῆς Μάνης φέρονται νὰ ἐμελέτησαν πέρα τοῦ ὀνόματος Μάνη.

Αἱ ἐργασίαι περὶ Μάνης τῶν Φουρίκη, Πεζοπούλου καὶ Γεωργακᾶ εἶναι ἀσφαλῶς ἐπιστημονικῶς συντεταγμέναι, ἀλλὰ οἱ ἐπιστήμονες οὗτοι οὐδὲν, ὡς εἴπομεν, τοπωνύμιον τῆς Μάνης ἐμελέτησαν. Ὁ ἀείμνηστος Ν. Πολίτης εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ὑπῆρξε μελετητῆς τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης. Ὁ καθηγητῆς Κου-

1) «Ἀθηνᾶς» 42 σ. 110.

2) Βλ. καὶ «Ἀθηνᾶς» 66 σ. 358—359.

γέας ἐμελέτησε τὴν ἱστορίαν τῆς Μάνης καὶ οὐχὶ τὰ τοπωνύμια. Ἄν συνέτασσε τοπωνυμικὴν μελέτην, ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ἐπιστημονικῶς συντεταγμένη, ἀλλὰ ἀναφῶρων τόπους κατὰ τὴν ἐξέτασιν ἱστορικῶν θεμάτων δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ θεωρηθῆ ἔρευνητὴς τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης.

Ὁ Α. Πετριδης, ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν Μάνην, οὐδαμοῦ φαίνεται συλλογεὺς τοπωνυμίων. Ὁ Κ. Ἀμαντος εἰς «Ἑλληνικά» (τ. 5, 1932 σ. 220—222) φέρεται ἀπαξ ἀναφερθεὶς εἰς τοπωνύμια τῆς Μάνης, ἀλλὰ διὰ τῆς σελίδος ταύτης δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἔρευνητὴς τοπωνυμίων τῆς Μάνης.

Χαρακτηρίζων τὸν Π. Καλονάρον ὡς ἔρευνητὴν τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης, ἔδει νὰ ἀναφέρῃ καὶ τοπωνυμικὴν τινα μελέτην αὐτοῦ, διότι οὐδεμία τοιαύτη εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι ἀδικοιολόγητος, ἀφοῦ οὐδὲν τοπωνύμιον ἐμελέτησε.

Μένουσιν ἐπομένως αἱ ἐργασίαι Μανωλάκου, Παπαλεκάκου καὶ Βαγιακάκου. Ὁ Γ. Μανωλάκος ἐνεφάνισε μικρὸν ἀριθμὸν τοπικῶν ὀνομάτων εἰς τὴν Λαογραφίαν κατὰ τὸ 1915, ἔκτοτε δέ, καίτοι μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ὑπηρετεῖ ὡς ἐκπαιδευτικὸς εἰς Μάνην, οὐδέποτε ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέμα τῶν τοπωνυμίων. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ θεωρῆ τὸν Γ. Μανωλάκον συντάκτην τοπωνυμικῶν μελετῶν ἐπιστημονικῶς συντεταγμένων διὰ τὴν μοναδικὴν αὐτὴν ἐκ πέντε σελίδων ἐργασίαν του, πολὺ δὲ περισσότερον ἀδικοιολόγητος θὰ ἦτο ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς μελέτης τοῦ Παπαλεκάκου, ὡς ἐπιστημονικῶς συντεταγμένης τοπωνυμικῆς μελέτης, δεδομένου ὅτι τὸ σύνολον τῶν περὶ τοπωνυμίων γραφέντων ὑπὸ τοῦ Παπαλεκάκου κατέχει ἕκτασιν ἐλαχίστων στίχων εἰς τὴν σελ. 396 τοῦ 5ου τόμου τῆς «Λαογραφίας».

Ἐπομένως εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ φανερὸν ὅτι γράφων ὁ Βαγιακάκος : «*Κατόπιον λοιπὸν τόσων περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης ἐργασιῶν καὶ μάλιστα ἐπιστημονικῶς συντεταγμένων*» δὲν ἐννοεῖ τοὺς ἀνωτέρω, ἀλλὰ τὴν ἰδικὴν του συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης, περὶ τῆς ὁποίας ἐκτενὴς ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁ λόγος.

Ἐνταῦθα θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ σημειώσωμεν τὰ ἐξῆς : Ἀσχολούμενοι μὲ τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης παρηκολουθήσαμεν τὴν συγγραφικὴν δραστηριότητα τοῦ Δ. Βαγιακάκου. Ἐὰν δὲν μᾶς ἀπατᾷ ἡ μνήμη, οὐδέποτε ἀνεγνώσαμεν εἰς τὰ διάφορα μελετήματά του τὸ ὄνομα Γιαννακοῦρος, ἀλλ' εἰς «Ἀθηνᾶς» 42 σ. 249 παρατηροῦμεν : «*Συλλογὴ λέξεων ἐκ Μάνης (Γέρας καὶ περιχώρων) τέσσαρα τετράδια ὀγδόου, ὀλίγαι λέξεις ἀπὸ τὴν Προσηλιακὴν καὶ τὴν Ἀποσκιερὴν Μάνην, ἐν τετράδιον, Τοπωνυμικὸν τῆς Κάτω Μάνης καὶ τῆς Προσηλιακῆς, ἐν τετράδιον ἐν δ' ἄλλῳ ἀποτελεῖται ἐκ σελίδων πεντακοσίων περίπου, ὀγδόου. Ἡ ὕλη κατελεγμένη ἀλφαβητικῶς.*

Ὁ συλλογεὺς τῆς ὕλης ταύτης ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἔργου αὐτοῦ μετὰ ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ πολλὰ πράγματα κατὰ τρόπον ὀρθόν, συνδυάζων δηλονότι τὰ παρατηρούμενα φαινόμενα πρὸς ὅμοια φαινόμενα ἄλλων ἰδιωμάτων, διότι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἄλλας γλωσσικὰς πραγματείας. Ἡ

1) «Ἀθηνᾶς» 66, 357.

παρεχομένη σημασία και χρήσις ἐκάστης λέξεως εἶναι σαφής, πιστοῦται δὲ αὕτη διὰ καταλλήλων παραδειγμάτων.»

Ἡ συλλογὴ αὕτη ἔλαβε τὸ πρῶτον βραβεῖον (βλ. «Ἀθηνᾶς» 42 σ. 253).

Διὰ τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐπροξένησεν ἡ ἐργασία ἐκείνη, νομίζομεν ὅτι ὁ ἀείμνηστος Γιαννακοῦρος ἐκλήθη καὶ εἰργάσθη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας μέχρι τοῦ θανάτου του. Τὸ ἔργον τοῦ Γιαννακοῦρου ἐπὶ δεκαετίας ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Βαγιακάκος. Διατί, προκειμένου περὶ τῶν ἰδίων χειρογράφων, γράφει : (χειρόγραφον Δ. Βαγιακάκου), (1) οὐχὶ δὲ καὶ : (χειρόγραφον Γιαννακοῦρου) ;

Ἐπὶ τῆς παρατηρήσεώς του ὅτι γράφοντες εἰς τὸν ἐκ μιᾶς σελίδος πρόλογόν μας τὴν φράσιν «*τῆς ἀληθῶς μανῆς ταύτης γῆς*» καὶ κατωτέρω τὴν φράσιν «*τῆς ἄλλοτε πολυθοῦρου καθέδρας τοῦ πάλαι ποτὲ ἐπισκόπου Λαγίας Μακαρίου*», ἔδει διὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς περὶ τοῦ ὀνόματος Μάνη μελέτας τῶν καθηγητῶν Ε. Πεζοπούλου καὶ Δ. Γεωργακά, διὰ δὲ τὴν δευτέραν τὴν συμβολὴν τοῦ ἰδίου εἰς τὴν Ἑκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς Μάνης, νομίζομεν ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἡ σπατάλη χρόνου καὶ μελάνης.

Τερματίζων τὰς εἰσαγωγικὰς του παρατηρήσεις λέγει ὅτι κακῶς ἐγράψαμεν τὴν φράσιν «*εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο οὐδέποτε ἐγράφη κείμενόν τι ἢ καὶ ἰδιωτικὸν ἔγγραφον, τῶν πάσης φύσεως δικαιπραξιῶν συναπτομένων μέχρι καὶ σήμερον διὰ ζώσης*», διότι ἐγράφη τὸ χειρόγραφον Παπαδάκι.

Γνωρίζει βεβαίως, ἀφοῦ ἀνεφέρθη εἰς τὴν ἐργασίαν μας ἐκείνην, ὅτι γλωσσικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ χειρογράφου Παπαδάκι ἡμεῖς ἐδημοσιεύσαμεν (2), ἀλλὰ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐτονίσσαμεν, τὸ χειρόγραφον Παπαδάκι οὐδὲν προσφέρει πέρα τῆς μορφῆς τῶν οικογενειακῶν ὀνομάτων (3). Ἐὰν εἰς τὸ χειρόγραφον ὑπάρχωσι στοιχεῖα ὑποβοηθοῦντα τὴν μελέτην τῆς γλώσσης, διατί μέχρι τοῦδε οὐδαμῶς ἐχρησιμοποίησε ταῦτα ὁ Βαγιακάκος, ἐπὶ δεκαετηρίδας δημοσιεύων πραγματείας περὶ τῆς Μάνης ;

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις, προτιθέμενος νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπὶ μέρους καὶ διὰ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸν ἀναγνώστην νὰ μορφώσῃ ἀντικειμενικὴν γνώμην, λέγει ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὸ ἡμέτερον κείμενον «*διὰ νὰ εἶναι ὁ ἔλεγχος εὐχερῆς καὶ διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ κρίνῃ καλότερον. Ἐλθωμεν νῦν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους*».

Θὰ ἔλθωμεν λοιπὸν ταχέως εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔλθωμεν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους εἶναι ἀναγκαῖα προἰδεαστικά τινα στοιχεῖα, διότι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπὶ μέρους πολλὰς ἐκπλήξεις θὰ δοκιμάσῃ ὁ ἀναγνώστης καὶ ἴσως ἐνίοτε, εὐρισκόμενος πρὸ τῶν κειμένων τοῦ Δ. Βαγιακάκου, δὲν θὰ δύναται νὰ πιστεῦσῃ οὐδὲ εἰς τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς.

Ὁ ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν μελέτην τοῦ τοπωνυμικοῦ θησαυροῦ μιᾶς περιοχῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἐξασφαλίσει δύο προϋποθέσεις : 1) Νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὴν

1) Βλ. «Πελοποννησιακὰ» Ε. σ. 163 σημ. 13.

2) «Πλάτων» τ. ΙΔ σ. 333 κ.εξ.

3) «Πλάτων» τ. ΙΓ σ. 79.

γλώσσαν τῆς περιοχῆς ταύτης καὶ 2) νὰ διαθέτῃ τὴν σχετικὴν προπαρασκευηὴν τὴν ἀπαιτουμένην δι' ὀνοματολογικὰς ἐρεῦνας.

Ἴδωμεν λοιπὸν εἰς ποῖον βαθμὸν ἐξησφάλισε τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς ὁ Δ. Βαγιακάκος, ὥστε νὰ δικαιολογῶνται τὰ ὡς ἀπὸ τρίποδος ἀποφθέγματα του περὶ τῶν τοπωνυμίων καὶ γενικώτερον τῆς γλώσσης τῆς Μάνης.

Εἰς παλαιότεραν ἐργασίαν μας (1) ἐφάνη ὅτι, δημοσιεύων ὁ Δ. Βαγιακάκος μοιρολόγιον ὀλίγων στίχων ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς του, δὲν ἀντελήφθη τὸ περιεχόμενον τοῦ μοιρολογίου καὶ οὕτω τὴν μὲν εἰδικὴν πρότασιν—τί θ' ἀποσικιάσ' ἢ πόρτα τῆς—ἐξέλαβεν ὡς αἰτιολογικὴν, τὸ ρ. ἀποσικίαση ἐθεώρησεν «ἐνδεικτικὸν τῆς μεγάλης συμφορᾶς καὶ τῆς λύπης», ἐνῶ δηλοῖ ὅτι δὲν θὰ δεχθῆ τὴν προστατευτικὴν σκιάν τοῦ θνήσκοντος, δηλαδὴ ἔδωσε ἀκριβῶς τὴν ἀντίθετον σημασίαν. Τὸ ρ. *πέτε* μετέτρεψεν εἰς ποτέ, τὸ δὲ ρ. *ἀποχιάσασι* ἐξέλαβεν ὡς *ἀποχιιάσασι* (2). Καὶ περὶ μὲν τῶν πρώτων οὐδεμίαν ἐπεχείρησε νὰ φέρῃ δικαιολογίαν, περὶ δὲ τοῦ τελευταίου, διὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν γραμμάτων, κατέφυγεν εἰς τὴν ἀβάσιμον δικαιολογίαν τοῦ τυπογραφικοῦ σφάλματος. Ἀλλὰ τὸ ἀβάσιμον τοῦ ἰσχυρισμοῦ εἶναι προφανές.

Ἐὰν ἀντελαμβάνετο ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ρ. *ἀποχιάζω*, δὲν θὰ ἤσθάνετο τὴν ἀνάγκην ἐρμηνείας τοῦ εἰς πάντας γνωστοῦ τούτου ρήματος καὶ ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει θὰ ἀπέδιδε εἰς τὸ *ἀποχιάζω* τὴν σημασίαν τοῦ *περικυκλώνω*, διότι ὑπὸ τὴν σημασίαν αὐτὴν οὐδεὶς ποτε ἐχρησιμοποίησε τὸ ρ. *ἀποχιάζω*. Εἰς τὴν ἐπίκρισίν του («Ἀθηνᾶς» 68, 243) γράφει: «*Σχολιάζων δὲ τοὺς στίχους τούτους ἔγραψα* :

ἀποχιάσασι : *περιεκύκλωσαν*. *Κινηγοῦντες τὰ ὀρθύκρια οἱ Μανιάται, ἀναζητοῦν αὐτὰ εἰς τὰ κτήματα βαδίζοντες παραλλήλως τῶν τοίχων τῶν κτημάτων*». Θέτων τὸ κείμενον ἐντὸς εἰσαγωγικῶν, προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἰς τὰ σχόλια ἔγραψε «*ἀποχιάσασι*». Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ ἀνατρέχων εἰς τὴν σελίδα ἐκεῖνην. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐργασίας ἀπεδείχθη ὅτι ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν τῆς λ. βέργα, ἐλεγχθεὶς πρὸς τοῦτο δικαίως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κουγέα (βλ. «Πελοποννησιακὰ» Ε. σ. 366).

Εἰς τὴν Μέσα Μάνην ἐκ τῶν πλέον γνωστῶν στίχων μοιρολογίων, διὰ τὴν συχνοτάτην ἐπανάληψιν, εἶναι οἱ στίχοι :

Ἐγὼ εἶμαι Βέργα τ' Ἀρμουροῦ
κι ὅσα μὲ βροῦσι τὰ μποροῦ,

τὸ δὲ προσηγορικὸν βέργα, ὑπὸ τὴν σημασίαν τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ κ. Κουγέας, εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον κοινοχρήστων λέξεων εἰς τὴν Μάνην. Δὲν νομίζομεν λοιπὸν, ὅτι δικαιῶται νὰ ἀγνοῇ αὐτὴν ὁ Μανιάτης, ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος, ὡς συντάκτης τοῦ ΙΛΑΑ, ἀσχολούμενος μὲ τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης.

1) «Πλάτων» ΙΕ σ. 249 κ.ἐξ.

2) Πρβλ. Δ. Βαγιακάκου, Ὁ Ἴμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης, σ. 162—163. βλ. καὶ κρίσεις Σ. Κουγέα, «Πελοποννησιακὰ» Ε. σ. 364—369.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον τ. 6. σ. 99 λέγει : «*τρουπολεβιάζου (κρύπτω)*». Τὸ ρ. τρουπολεβιάζου δὲν σημαίνει κρύπτω, ἀλλὰ κλέπτω. Σύνηθες εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ταινάρου εἶναι τὸ προσηγ. τρουπολέβας (=κλέπτης). Τὸ ρ. κρύπτω εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην λέγεται *κρύβου*, μὲ τὴν σημασίαν δὲ τοῦ ἀποκρύπτω τι λέγεται *τρουπάνου*, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς σημασίας *καταφεύγω που, κρύπτω τὸν ἑαυτὸν μου*.

Αὐτόθι σ. 109 : «*χρονιαάζου (γίνομαι ἐνὸς ἔτους)*». Ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος εἰς τὸ ἀ' ἐνικὸν πρόσωπον δὲν εἶναι νοητή, διότι τὸ γ' πρόσωπ., εἰς τὸ ὅποῖον ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα, δηλοῖ ὅτι : συμπληροῦται ἔτος ἀπὸ τοῦ θανάτου τινὸς ἢ ἀπὸ τῆς γεννήσεως (ἢ δευτέρα χρῆσις σπανιωτέρα). Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε οἱ νεκροὶ οὔτε τὰ νῆπια ἔχουσι λόγον, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐν χρήσει τὸ ἀ' πρόσωπον.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6 σ. 107 γράφει : «*μιλειῶμαι (εὐρίσκομαι εἰς φιλικὰς μετὰ τινος σχέσεις)*». Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀναληθές, διότι τὸ ρ. μιλειῶμαι δηλοῖ ὅτι διατηρῶ μετὰ τινος οὐχὶ φιλικὰς ἀλλὰ τυπικὰς σχέσεις, καίτοι ὑπάρχει αἰτία διακοπῆς αὐτῶν.

Χρησιμοποιεῖται συνήθως τὸ ρ. εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὰ περισσότερα μέλη μιᾶς οικογενείας ἢ μιᾶς πατριᾶς διέκοψαν τὰς μετὰ τινων σχέσεις, ἕνας δὲ ἢ περισσότεροι τούτων ἐξακολουθοῦν νὰ ἀνταλλάσσουν τυπικὸν χαιρετισμὸν—νὰ *μιλειῶνται*—οὐχὶ ὅμως νὰ εὐρίσκωνται καὶ εἰς φιλικὰς σχέσεις, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Δ. Βαγιακάκος. Ἄλλως τε τοιαύτην χρῆσιν οὐδέποτε θὰ ἐπενόει ὁ λαός, διότι φιλικὰς σχέσεις μεταξὺ ἀνθρώπων, οὔτινες ἀποφεύγουσι νὰ ὀμιλῶσι πρὸς ἀλλήλους, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» τ. 6 σ. 150 παρατηροῦμεν : «*θροφάρι—θροφάρ' α (ὁ οἰκόσιτος χοῖρος)*». Ἐὰν ἐγνώριζε τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λ. *θροφάρι* θὰ ἔγραφε :—Ὁ χοῖρος, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ γίνῃ σύγγλινα κατὰ τὴν προσεχῆ ἀπόκριαν—διότι οἰκόσιτοι χοῖροι εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *θροφάρι*, ἢ *σκόρφα*, τὸ *καπρί*, τὸ *παραγούρουνο*, τὸ *πέριζο*, τὸ *μπουζί*.

Αὐτόθι σ. 159 γράφει : «*γαρδ' ἀκὸς (ὁ πάσχων τὴν καρδίαν, ἐπὶ ἀδελφῶν, ὁ ὁμομήτριος)*». Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐγράψαμεν (1), *γαρδιακός* λέγεται μόνον ὁ ὁμοπάτριος καὶ ὁμομήτριος. Οἱ ὁμομήτριοι καλοῦνται *μηλαδέρφια*, οἱ δὲ ὁμοπάτριοι *μητροκάβουτσα*. Νομίζομεν ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ ΙΛΑΑ ἔδει νὰ ἐγνώριζε τοὺς ὅρους, δι' ὧν καθορίζονται ἐν τῷ χωρίῳ του οἱ πρῶτοι τοῦλάχιστον βαθμοὶ συγγενείας.

Αὐτόθι σ. 152 γράφει :

«*ἀπλωχοῦ' ρ' αἰνου (ἀποκτῶ εὐρυχωρίαν), κουδου' ρ' αἰνου (καθιστῶ τι βραχύ, μικρόν), ἀναι' ρ' εἰται (ἀναιρεῖται), ἐφό' ρ' εἰ (ἐφόρει), ἐβό' ρ' εἰ (ἡδύνατο) κ.ἀ.*».

Αἰσθάνεται ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ ρήματα ἐφό' ρ' εἰ διὰ τοῦ ἐφόρει, ἐβό' ρ' εἰ διὰ τοῦ ἡδύνατο κλπ. προκειμένου δὲ περὶ τοῦ ἀναι' ρ' εἰται

1) «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» τ. Θ σ. 75, ἔνθα καὶ ὁ ἀκριβὴς μετ' ἐπενθέσεως τύπος.

θεωρεῖ ἐπαρκῆ τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀναιρεῖται. Ποία ἄραγε ἡ κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον σημασία τοῦ ρ. ἀναιρεῖται ;

Κατ' ἀρχὴν τὸ ρῆμα ἀναιρεῖται οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀναι'ρ^εῖται, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι εἰς τὸ ρ. ἀναιρεῖται δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συνίζησις καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀδιανόητος ἡ ἐπένθεσις. Αὐτὸς οὗτος ὁ Δ. Βαγιακάκος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐργασίας ταύτης σ. 144 κατηγορηματικῶς ἐδήλωσε : «Τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως τοῦ ἡμιφώνου ρ (οὐχὶ τοῦ πλήρους φωνήεντος)... παρουσιάζεται πάντοτε οὐχὶ ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τούτου». Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐπένθεσις πλήρους φωνήεντος οὐδέποτε παρετηρήθη εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης. Ἰσχυριζόμενος ὁ Δ. Βαγιακάκος ὅτι τὸ ἀναιρεῖται ἐγένετο δι' ἐπενθέσεως ἀναι'ρ^εῖται, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀνακλόουθος πρὸς ἑαυτόν, ἀλλὰ ἀκρίτως καὶ ἐπιπολαιῶς ἀνατρέπει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς ὑπεστήριξε.

Γνωστὸν εἰς Μέσα Μάνην εἶναι τὸ ρῆμα ἀνα'ρρ^εῖται, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἀποκρούει τις αὐτόν, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐπιτίθεται. Διετήρησε δηλαδὴ τὸ ρῆμα τὴν σημασίαν τοῦ ἀρχαίου ἀναρρῶν—ἀναρρῶμαι, ἐξ οὗ ὁμαλῶς διὰ τῆς ἐπενθέσεως προῆλθε. Τὸ ρῆμα ἀναιρεῖται, ἄγνωστον εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης, ἀποτελεῖ ἐπίνοησιν τοῦ Δ. Βαγιακάκου.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» τ. 6 σ. 156 γράφει : «Πλύ'στρ'α (ἐπὶ γυναικῶν ἢ πλύνουσα καὶ ὡς τοπωνύμιον)».

Εἰς τὰ χωρία τῆς Μάνης, ὡς καὶ τὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, δὲν ὑπάρχουσι γυναικῆς μετερχόμεναι τὸ ἐπάγγελμα τῆς πλύστρας. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὀρθὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν δημιουργίαν παρωνυμίου ἐξ ἀνυπάρκτου ἐπαγγελματικοῦ καὶ ἐπομένως δὲν δικαιολογεῖται ἡ συσχέτισις τοῦ τοπωνυμίου πρὸς πλύνουσαν γυναῖκα.

Λίαν γνωστὸν εἶναι εἰς τὴν Μάνην τὸ προσηγορικὸν πλύστρ'α, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν δηλοῖ τὴν πλύνουσαν γυναῖκα, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Δ. Βαγιακάκος, ἀλλὰ λιθίνην πλάκα ἢ εἰδικῶς κατεσκευασμένην σανίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας προστρίβουσι τὰ πλυνόμενα εἶδη ἱματισμοῦ. Εἶναι φανερόν ὅτι πρὸς τὸ προσηγορικὸν αὐτὸ σχετίζεται τὸ τοπωνύμιον.

Ἄγνωτὸν τὴν χρῆσιν τοῦ προσηγορικοῦ τούτου ὁ Δ. Βαγιακάκος ἀναφέρει τὴν πλύνουσαν γυναῖκα, ἀλλὰ τὰ ράφτρα, πλύστρα κλπ. εἰς τὰ χωρία δὲν εἶναι τοσοῦτον βαρεῖς χαρακτηρισμοί, ὥστε νὰ δημιουργῶνται ἐξ αὐτῶν σκωπτικὰ παρωνύμια καὶ ἐκ τούτων τοπωνύμια.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6 σ. 157 γράφει : «μακρῆ—μακ'ρ^εῖ ἢ (καὶ ἐπίρρημα καὶ τοπωνύμιον)».

Τὸ ἐπίρρ. μακρῆ δὲν ἀνήκει εἰς τὸ ἰδίωμα. Συνηθέστατα ἀκούει τις εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην τὴν προτροπὴν : «ἀλάργα καὶ μακρῆ» καὶ τοῦτο ἔδει νὰ γνωρίζῃ ὁ Δ. Βαγιακάκος. Ὁ ἴδιος ἄλλως τε ὀρθῶς ἤκουσε καὶ ὀρθῶς ἔγραψε τὸ ἐπίρρημα εἰς διαλεκτικὰ κείμενα δημοσιευόμενα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν μελέτην. Ἐν. σ. 173 γράφει τὴν διαλεκτικὴν φράσιν : «τόσο μακρῆ, σαράϊα μίλλια».

Ἐὰν ἐγνώριζε τὸ ἰδίωμα τῆς περιοχῆς, θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτι εἶναι σύν-

ηθες τὸ προσηγορικὸν *μακ'ρ'ὰ ἦ*, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἑκατέρας τῶν μακρῶν πλευρῶν ἑνὸς κτίσματος. Συνηθέστατα λέγεται «*τοῦ λιτριβείου ἢ μακ'ρ'ὰ, τῆς ἐγλησιὸς ἢ μακ'ρ'ὰ*» κλπ.

Γνωρίζων ταῦτα, θὰ ἠρμήνευεν ὀρθῶς τὴν ἐκ τοῦ προσηγορικοῦ προέλευσιν τοῦ τοπωνυμίου καὶ δὲν θὰ κατέφευγεν εἰς τὴν ἀπίθανον περίπτωσιν τῆς ταυτίσεως τοπωνυμίου καὶ ἐπιρρήματος, ὅπερ προδίδει ὅτι ἐτράπη πρὸς τοπωνυμικὰς ἐρεύνας στερούμενος τῆς ἀναγκαίας προπαρασκευῆς, τὰ δὲ περὶ ἐπιστημονικῶν δεδομένων ἀποδεικνύονται κόμπος λόγων.

Εἰς «*Ἀθηνᾶς*» 54, 316 ὁ Δ. Βαγιακάκος γράφει : «*ἔβανε τὸ λουρι μπροστά (=ἐκαμάτευε τὸ χωράφι)*».

Ἐὰν εἶχεν ἀσχοληθῆ μετὰ τὸν γεωργικὸν βίον τῶν Μανιατῶν, θὰ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ φράσις «*βάνου τὸ λουρι μπροστά*» ἢ, ὡς συνηθέστερον λέγεται, «*βάνου τὸ λουρι στὰ μπρός*», ἀποτελεῖ ὄρον δηλοῦντα ὅτι καλλιεργῶ μικρὸν καὶ στενὸν τεμάχιον ἀγροῦ, σκάπτων διὰ τῆς ἀξίνης, καὶ δὲν χρησιμοποιοῦ ἄροτρον, δὲν καματεύω. Τοῦτο συμβαίνει συνηθέστατα, διότι εἰς πολλὰς τῶν γεωργομένων περιοχῶν, διὰ τὸ πετρῶδες ἢ διὰ τὴν σμικρότητα τῆς καλλιεργησίμου γῆς, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις τοῦ ἄροτρου καὶ τότε λέγεται «*τὰ σκάβουσι στὰ μπρός*». Ὁ Βαγιακάκος τὴν ἐρμηνείαν ἔλαβεν ἐκ τοῦ δημοσιεύσαντος τὸ μοιρολόγιον Πασαγιάννη, ὅστις ἐρμηνεύει «*ἄδρωγαν τὸ χωράφι*». Δὲν ἐπρόσεξεν ὅμως ὅτι εἰς προηγούμενον στίχον ἔγραφε : «*ὄπου ἴστανε καὶ σκάφτατε*». Τὸ μοιρολόγιον ἀναφέρεται εἰς πρόσωπα καταγόμενα ἐκ τοῦ χωρίου Δημαρίστικα, ἔνθα, διὰ τὴν φύσιν τῆς καλλιεργουμένης γῆς, χρησιμοποιοῦσι τὴν ἀξίνην καὶ σπανίως τὸ ἄροτρον. Ἡ ἄγνοια τοῦ Πασαγιάννη, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀντλεῖ ὁ Δ. Βαγιακάκος, ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ σημείου νὰ γράφῃ : «*Γέννημα=σιτάρι*» (1).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, νομίζομεν, τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Δ. Βαγιακάκος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῆ τὸ περιεχόμενον μοιρολογίου λεχθέντος εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ χωρίου του καὶ ὡς ἐκ τούτου παρεποίησε καὶ κακῶς ἠρμήνευσέ τινα τῶν ἐν τῷ μοιρολόγιῳ ρημάτων. Τοῦτο ἦτο ἐπόμενο νὰ συμβῆ, ἀφοῦ ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα, λαμβάνοντες ἐκ τῶν ἐργασιῶν του, παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἀπεδείχθη ὅτι παρουσιάζει ἀδυναμίαν περὶ τὴν κατανόησιν τῆς σημασίας λέξεων ἢ ἐκφράσεων εὐρισκομένων καθ' ἑκάστην εἰς τὰ χεῖλη τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου του, ὡς αἱ σημειωθεῖσαι : *τρουπολεβιάζου, χρονιάζει, βέργα, μιλειῶμαι, γα'ρδ' ἀκός, θροφάρι, βάνου τὸ λουρι στὰ μπρός, πλύστρια, μακ'ρ'ὰ, ἀνάρρ'έται*, καὶ ὅσα ἄλλα προσεκτικὴ ἔρευνα θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ.

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι ἐκ τοῦ ἐν «*Λεξικογραφικῷ Δελτίῳ*» (τ. 6 σ. 144) ἰσχυρισμοῦ του «*ἔχων ὑπ' ὄφιν κυρίως τὸν προφορικὸν φυσικὸν καὶ ἀβίαστον λόγον, πρὸς τὸν ὁποῖον τυγχάνω καὶ λίαν οἰκείος*», ἔδει, νομίζομεν, νὰ παρέλειπε τὸ «*λίαν*». Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιληφθῆ ὄρους ἀναφερομένους εἰς τὰς καθημερινὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων ἑνὸς χωρίου, ὡς οἱ ἀνωτέρω ἀναφερθέν-

1) Μανιάτικα Μοιρολόγια κλπ. σ. 109.

τες, δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τυγχάνει λίαν οἰκείος πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ χωρίου τούτου.

Διὰ τῶν βραχυτάτων τούτων ἐδείχθη, νομίζομεν, ὅτι ὁ Δ. Βαγιακάκος ἐπεχείρησε νὰ μελετήσῃ τὰ τοπωνύμια τῆς Μάνης, χωρὶς μέχρι τοῦδε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρώτην τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων, δηλαδὴ τὴν ἐπαρκῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γνῶσιν τῆς διαλέκτου.

Ἐπολείπεται τώρα νὰ ἐξετάσωμεν, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ ποίαν προπαρασκευὴν ἐτρέπη πρὸς τὰς ὀνοματολογικὰς ἀναζητήσεις.

Πρὸς τοῦτο θεωροῦμεν σκόπιμον, ἀντλοῦντες πάντοτε στοιχεῖα ἐκ τῶν ἐργασιῶν του, νὰ ἐξετάσωμεν τὴν προπαρασκευὴν καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, τῇ βοήθειᾳ τῶν ὁποίων ἀνέλαβε τὴν μελέτην τῶν τοπικῶν ὀνομάτων. Παραθέτομεν ἐναυθὰ μερικὰ δείγματα, χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται ὁ Δ. Βαγιακάκος τὰ προβλήματα τὰ ἀνακύπτοντα κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν τοπωνυμίων.

1) Τίνι τρόπῳ διακρίνει τὰ τοπωνύμια τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ;

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 115 γράφει : «*Βουνάφι (τοπων.)—Βουνάφχια, Ἐλαιάφι (μικρὰ ἐλαία, τοπων.)—Ἐλαιάφχια, κειάφι (θειάφι, θεῖον)—Κειάφχια (τοπων). Κολομουζάφι (τοπων.)—Κολομουζάφχια, Κοτράφι (τοπων.)—Κοτράφχια, Κουρτουράφι (τοπων.)—Κουρτουράφχια, Λυδζάφι (μικρὸς ὄλυνθος· ἀργία συκῆ, τοπων.)—Λυδζάφχια, Μουδάφι (τοπων.)—Μουδάφχια, . . . Σελλάφι (τοπων.)—Σελλάφχια*» κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι «*Πιζωστρόφι (τοπων.)—Πιζωστρόφχια*».

Αὐτόθι σ. 151 συνεχίζει : «*Ποταμοσούρι—Ποταμοσου'ρ'α (τοπων.), Χαλικούρι—Χαλικού'ρ'α (τοπων.)*», σ. 154 : «*Φυ'τ'ε'α—Φυ'τ'ε'ς (τοπων.)*» σ. 166 «*Μαροκοπεῖο—Μαροκοπεῖα (τοπων.)*», σ. 170 : «*Κοδρι—Κοδρία τοπων.)*».

Νὰ δεχθῶμεν ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι τοπωνύμια καὶ ἀπαντῶσιν ὑπὸ τοὺς τύπους ἐνικ. καὶ πληθ. συγχρόνως ;

Ὁ ἀναγνώστης τῶν ἀνωτέρω, βλέπων ταῦτα οὕτω καταγραφόμενα, ἄγεται εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Δ. Βαγιακάκος παρουσιάζει ἀδυναμίαν κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν τοπωνυμίων ἀπὸ τῶν ἄλλων ὀνομάτων καὶ εἰς βαθμὸν μάλιστα μὴ ἐπιτρεπόμενον εἰς συντάκτην ὀνοματολογικῶν μελετῶν. Ἡ ὑπόνοια αὕτη τείνει νὰ μεταβληθῇ εἰς βεβαιότητα ἐκ τῶν ἐπομένων.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 156 γράφει : «*Κουρί'στρ'α ἦ (τοπων., τὸ μέρος ἐνθα κυλλιόμέν τι), Κοσκινί'στρ'α (τοπων., ἐκεῖ ἐνθα κοσκινίζει τις), Λιπινί'στρ'α (τοπων., τόπος ἐνθα σπεῖρον θέρμους· λιπίνους) . . . Πηλαλί'στρ'α (τοπων., ἐκεῖ ὅπου τρέχον· ρ. πηλαλοῦ), Σουκί'στρ'α (τοπων., ἐκεῖ ἐνθα φύονται συκαί), Φακιδί'στρ'α (τοπων., τόπος ἐνθα σπεῖρεται φακῆ)*».

Δηλαδὴ κυλλιοντες οἱ οἰνοπῶλαι κατὰ Σεπτέμβριον τὰ βαρέλια πρὸς φόρτωσιν, δημιουργοῦσι τόσα τοπων., ὅσαι καὶ αἱ θέσεις, δι' ὧν κυλλιόνται τὰ βαρέλια,

ἀφοῦ κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον «*Κουρίστρ'α ἢ (τοπων., τὸ μέρος ἔνθα κυλιόμεν τι)*».

Κοσκινίζοντες οἱ χωρικοὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐξαγομένην ἄμμου, δημιουργοῦσι εἰς κάθε χωρίον τόσα τοπωνύμια, ὅσαι καὶ αἱ θέσεις, ἔνθα συντελεῖται ἡ διαδικασία τῆς ἐξαγωγῆς καὶ τοῦ κοσκινίσματος τῆς ἄμμου, ἀφοῦ κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον εἶναι «*Κοσκινί'στρ'α ἢ (τοπων., ἐκεῖ ἔνθα κοσκινίζει τις)*».

Εἰς Λάγιαν γνωρίζομεν πέντε θέσεις, εἰς ἃς κοσκινίζεται ἄμμος, οὐδὲν ὅμως τοπωνύμιον *Κοσκινί'στρ'α* ἐδημιουργήθη μέχρι τοῦδε εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν.

Ἐὰν ὁ κανὼν τοῦ Δ. Βαγιακάκου ἰσχύη καὶ περὶ τῶν θέσεων εἰς ἃς κοσκινίζουν τὰ ἄλευρα οἱ ἀρτοποιοί, πόσα ἄραγε τὰ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν τοπωνύμια Κοσκινίστρα ; Εἰς τὴν ἐργασίαν του «Ὁ Ἴμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης», σ. 199, ἐν μεγαλογραμμάτῳ γραφῇ ἀναγινώσκομεν : «ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ». Τὰ τοπωνύμια δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς τὰ ὀνόματα ;

2) Ποίους κανόνες ἀκολουθεῖ κατὰ τὴν γραφὴν τῶν τοπωνυμίων ;

Παραθέτομεν ἐνταῦθα δείγματά τινα τῶν παραδόξων φαινομένων, ἅτινα παρατηροῦνται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Βαγιακάκου δημοσιευθέντα μελετήματα.

Ἡ Μέσα Μάνη διαιρεῖται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν (Προσηλιακὴ) καὶ τὴν Δυτικὴν (Ἀποσκιερχή). Πρωτεύουσα τῆς Δυτικῆς Μάνης εἶναι ἡ Κοίτα, τῆς δὲ Ἀνατολικῆς ἡ Λάγια. Τὸ μεγαλύτερον τῶν λοιπῶν χωρίων τῆς Μέσα Μάνης εἶναι ἡ Μίνα.

Συνεχίζων ἐπὶ ἔτη τὴν κατάρτισιν τῆς συλλογῆς του ὁ Δ. Βαγιακάκος, εἶναι φυσικὸν νὰ ἠσχολήθη καὶ μὲ τὰ τοπωνύμια ταῦτα.

Τὰ λυσιτελεῖ διὰ τὴν ἐπιστήμην συμπεράσματα, εἰς τὰ ὅποια κατέληξεν, εὐχερῶς διαπιστώνει ὁ ἀναγνώστης τῶν μελετημάτων του, ἐκ τῶν ὁποίων μεταφέρομεν ἐνταῦθα χαρακτηριστικὰ δείγματα.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 94 γράφει : «*Κοίτα ἢ (χωρίον καταγωγῆς μου)*». Αὐτόθι σ. 137 «*Κοίτα*».

Εἰς «Ἀθηναῖς» 53, σ. 167 «*Κίττα*». Αὐτόθι σ. 175 «*Κίττα*». Διατὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς γραφῆς ;

Περὶ τούτου οὐδεμίαν ἐξήγησιν θεωρεῖ ἀναγκαίαν ὁ Δ. Βαγιακάκος.

Κρίνων μετὰ 23 ἔτη ἀπὸ τοῦ πρώτου δημοσιεύματός του τὴν ἡμετέραν ἐργασίαν, γράφει : «*Κίττα Δυτ. Μάνης. Τινὲς γράφουσι Κοίτα*» (1). Ποῖοι οἱ «*τινὲς* ;» καὶ πότε ὁ εἰδικὸς αὐτὸς θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πιθανῶς τοῦλάχιστον ὀρθὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου του ; Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» τ. 6, σ. 101 γράφει : «*Λάγια ἢ (τοπων.)*». Αὐτόθι σ. 192 «*Λάγια*».

Εἰς «Πελοποννησιακὰ» Β σ. 302 «*Λαγίας*». Αὐτόθι σ. 327 «*Λάγια*».

Εἰς νεωτέραν μελέτην του (Ὁ Ἴμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης, σ. 172 σημ. 1), γράφει : «*Λαγείας*». Ἐπανέρχεται δηλαδὴ εἰς τὴν γραφὴν τὴν ὁποίαν τὸ

1) «Ἀθηναῖς» 68, σ. 175.

πρώτον ἐχρησιμοποίησε. Οὐδεμίαν βεβαίως ἐξήγησιν δίδει διὰ τὸν λόγον ἐπανόδου εἰς τὸν παλαιὸν τρόπον γραφῆς τοῦ τοπωνυμίου καὶ ὀρθῶς, ἀσφαλῶς, διότι ἐντὸς ὀλίγου ἐγκατέλειψε καὶ πάλιν τὴν γραφὴν Λάγεια καὶ εἰς ἄλλα μελετήματά του καὶ εἰς «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 172, 175, ἔγραψε καὶ πάλιν «Λάγια».

Εἰς «Ἑλληνικά» 15 (τιμητικὸς Σωκράτους Κουγέα), σ. 207 γράφει : «*Τοπων. ὑπὸ τὸν τύπον Βᾶσσεσ οἱ (θηλ. Βᾶσσα) ἀπαντᾷ εἰς τὰ χωρία Μήνα καὶ Πολεμίτας*». Αὐτόθι σ. 214 «*Τόπος δύσβατος εἰς τὸ χωρίον Μήνα καλεῖται Μονεβασία ἤ*». Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 109 : «*Μήνα - Μηνιάτης*».

Εἰς «Πελοποννησιακά» Β, σ. 329, παρέχει νέαν γραφὴν λέγων : «*Πολεμίτας ὁ, Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μίνας*».

Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην τοπωνυμικὴν μελέτην τὸν μὲν Πολεμίτα, περὶ τοῦ ὁποίου εἶπεν ἀνωτέρω ὅτι εἶναι χωρίον, μετέτρεψεν εἰς μικρὸν συνοικισμὸν, τὸ δὲ ἡ τοῦ τοπωνυμίου Μήνα μετέτρεψεν εἰς ι, δι' οὗς λόγους ἐνόμισε περιττὸν νὰ ἀνακοινώσῃ. Εἰς «Πελοποννησιακά» Ε, σ. 174 γράφει : «*κοινότητος Μίνας*». Εἰς «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 195 γράφει καὶ πάλιν «*Μίνα*».

Ἐγραψε τρεῖς Μήνα καὶ ἰσαριθμῶς Μίνα· ἄς ἀναμένωμεν προσεχῆ δημοσιεύματα, διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸν βαθμὸν προτιμῆσεώς του διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην γραφὴν, διότι κατὰ τὰς ἐξ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἔγραψε τὸ τοπωνύμιον, διήρесе τοὺς τρόπους γραφῆς δικαίως.

Εἰς «Ἀθηνᾶς» 53, σ. 170 γράφει : «*Δριαλι - Δριαλίτες*», ἀλλὰ εἰς «Πελοποννησιακά» Β, σ. 309 γράφει : «*Δρυαλί - Δρυαλίτης*».

Εἰς «Πελοποννησιακά» Β, σ. 304 γράφει : «*καὶ Ἀρούλλι εἰς Παρασυρόν*».

Εἰς «Πελοποννησιακά» Ε, σ. 163 γράφει : «*ὑπὸ τὸν ὄποκορ. τύπον Ἀρούλι τό, εἶναι γνωστὴ ἐπίσης θέσις εἰς τὸ χωρίον Παρασυρός*». Δηλαδή μετέβαλε γνώμην καὶ ἔγραψεν ἓνα λ.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6 σ. 109 γράφει : «*Καρύνεια—Καρυνειάτης*».

Εἰς «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 191 : «*τὰ βονὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν Καρίνιαν*», καὶ κατωτέρω «*τὰ Καρινιάτικα*». Δὲν ἔκρινε σκόπιμον νὰ σημειώσῃ, ἂν δι' ὁμοιομορφίαν ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον ἀντικατέστησε τὰ υ καὶ εἰ διὰ τοῦ ι. Σημειώτέον ὅτι εἰς τὴν ἀντικατάστασιν προέβη σταδιακῶς. Εἰς τὸ περιοδικὸν «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά» (1958, σ. 48) ἔγραψε μεταβατικούς τύπους *Καρυνιάτικο* καὶ *Καρυνιάτιζες*.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 94 γράφει : «*Παγκειὰ τά*».

Εἰς «Πελοποννησιακά» (Β, σ. 313) ὁμοίως «*Παγκειὰ τά*», ἀλλὰ εἰς «Ἀθηνᾶς» 53, σ. 170 «*Παγκιὰ τά*».

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 102 ἀναγινώσκομεν : «*Κατωπάγει—Κατωπαγειῶν*».

Εἰς «Πελοποννησιακά» (Β, 312) γράφει : «*Κατωπάγι, τό. Οὕτω καλεῖται περιφέρεια τῆς Δυτικῆς Μέσα Μάνης*».

Ἐνταῦθα ἔγραψε γκ ἀντὶ γ, τὸ δὲ εἰ ἔτρεψεν εἰς ι. Τοὺς λόγους τῶν μεταβολῶν αὐτῶν ἔκρινε περιττὸν νὰ σημειώσῃ.

Εἰς «Πελοποννησιακά» (Β, σ. 312) γράφει : «*Κατωπάκειον*». Σχηματίζων

ὁμως κατωτέρω, ἐν σ. 330, τὴν γενικὴν τοῦ ὀνόματος, γράφει : «*Κατωπαγκίου*». Διατὶ ἡ γενικὴ τοῦ ὀνόματος θὰ σχηματισθῇ ἐκ δευτέρου θέματος, αὐτὸ μόνον ὁ συντάκτης τοῦ ΙΛΑΑ* δύναται νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Εἰς «*Λεξικογραφικὸν Δελτίον*» 6, σ. 150 γράφει : «*βουνάρι-βουνά'ρ'α (τοπων)*».

Γραφὴν τοπωνυμίου διὰ μικροῦ τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος παρετήρησεν εἰς ἄλλην ἐργασίαν τοῦ Δ. Βαγιακάκου καὶ ὁ Ἐκδοτικὸς κ. Κουγέας (').

Τί νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὠδήγεῖ τὸν Δ. Βαγιακάκον εἰς τὴν διαδοχικὴν αὐτὴν ἀλλαγὴν τῆς γραφῆς τῶν τοπωνυμίων; Θεωρεῖ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν ὡς ἀπλοῦν διακοσμητικὸν στοιχεῖον τῶν τοπικῶν ὀνομάτων, ἢ διὰ τῶν συχῶν ἀλλαγῶν νομίζει ὅτι θὰ διαφύγῃ ἐν μέρει τὰ ἐνδεχόμενα σφάλματα;

Ἡ μανία αὐτὴ τῆς ἀλλαγῆς τῆς γραφῆς τῶν τοπωνυμίων δὲν εἶναι ἡ μόνη ὑπὸ τῆς ὁποίας κατέχεται ὁ Δ. Βαγιακάκος. Ἀρέσκεται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν τοπωνυμίων.

Σχολιάζων τοὺς στίχους μοιρολογίου λεχθέντος κατὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰς Μανιάκι πεσόντος Βοῦδῆ Μαυρομιχάλη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐγράψαμεν (²), ἐν οἷς λέγεται :

*Ἀνάθεμα τοὺς ἐδικούς,
ποὺ σένα σὲ ξορίσανε
μέσα στοῦ Νίκλου τὰ βουνά,
μέσα στοῦ Νίκλου τὰ χωριά,*

εἰς μὲν τὴν πρώτην μελέτην του τοποθετεῖ τὸ τοπωνύμιον Νίκλου εἰς τὴν Πυλίαν (³), εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξηγήσεως, μεταφέρει αὐτὸ εἰς τὴν Μέσα Μάνην (⁴).

3) Αἱ περὶ συνθέτων τοπωνυμίων ἀπόψεις του.

Εἰς «*Πλάτωνος*» 10, σ. 241 εἶπομεν περὶ τοῦ τοπων. Ἀντρούγιαλος ὅτι δηλοῖ τὸν αἰγιαλόν, ἐνθα παρατηροῦνται ἄντρα. Κατὰ τὴν περιοχὴν ἐκείνην παρατηροῦνται ἄντρα καὶ ρωγμαί, δι' ὃ καὶ ἡ ἑτέρα τῶν ἀκτῶν τοῦ λιμενίσκου ἐκλήθη καὶ λέγεται καὶ νῦν *Τρουπητοί, οἱ*. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Βαγιακάκος ἐγράψεν εἰς «*Ἀθηνᾶς*» 64, σ. 145 : «*Πβ. τὸ ἐν Μάνη τοπων. Ἀντρούγιαλος ὁ, σπηλαιώδης παραλία*». Αἰτιολογοῦντες τὴν μορφήν τοῦ τοπων. ἐγράψαμεν ὅτι ἐκλήθη αἰγιαλὸς ἄντρων, προταχθέντος τοῦ προσδιορίζοντος οὐσιαστικοῦ.

Πρβ. *Ψαρόσγουρνα, Σκουληκοχώραφο, Γερακάγκρεμος, Σταροχώραφο κ.ἄ.* Τὰ τοπων. ταῦτα δηλοῦσι : Ψαρόσγουρνα (κοίλωμα, γούρνα, κατὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Κυπ'ρ'ανού, ἐνθα ἀλιεύονται ἰχθύες), οὐχὶ ψάρια τῆς γούρνας. Σκουληκοχώραφο

* «*Ἱστορικὸν Λεξικόν*» (Ἐκδόσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν).

1) «*Πελοποννησιακὰ*» Ε, σ. 369.

2) «*Πλάτων*» ΙΕ σ. 245.

3) «*Ἀθηνᾶς*» 53, σ. 188.

4) Δ. Βαγιακάκου, Ὁ Ἰμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης, σ. 166.

(χωράφι ἔνθα παρατηροῦνται σκώληκες), οὐχὶ σκώληκες τοῦ χωραφιοῦ. Γερακάγκρεμος (κρημνὸς ἔνθα καταφεύγουσι ἰέρακες), οὐχὶ γεράκια τοῦ κρημνοῦ. Σταροχώραφο (χωράφι κατάλληλο διὰ τὴν καλλιέργειαν σίτου), οὐχὶ στάρι τοῦ χωραφιοῦ. Ἄντρογιαλος οὐχὶ (ἄντρον γιалоῦ), ὡς νομίζει ὁ Δ. Βαγιακάκος, συμφωνῶν πρὸς τὸν Γ. Καψάλην, ἀλλὰ αἰγιαλὸς ἄντρον.

Σαφέστερον αἱ περὶ τῶν συνθέτων τοπωνυμίων ἀπόψεις τοῦ Βαγιακάκου καταφαίνονται ἐκ τῶν ἐπομένων.

Εἰς «Πλάτωνος» 10 σ. 244, ἐγράψαμεν : *«Κότραφος· ἐκ τοῦ Κακότραφος ἢ Κατώτραφος δι' ἀπλολογίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐσχηματίσθη καὶ τὸ παρὰ τὸ χωρίον Τσουκαλιὰ Κοτράφι. Λεπτόγειος ἀγρὸς 20' ΒΑ Λαγ. καλεῖται Πιζωτραούφι ἐκ τοῦ Πισωτραφούφι»*.

Καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου εἰς «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 197 : *«Ἐὰν ἐπρόκειτο ἐνταῦθα τὸ Κακότραφος ἢ Κατώτραφος, τότε τὸ τοπων. Πιζωτραούφι ἔδει νὰ προέροχται ἐκ τοῦ Πιζωκακοτραούφι δι' ἀπλολογίας ὀλοκλήρου λέξεως. Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο τοπων. ὑπόκειται ὡς β' συνθ. ἢ λ. τράφος ὡς εἰς τὸ τοπων. Κοκκινότραφος ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Ἀνατ. Μάνης Σκαλτσιωτιάνικα. Ὡς πρὸς τὴν ὑποκορ. κατάληξιν -ούφι σημειῶνω ὅτι ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν ἄλλην Μάνην»*. Εἰς τὸ τοπωνύμιον λοιπὸν Πιζωτραούφι (Πισωτραφούφι δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ἢ λ. τράφος, ἀλλὰ ἀμφιβολία γεννῶνται περὶ τοῦ πρώτου, διότι, κατὰ τὸν Βαγιακάκον, ἐὰν πρῶτον συνθετικὸν ἦτο τὸ ἐπίρρημα πίσω) πίζω, ἔδει νὰ παρεμβληθῆ ὡς συνθετικὸν στοιχεῖον τὸ ἐπίθετον κακὸς καὶ νὰ προκύψῃ τὸ τοπων. Πιζωκακοτραούφι.

Διατί ὁμῶς τὸ κακὸς ὡς συνθετικὸν στοιχεῖον δὲν εἶναι ἀπαραίτητον καὶ διὰ τὸ ἀναφερόμενον ὑπ' αὐτοῦ Κοκκινότραφος ; Εἰς τὸ τοπων. Ἐάμπελα ἀναφέρει τὴν γνώμην τοῦ Χατζιδάκι, θεωροῦντος ὡς πρῶτον συνθετικὸν τοῦ τοπων. τὸ ἔζω (¹).

Διὰ τὸ τοπων. Κατάπα εἰς «Ἑλληνικά» τ. 15, (τιμητικὸς Σωκράτους Κουγέα) σ. 203 λέγει : *«Κατάπα ἢ (Κάτω Ἄπα)»*.

Τὰ σημειωθέντα καὶ ὑπ' αὐτοῦ εἰς «Πελοποννησιακὰ» Β, σ. 327 : *«Ὅρος τό, Πανόρος, τό, Κατόρος τό»*, ἔχουσιν ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὰ ἐπιρρήματα πάνου καὶ κάτου.

Διατί ἄραγε τὰ ἐπιρρήματα ἔζω, κάτω, πάνω, κλπ. δύνανται νὰ συντίθενται μετὰ προσηγορικῶν καὶ νὰ ἀποτελῶσι τὸ πρῶτον συνθετικὸν συνθέτων τοπωνυμίων, τὸ δὲ πίσω ἔχει ἀνάγκην παρεμβολῆς ἄλλης λέξεως, προκειμένου νὰ συντεθῆ μετὰ προσηγορικοῦ τινος ὀνόματος πρὸς δημιουργίαν τοπωνυμίου ;

Σημειωτέον ὅτι τὸ πίσω)πίζω ἀποκλείεται κατὰ τὸν Βαγιακάκον νὰ εἶναι πρῶτον συνθετικὸν μόνον ἐπὶ τοπωνυμίων, εἰς τὰς ἄλλας λέξεις δέχεται αὐτό. Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 101 λέγει : *«Πιζωζυγιάτιζα (ἢ κατοικοῦσα ὀπισθεν τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ Ζυγοῦ, Ταυγέτου)»*.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ Βαγιακάκος παρατηρεῖ διάφορον τρόπον συνθέσεως

1) «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 217.

τῶν τοπωνυμίων καὶ οὐχὶ ὅμοιον πρὸς τοὺς τρόπους συνθέσεως τῶν λοιπῶν ὀνομάτων.

Ἐκ τῶν ἀπόψεών του περὶ τῶν συνθέτων τοπωνυμίων καθίστανται σαφεῖς καὶ αἱ ἀπόψεις του περὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς προελεύσεως καθόλου τῶν τοπωνυμίων.

4) Πῶς ἀντιλαμβάνεται τὴν παραγωγήν τῶν τοπωνυμίων ;

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 157 γράφει : «*μακρῆ—μακ'ρ' ἃ ἢ (καὶ ἐπίρρημα καὶ τοπωνύμιον)*».

Νομίζων πιθανὴν τὴν ἐξ ἐπιρρημάτων προέλευσιν τοπωνυμίων, δὲν ἐφρόντισε νὰ πληροφορηθῆ τὴν ἐν τῷ ἰδιώματι ὑπαρξίν του προσηγορικοῦ *μακ'ρ' ἃ*, τοῦ δηλοῦντος, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἑκατέραν τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐνὸς κτίσματος, καὶ οὕτως ἐταύτισε τὸ τοπωνύμιον *Μακ'ρ' ἃ* καὶ τὸ ἐπίρρημα *μακρῆ*, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης, ἐνθα λέγεται *μακρὰ* καὶ ὄχι *μακρῆ*.

Διὰ τῆς συσχετίσεως τοῦ ἐν χρήσει πάντοτε προσηγορικοῦ *μακ'ρ' ἃ* πρὸς τὸ τοπων. *Μακ'ρ' ἃ* καθίσταται ἀναμφιβόλως καταφανὴς ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας ἐνὸς τοιούτου τοπωνυμίου καὶ ἀποφεύγεται ἢ ταύτισις τοπωνυμίου καὶ ἐπιρρημάτος, τὴν ὁποίαν ἀβασανίστως ἐπιχειρεῖ ὁ Βαγιακάκος.

Εἰς «Πελοποννησιακὰ» (Ε, σ. 172) γράφει : «*Ἡ κατάλ. δηλ. -ιᾶνοι ἀπὸ οἰκογενείας δηλωτικῆ κατήντησε τοπωνυμική, σχηματισθεῖσα ἐκ τῆς γεν. πληθ. -ιάνων, ὡς : ᾽ς τῶν Κορογονιάνων (τὸ κτῆμα, τὴν περιοχὴν, τὸ χωρίον) καὶ μετὰ ταῦτα λησμονηθέντος τούτου ἐλέχθη κατ' ὄνομαστ. Κορογονιᾶνοι, οἱ, . . .*

Ἐκ τοῦ τύπου τούτου εἰς -ιᾶνοι ἐσχηματίσθη νέα τοπων. κατάλ. -ιάνικα, ἢ ὁποία προστιθεμένη εἰς τὴν ὀνομ. πληθ. τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπωνύμου δηλοῖ τὸ χωρίον ἐνθα ἢ οἰκογένεια κατοικεῖ, ὡς ἐκ τοῦ : *Σκαλτσιωτιᾶνοι—Σκαλτσιωτιάνικα, Κεχριᾶνοι—Κεχριάνικα*. Ἡμεῖς ἀναγνώσαντες ταῦτα ἐθορυβήθημεν, διότι ἄλλα περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πτώσεων ἐδιδάσκομεν εἰς τοὺς μαθητάς μας. Πληροφορηθέντες λοιπὸν ταῦτα παρὰ τοῦ γράφοντος βάσει ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ὡς καὶ διὰ τοῦ τύπου διεκηρύχθη, ἐπεχειρήσαμεν νὰ προβῶμεν εἰς τὸν σχηματισμὸν συστήματος πτώσεων κατὰ τὰς ἀπόψεις τοῦ συντάκτου τοῦ ΙΛΑΑ.

Ἐλάβομεν λοιπὸν τὸ πρῶτον ἐκ τῶν παραδειγμάτων, τὸ τοπωνύμιον δηλαδὴ *Κορογονιᾶνοι*, τὸ προελθόν, ὡς λέγει, ἐκ τῆς γενικῆς *Κορογονιάνων* καί, κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου, προσεθέσαμεν εἰς τὴν ὀνομαστικὴν αὐτὴν τοῦ πληθ. τὴν κατάληξιν -ιάνικα· τὸ ἄθροισμα ὁμῶς τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ πληθ. καὶ τῆς προστιθεμένης καταλήξεως -ιάνικα ὑπῆρξε τὸ γοργόνειον καὶ ἱποκενταυρωῶδες, *Κορογονιανουιάνικα*, τὸ ὁποῖον πολλὰ προδίδει περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων τοῦ ἐπικριτοῦ μας.

Εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 101 γράφει : «*Εἰς τὰ εἰς -ειο οὐδέτερα δηλωτικὰ ιδιότητος καὶ ἐπέχοντα θέσιν τοπωνυμίων : ἀμμόγειο, ἀσκόγειο, βαρικόγειο, θυμοκουρόγειο, κοκκινόγειο . . .* ».

Τὰ παραδείγματα ταῦτα δὲν ἀντιλαμβάνεται τις διατί ἐπέχουσι θέσιν τοπωνυμίων, τὰ δηλωτικά ταῦτα ιδιότητος, καὶ ποῖαι αἱ ὁμοιότητες καὶ διαφοραὶ αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων, τῶν κυρίως οὕτως εἰπεῖν τοπωνυμίων.

5) Πῶς καθορίζει τὰ τῆς ἡλικίας τῶν τοπωνυμίων ;

Εἰς «Ἑλληνικά» τ. 15 (τιμητικὸς Σωκράτους Κουγέα), σ. 215 γράφει : «Πηλωρύχι τό. Πολλαχοῦ τῆς Μέσα Μάνης τόπος ὁπόθεν ὀρύσσεται πηλὸς ἀργιλώδης καλεῖται Πηλωρύχι τό. Τὸ τοπων. εἶναι μεσαιωνικόν. Ἐκ Χρυσοβούλλον τοῦ ἔτους 1307 τοῦ Ἀνδρονίκου Β' μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶναι γνωστά : «ἵνα διορίσῃται . . . Πηλορήγιον λεγομένη . . . Τὸ τοπων. ὀρθῶς διώρθωσεν ὁ Σ. Κυριακίδης εἰς Πηλωρύγιον». Τελειῶνων τονίζει καὶ πάλιν ὅτι τὸ τοπων. Πηλωρύγιον εἶναι μεσαιωνικόν. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ εἰς «Ἀθηναῖς» 68, σ. 220.

Τὸ τοπωνύμιον Πηλωρύγιον ἐθεώρησε μεσαιωνικόν ὁ Ἀμαντος. Ὁ Δ. Βαγιακάκος, καίτοι παραπέμπει εἰς τὸν Ἀμαντον, ἀπέφυγε νὰ ἀναφέρῃ τοῦτο, ἐλπίζων ἴσως νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως, ὅτι αὐτὸς πρῶτος χαρακτηρίζει τὸ τοπων. ὡς μεσαιωνικόν.

Βασιζόμενος λοιπὸν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ἀμάντου, ὅτι εἶναι μεσαιωνικόν τὸ τοπων. Πηλωρύγιον, τονίζει μετ' ἐμφάσεως ὅτι καὶ τὸ τοπων. τῆς Μάνης Πηλωρύχι εἶναι ὁμοίως μεσαιωνικόν. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπόψεών του δὲν παραπέμπει μόνον εἰς τὸν Ἀμαντον, ἀλλὰ καὶ εἰς σχετικὰ μελετήματα τῶν ἀειμνήστων Κ. Κόντου, Γ. Χατζιδάκι καὶ Β. Φάβη.

Παραπέμπων ὅμως εἰς τὰ μελετήματα Κόντου, Χατζιδάκι καὶ Φάβη ἔδει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ τοπων. Πηλωρύχια ὡς μεσαιωνικοῦ, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀμάντου μεσαιωνικόν τὸ τοπων. Πηλωρύγια, ἔχει ἀνάγκην περαιτέρω ἐρεύνης.

Γενᾶται δηλαδὴ τὸ ἐρώτημα οἱ Κόντος, Χατζιδάκις καὶ Φάβης διὰ τῶν σχετικῶν παρατηρήσεών των, εἰς ἃς παραπέμπει, ἐνίσχουσι τὴν ἄποψιν τοῦ Βαγιακάκου καὶ ἐπιτρέπουσι τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ τοπων. Πηλωρύχια ὡς μεσαιωνικοῦ, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι τὸ τοπων. Πηλωρύγιον ἀναφέρεται εἰς Χρυσόβουλλον τοῦ 1307, καὶ οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν πρὸς περαιτέρω ἐρευναν δημιουργοῦσι ;

Ὁ Κόντος («Ἀθηναῖς» 2, σ. 313) λέγει : «Ἐκ τῶν διειλημμένων σαφέστατα δηλοῦται ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ρήματος ὀρύσσω (διορύσσω κλπ.) γενόμενα ὀνόματα διὰ τοῦ Χ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐξεφέροντο, ἀναφαινομένου ἐν αὐτοῖς τοῦ χαρακτήρος τῆς πρωτοτύπου ρίζης ΟΡΥΧ, ἐξ ἧς παρήχθη τὸ ὀρύσσω ἢ ὀρύττω».

Αὐτόθι σ. 316 : «Ὡς δ' ἐλέχθη κατ' ἀδόκιμον ἐκφορὰν ὠρύΓην καὶ διώρουΓος κλπ., οὕτω καὶ ὀρυΓή». Αὐτόθι σ. 320 : «Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ φέρεται καὶ ὄνομα ὀρυξ-υγος . . . Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑποκοριστικῶς ὀρύγιον. Ἡσύχ. . . Ἐν τῷ Βυζαντιανῷ ἑλληνισμῷ εὐρέθη καὶ ὄνομα ἀξνοροῦγιον».

Αὐτόθι σ. 321 : «Ἐν τοῖς Ἑθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου φέρεται—Ὄρύχιον : τόπος τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ἔθνικόν Ὄρύχιος».

Ὁ Χατζιδάκις («*Ἀθηνᾶς*» 42, σ. 110) λέγει : «*Πηλωρύχια, ἀρχαιότερον τοῦ ἐν Χίῳ Πηλωρύγια (πρβ. Osthoff zur Geschichte des Perfectes σ. 295)*». Ἐν σ. 295 τοῦ ἀνωτέρω ἔργου, εἰς ἣν παραπέμπει ὁ Χατζιδάκις, ὁ Osthoff χαρακτηρίζει τὸ ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Κόντου ὀρύγιον ὡς νεώτερον.

Πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν συμφωνῶν ὁ Χατζιδάκις λέγει ὅτι τὸ τῆς Μάνης Πηλωρύχιον εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ ἐν Χίῳ τοπων. Πηλωρύγιον. Ἡ παρουσία τοῦ χ εἰς τὸ τῆς Μάνης καὶ τοῦ γ εἰς τὸ τῆς Χίου εἶναι προφανές ὅτι ὠδήγησε τὸν Χατζιδάκιν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ τοπων. Πηλωρύχιον ὡς ἀρχαιότερου τοῦ τοπων. Πηλωρύγιον.

Δεχόμενοι ὡς ὀρθὸν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Πηλωρύγιον ὡς μεσαιωνικοῦ καὶ συμφωνοῦντες πρὸς τὸν Ἄμαντον, εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ πράξωμεν καὶ διὰ τὸ Πηλωρύχιον, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐρεύνης, ὡς πράττει ὁ Βαγιακάκος ;

Πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κων/πόλεως εἶναι ἐν χρήσει τὰ προσηγορ. ἀργυρωρυχεῖον, χαλκωρυχεῖον, χρυσωρυχεῖον, ἐλέχθησαν δὲ καὶ χαλκωρύχιον καὶ χρυσωρύχιον. Ὁ Κόντος τοὺς τύπους τούτους ἀπορρίπτει, λέγων (ἐνθ. ἀν., σ. 310) : «*Πλημμελῶς δ' ἔχει καὶ ἡ γραφή Χαλκωρύχιον*», καὶ σ. 311 : «*Ἐσφαλμένη εἶναι ἡ διὰ τοῦ Ι ἐκφορὰ χρυσωρύχιον*».

Ὁ Φάβης εἰς τοὺς στίχους τοὺς ὁποίους ἀντιγράφει κατὰ λέξιν ὁ Βαγιακάκος λέγει : «*Ὁ τύπος πηλωρύχιον δεικνύει ὅτι οἱ παραδιδόμενοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων τύποι χαλκωρύχιον καὶ χρυσωρύχιον, οἱ ὁποῖοι ἀθετοῦνται, ὀπῆρξάν ποτε παρὰ τοὺς κανονικοὺς χαλκωρυχεῖον καὶ χρυσωρυχεῖον, περὶ ὧν βλ. Κ. Κόντον ἐν «Ἀθηνᾶς» 2, σ. 310 κ.ε. Πρβ. δὲ καὶ λατόμιον—λατομεῖον*». (1)

Παραπέμπων ὁ Βαγιακάκος εἰς Κόντον καὶ παραθέτων τὰς παρατηρήσεις Χατζιδάκι καὶ Φάβη ἄνευ οὐδενὸς σχολίου, ἀποδεικνύει ὅτι οὐδεμίαν ὑπόνοιαν συνέλαβε περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀπόψεων των.

Τόπος ἐνθα ἐξήγητο πηλός, κατὰ τὸ 1307 ἐλέγετο Πηλωρύγιον καὶ ἐν Μάνη Πηλωρύχιον.

Ἐκ τόπων, οἵτινες φέρουσι τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἐξήγητο ἀσφαλῶς πηλός καὶ κατὰ τοὺς προηγηθέντας τῶν Βυζαντινῶν χρόνους.

Ποῖα ἄραγε ὀνόματα θὰ ἔδιδον εἰς τοὺς τόπους αὐτούς οἱ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κων/πόλεως Ἕλληνες ;

Χαρακτηρίζων λοιπὸν ὁ Βαγιακάκος τὸ τοπων. Πηλωρύχιον ὡς μεσαιωνικὸν καὶ παραπέμπων ταυτοχρόνως εἰς τὰς σημειωθείσας ἀνωτέρω παρατηρήσεις Κόντου, Χατζιδάκι καὶ Φάβη, εἶχεν ὑποχρέωσιν νὰ ἀποδείξῃ προηγουμένως ὅτι ὁ τύπος πηλωρύχιον παρέμεινεν ἄγνωστος εἰς τὴν πρὸ τῶν Βυζαντινῶν περίοδον, διότι, ἐὰν ἦτο γνωστός, πῶς θὰ ἀποκλεισῶμεν τὴν προέλευσιν τοῦ τοπωνυμίου ἐκ παλαιότερων τοῦ Βυζαντίου χρόνων ;

Ὁ Κόντος τοὺς ἐκ τοῦ ὀρύσσω τύπους, τοὺς διατηροῦντας Χ, θεωρεῖ ἀνήκοντας εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Ὁ Χατζιδάκις τὸ Πηλωρύχιον θεωρεῖ ἀρχαιότερον τοῦ Πηλωρύγιον, παραπέμπων δὲ εἰς ὅσα ἔγραψεν ὁ Osthoff περὶ τοῦ χα-

1) «*Λεξικογραφικὸν Δελτίον*» 1, σ. 115.

ρακτῆρος χ ἢ γ εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα, δὲν ἔννοεῖ, βεβαίως, ἀρχαιότερον κατὰ δεκαετηρίδας τινάς.

Ὁ Φάβης γράφει ὅτι τὸ πηλωρύχιον ἀποδεικνύει τὴν ποτε ὑπαρξίν τῶν τύπων χρυσωρύχιον καὶ χαλκωρύχιον, ἀλλὰ τὰ χαλκωρύχιον καὶ χρυσωρύχιον ἀνάγονται εἰς τοὺς προχριστιανικοὺς αἰῶνας. Ὁ γράφων χρυσωρύχιον Ἀγαθαρχίδης (¹) ἀνήκει εἰς τὸν δευτέρου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα. Ἡ παρατήρησις τοῦ Φάβη δηλοῖ μὴπως ὅτι τὸ πηλωρύχιον ἐλέχθη μόνον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ;

Χαρακτηρίζων λοιπὸν ὁ Βαγιακάκος τὸ τοπων. Πηλωρύχιον ὡς μεσαιωνικὸν καὶ παραπέμπων ταυτοχρόνως, ἄνευ οὐδενὸς σχολίου, εἰς τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις Κόντου, Χατζιδάκι καὶ Φάβη, ἀποδεικνύει ὅτι οὐδεμίαν ὑπόνοιαν συλλαμβάνει περὶ τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀνακύπτουσι κατὰ τὴν προσπάθειαν καθορισμοῦ τῆς ἡλικίας τῶν τοπωνυμίων.

Ἡ ἐπίδοσις τοῦ Βαγιακάκου εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἡλικίας τῶν τοπωνυμίων σαφέστερον δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπομένων.

Εἰς «Πελοποννησιακά» Ε, σ. 175 ὁ Δ. Βαγιακάκος γράφει : «*Μέζαπος—Μέσσαπος. Ὄνομα χωρίου τῆς Μέσα Μάνης, κειμένου ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ μικρᾶς ράχους μεταξὺ δύο ξηροποτάμων, καλεῖται σήμερον Μέζαπος ὁ, ἀλλὰ καὶ Μέζαπον τό. Ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1594 μαρτυρεῖται καὶ ὁ τύπος Μέσσαπος. Πλείονα περὶ τοῦ τοπων. τούτου ἐγράψαμεν ἀλλαχοῦ, εἶπομεν δὲ ὅτι εἶναι προελληνικὸν καὶ σύνθετον ἐκ τοῦ ἐπιθέτου μέσσοσ (αἰολικῆς διαλέκτου) καὶ τοῦ οὐσ. ἄπα (ἰνδοευρ. ap)=ὔδωρ, λατ. aqua), τὸ ὁποῖον σημαίνει ὕδατότοπον. Τὸ οὐσ. ἄπα εἶναι σήμερον γνωστὸν εἰς Μάνην ἵνα δηλώσῃ ὕδατότοπον ἢ ἀπόκρημνον μέρος παρὰ τὴν θάλασσαν. Ὡς δευτέρου συνθετικὸν διεσώθη ἢ λ. καὶ εἰς τὰ : Μετάπα, Μετάπιοι, Μεταπέα, Μεσσάπιοι, Μεσσαπία, Μεσσάπιοι, Μεσσαπέα, Μέσσαπος.*

Τὴν προελληνικότητα τοῦ τοπων. ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πινακίδων τῆς Πύλου. Εἰς τὸ τελευταίως ἐκδοθὲν ἔργον τῶν Μ. Ventris καὶ J. Chadwick ἀναγιγνώσκεται ὡς τοπων. ἢ λ. Me - sa - po Na 28.». Πολλὰ θὰ ἠδύνατό τις ἀσφαλῶς νὰ γράψῃ καὶ μάλιστα σχολιαστῆς τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, τοσοῦτον ἀδίκηθαις ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτό. Αἱ σεβάσμιαι μορφαὶ τῶν διδασκάλων μας, μελῶν νῦν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔχομεν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἀξιούσι παρ' ἡμῶν ν' ἀποφύγωμεν τὰ σχόλια, ἀφοῦ ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου τούτου ἐπὶ σειρὰν δεκαετηρίδων ἀνήκει εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἐπιτελεῖον τῆς Ἀκαδημίας. Θὰ παρακαλέσωμεν ὅμως τοὺς σεβαστοὺς μας διδασκάλους νὰ μᾶς ἐπιτρέψωσι νὰ ἐρωτήσωμεν δύο τινὰ : 1) Ἐὰν κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀποστολάς εἰς Εὐρώπην, ἔνθα ὁ συντάκτης τοῦ ἀνωτέρω κειμένου μεταβαίνει χορηγούσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, χαρακτηρίσῃ προελληνικὰ τὰ τοπωνύμια ταῦτα, ποῖον τὸ κύρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐκπροσωποῦμένης ὑπὸ τοιούτων ἐπιστημόνων ; 2) Μετ' ὀλίγον θὰ δημοσιευθῇ ὁ τόμος τοῦ ΙΛΑΑ, ἔνθα θὰ καταχωρισθῇ καὶ τὸ λῆμμα ἑλληνικότης, εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι θὰ σημειωθῇ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ ΙΛΑΑ χρησιμοποιούμενος ὅρος «προελληνικότης».

1) Περίπλ. Ἐρυθρ. Θαλ. 124, 4.

Ὑπὸ ποίαν ἄρα γε σημασίαν νοεῖ τὸν ὄρον ἢ σύνταξις τοῦ ΙΛΑΑ ; Ἡμεῖς, ἀδυνατοῦντες νὰ συλλάβωμεν τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τοῦ ὄρου, ἐξελάβομεν αὐτὸν ὡς δηλοῦντα τὴν πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἑλληνικότητα. Φοβούμεθα βεβαίως νὰ διατυπώσωμεν τοιαύτην ἄποψιν, μήπως παρατηρήσῃ τις ὅτι ἡ ἑλληνικότης δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ προϋπῆρχε τῶν Ἑλλήνων.

Ἐρχόμεθα νῦν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἐνὸς ἐκάστου τῶν τοπικῶν ὀνομάτων, ἵνα ἴδωμεν τίνι τρόπῳ συνεπλήρωσε τὰ ἡμέτερα μελετήματα διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων ὁ Δ. Βαγιακάκος.

Ἄβατο τό. Ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης λέξεως καθίσταται φανερὰ ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως. Παραθέτων τὸ ἡμέτερον κείμενον προσθέτει ἀκολούθως : «*Μήπως ἀγνοεῖ, διότι οὐδὲν ἀναφέρει, ὅτι περὶ τοῦ τοπωνυμίου τούτου ἔγραφα ἐν ἔτος προηγουμένως τὰ ἐξῆς : Ἄβατο τό, σπήλαιον παρὰ τὸ Ἄμπελον Λαγίας . . . διὰ τὰ πολλὰ ἐν αὐτῷ ὕδατα εἶναι ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάβατον*».

Τὰ περὶ προτεραιότητος ἐξετέθησαν ἀνωτέρω. Ἐνταῦθα ἀρκοῦμεθα εἰς τὰ ἐπόμενα.

Ἐὰν βεβαίως ἐγνωρίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Βαγιακάκου γραφέντα, θὰ εἴχομεν πληροφορήσει αὐτὸν ὅτι τὸ «*διὰ τὰ πολλὰ ἐν αὐτῷ ὕδατα εἶναι ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάβατον*» δὲν εἶναι ἀληθές, διότι, ὡς ἡμεῖς ἐγράψαμεν, τὸ σπήλαιον εἶναι ἀπρόσιτον μόνον κατὰ τὸ Ν.Δ. τμήμα, κατὰ τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος εἶναι λίαν προσιτὸν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν πολλοὶ ποιμένες διεχειμάζον ἐν αὐτῷ.

Τὸ ἐσωτερικὸν τμήμα τοῦ σπηλαίου, βαθύτερον τοῦ λοιποῦ, ἐπικοινωνεῖ μὲ τὴν θάλασσαν καὶ ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτῆς σχηματίζεται μικρὰ λίμνη πεντήκοντα περίπου τετραγωνικῶν μέτρων. Τὸ ὕδωρ τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐν τῷ σπηλαίῳ καὶ ἐπομένως τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου «*διὰ τὰ πολλὰ ἐν αὐτῷ ὕδατα*» δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ὄχι μόνον τὸ σπήλαιον, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη περιοχὴ εἶναι τόπος ἐντελῶς ἀνυδρος. Περιττὴν θεωροῦμεν καὶ τὴν πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐπιθ. ἀπρόσιτον προσθήκην τοῦ ἐπιθέτου ἀδιάβατον. Ἡ ἀπρόσιτος θέσις δὲν δύναται νὰ εἶναι βατὴ, διότι βατὴ οὐσα δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐν ταῦτῳ καὶ ἀπρόσιτος.

Ἄμπα, τ' ὄνες οἱ. Μετὰ τὸ ἡμέτερον κείμενον ὁ ἐπικριτὴς μας γράφει : «*Πολλὰ περίεργα λέγονται ἐνταῦθα. Ἐν πρώτοις διατὶ ὁ σ., ἐνῶ χρησιμοποιοεῖ τοὺς μέσους φθόγγους b, d, g εἰς τὰ τοπων. Βίγλες, Ἐλυβῆς καὶ γράφει : νὰ δά, δὲν πράττει τὸ αὐτὸ διὰ τὰ τοπων. : Ἄμπαῖτόνες, Ἄμπελο, Ἀντρούγιαλος, Κελλώνοντας κλπ.*». Ποίαν ἀντίληψιν ἔχει ὁ Βαγιακάκος περὶ τῶν φθόγγων τῶν συμβολιζομένων διὰ τῶν b, d, g καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων.

Εἰς «*Λεξικογραφικὸν Δελτίον*» 6, σ. 142 λέγει : «*ἄδρες (ἐπειδὴ ἔρρινον μετὰ τῶν ἀήχων κ.π.τ. ἐνοῦται εἰς ἡχηρὸν φθόγγον g. b. d. χωρὶς ἴχνος ἔρρινον νὰ ὑπάρχη)*». Ἀντιφάσκων πρὸς τὰ ἀνωτέρω, τερματίζει τὴν περὶ Νικίλων μελέτην του διὰ στίχων τινῶν λεγομένων εἰς τὸ χωρίον του, ἐν οἷς καὶ ὁ στίχος «*κ' οἱ γι ἄντρε τους γεροῦσι*» (1). Τὰ g, b, d καὶ γκ, μπ, ντ ὁ Βαγιακάκος χρησιμοποιοεῖ

1) «*Ἀθηνᾶς*» 53, σ. 194.

ἀδιαφόρως, οὐδεμίαν διαφορὰν δυνάμενος νὰ καθορίσῃ. Οὕτως, εἰς «Ἑλληνικά» 15 (τιμητικὸς Σωκράτους Κουγέα), σ. 214 γράφει : «*δαγκαμά*», ἀλλὰ εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 116 «*δαγαχεά*». Εἰς «Ἀθηνᾶς» 53, σ. 187 «*δντες*», ἀλλὰ εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 177 «*δδεις*».

Εἰς «Ἀθηνᾶς» 53, σ. 194 ἔχει τὸν στίχον «*κ' οἱ κάμποι δυστυχοῦσι*», ἀλλὰ εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 118 λέγει : «*καθηχίος (δ ἐκ τοῦ κάμπου)*».

Ἡμεῖς ἐχρησιμοποίησαμεν τὰ σύμβολα b, d, g μόνον εἰς ἁς θέσεις ἐνομίσαμεν ὅτι ἔδει νὰ δηλώσωμεν προφορὰν διαφέρουσαν ἀπὸ τὴν γνωστὴν τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς. Ἀγνοῶν λοιπὸν τὰ τῆς χρήσεως τῶν συμβόλων τούτων, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐφάνη, ὑπέβαλε δι' ἐντυπωσιακοὺς λόγους τὸ ἐρώτημα.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου γράφει : «*εἰς δὲ τὴν Μάνην ἀπαντοῦν οἱ τύποι Πόρος, ὀ—Πορί, τὸ—Πόροι, οἰ—Δίπορον τό, ὡς τοπων. καὶ τὸ οὖσ. Μπατή, ἦ, —Μποριά, ἦ (ποριά) καὶ Ἀπαντή*». Εἰς τὰ τρία τελευταῖα, τὰ χαρακτηρισθέντα μὲν ὡς οὐσιαστικά, γραφέντα δὲ ὡς τοπωνύμια (τί νὰ εἶχε κατὰ νοῦν ;), ἔπρεπε ἀσφαλῶς νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ b καὶ d καὶ νὰ γράψῃ *βατή, βορεά, ἀπαδῆ*. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ χώρου ἐθεωρήσαμεν τὸ τοπωνύμιον σχετιστέον πρὸς τὸ προσηγορ. ἐμβατῆ—διάβασις. Διὰ τῆς ἐμβατῆς—μπατῆς, τῆς ἐν Λαγία σκάλας συνήθως καλουμένης, προστατεύουσι διαφόρους περιοχὰς ἀποκλείοντες τὴν εἴσοδον τῶν ζώων ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μέχρις Ἰουνίου. Πρὸς τοῦτο ἀνεγείρουσι λίθινον φράγμα χρησιμοποιοῦντες μεγάλους λίθους, ἵνα μὴ δύνανται μικροὶ ποιμένες νὰ κρημνίσωσιν αὐτούς. Ἡ σκάλα, καλουμένη καὶ στιμὸς (ισθμὸς ;), κρημνίζεται κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου, γνωστοποιουμένου τοῦ πράγματος διὰ κωδωνοκρουσίας. Λέγουσι δὲ «*ἐχάλασε ὁ στιμὸς*» ἢ «*ἐγίνηκε ἀμπολυσία στὶ Σαρανιές, 'ς τ' Ὅρο κλπ*».

Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ φράγματος τούτου χρησιμοποιοῦσιν ὀλιγώτερον *μακ' ῥ' ὄνια* καὶ *κίονια* καὶ περισσότερον *κοτρώνας*. Ἐξετάζοντες τὴν προέλευσιν τῆς καταλήξεως τοῦ τοπωνυμίου Ἀμπα'τ' ὄνες, δὲν πρέπει ἴσως νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν καταλήξεων τῶν ἀνωτέρω προσηγορικῶν. Τὸ συνιζηθέν, ὅπερ διὰ τῆς ἐπενθέσεως ἐδημιούργησε τὸν τύπον Ἀμπα'τ' ὄνες, δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι τὸ ε περιεκτικῆς καταλήξεως -εών. Ἡ συσχέτισις πρὸς τὸ ἐμβατέω ἐκφράζει προσπάθειαν ἀναζητήσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπεντιθεμένου φθόγγου.

Ὁ Δ. Βαγιακάκος δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἀναζητήσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ φθόγγου τούτου, διότι θεωρεῖ αὐτὸν προερχόμενον ἐκ τῆς περιεκτικῆς καταλήξεως -εών, λέγων : «*Ἐὰν ἔχομεν τὸν τύπον Ἀμπαῖτόνες, τότε προϋποτίθεται περιεκτικὴ κατάληξις -εών : ἐμβατεών*». Τί ὅμως θὰ δηλοῖ τὸ τοπων., μήπως περιοχὴν περιέχουσαν πολλὰς μπατές ; Ὁ πληθ. δυνατὸν νὰ ἐλέχθη διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς περιοχῆς εἰς Μέσα Σαμπα'τ' ὄνες καὶ Ὁξου Σαμπα'τ' ὄνες, ἀλλὰ ἀναζητήσις περιεκτικῆς καταλήξεως δὲν φαίνεται ὀρθή. Ἴσως θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν κατάλ. -όνες ἐπίδρασιν τῶν καταλήξεων τῶν ἀνωτέρω προσηγορ. καὶ δὴ τοῦ τελευταίου *κοτρώνας*. Ἀναλογία ἢ καὶ σύμφυρσις συνετέλεσεν ἴσως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς καταλήξεως τοῦ τοπικοῦ τούτου ὀνόματος.

Προχωρῶν ἔτι περαιτέρω ὁ Βαγιακάκος, ὑποθέτει ὅτι πρόκειται ἢ λ. «*βα-*

τεών—βατεῶνας, τόπος δηλ. πλήρης βάτων : βατεῶνας—ἀβατεῶνας—ἀβατεῶνες—ἀμπατεῶνες». Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λ. βάτος, ἡ διατηρηθεῖσα διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἀναλλοίωτος ἐπὶ δλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, οὐδέποτε θά κατέληγεν εἰς τὸν τύπον Ἐμπατ'όνες, τὸν οὐδὲ ὑπόνοιαν προδίδοντα περὶ σχέσεως πρὸς τὸν καθ' ἐκάστην λεγόμενον πανταχοῦ βάτον. Εἰς Μάνην ἀπαντᾷ τὸ τοπων. Βάτας, ὁ.

Ἐκ Χίου γνωστὸν εἶναι τὸ τοπωνύμιον Βατῶνας (1) ὁ, ὅπερ ἔχει περιεκτικὴν κατὰληξιν -ών. Τοὺς τύπους ἀμπαῖτε καὶ ἀμπατε καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν ἐλάβομεν ἐκ τοῦ Δέφνερ, εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ ὁποίου καὶ παρεπέψαμεν. Γράφων ὁ Βαγιακάκος : «Καὶ τὰ δύο ταῦτα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἐκ τοῦ ἐμβατὸς ἐτυμολογίαν (sic) καὶ ὄχι ἐκ τοῦ ἐμβατέω», οὐδὲν τὸ σαφὲς διδάσκει.

Περὶ τῶν ἐπομένων τοπων. Ἄμπελο καὶ Ἄγρ'άδες, διὰ τὰ ὁποῖα διέθεσε δύο σελίδας ὁ Δ. Βαγιακάκος, εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης, δι' ἀπλῆς παραβολῆς τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν γραφέντων ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐδὲν ἐπετεύχθη περισσότερον τῆς σπατάλης χρόνου καὶ μελάνης. Διὰ τὸ ἐπόμενον τοπων. Ἄγρ'όμαλλος, τὸ καθ' ἡμᾶς «ἐξ ἰδιοκτητοῦ φέροντος τὸ παρωνύμιον ἢ τὸ ἐπώνυμον Ἄγρ'όμαλλος», ὁ Δ. Βαγιακάκος διέθεσε ἕ μέρος τῶν σελίδων 175 καὶ 177, ὁλόκληρον δὲ τὴν 176, διὰ νὰ παραθέσῃ πίνακα ὀνομάτων ὁμοίων πρὸς τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον.

Διὰ τὸ τοπων. Ἄθ'ᾶς οὐδὲν τὸ προσθετόν, τὸ γε νῦν, νομίζομεν. Περὶ τοῦ ἐπομένου Ἄκιόνας, νομίζει ὅτι, ἐὰν προήρχετο ἐκ τῆς αἰτίας. τὸν κίονα, ἔδει νὰ διατηρῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαλούντων τὴν ἐτυμολογικὴν καὶ σημασιολογικὴν του διαφάνειαν, ὥστε οὐδὲ ἡ κατάλ. -ας νὰ δύναται νὰ ἐκληφθῆ ὡς μεγεθυντικὴ. Περὶ τοῦ τόνου ἰσχυρίζεται ὅτι, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν χιλιετηρίδων, ἔδει ὡς αὐτοφυῆς κίων νὰ μένῃ ἀμετακίνητος.

Περὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος τοπων. Ἄμαξικός οὐδὲν προσέθεσε, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν κρίνομεν προσθετόν.

Ἐρχόμεθα εἰς τὸ τοπων. Ἄντρογιάλος, τοῦ ὁποίου τὴν ἐτυμολογίαν ἰσχυρίζεται ὅτι ἐλάβομεν παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Καψάλη.

Ἐὰν εἶχεν ἀντιληφθῆ τὴν σημασίαν τῆς ἡμετέρας φράσεως «Διὰ τὰ παρατηρούμενα αὐτόθι μικρὰ σπήλαια ἐκλήθη αἰγιαλὸς ἄντρων, προταχθέντος κατὰ τοὺς νόμους τῆς συνθέσεως τοῦ προσδιορίζοντος ὀδισιαστικοῦ», δὲν θά προέβαλλε τοιοῦτον ἰσχυρισμόν, οὐδὲ θά ἐξέθετεν ἑαυτὸν εἰς τὴν παρατηρουμένην ἀντίφασιν, νὰ δέχεται ὀρθὴν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Καψάλη «Ἄντρογιάλος (ἄντρον γιалоῦ)» καὶ ὁ ἴδιος νὰ γράφῃ «Ἄντρογιάλος, ὁ, σπηλαιώδης παραλία» (2).

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄντρον γιалоῦ, ὡς ἐνόμισεν ὁ Καψάλης, ἀλλὰ αἰγιαλὸς ἄντρων.

Ἐὰν πρόκειται περὶ ἐνὸς ἄντρου, πῶς θά δικαιολογήσῃ ὁ Δ. Βαγιακάκος τὸν ὄρον «σπηλαιώδης παραλία» ; Ἐπαναλαμβάνων ὁλόκληρον τὸ κείμενόν μας, διατί περιέκοψε μόνον τὴν φράσιν «προταχθέντος κατὰ τοὺς νόμους τῆς συνθέσεως τοῦ

1) Ἄμαντος, «Γλωσσικὰ Μελετήματα», σ. 158.

2) «Ἄθηνᾶς» 64, σ. 145.

προσδιορίζοντος οδσιαστικοῦ» ; Καὶ ὅμως, ἐπὶ τῶν σημείων αὐτῶν ἔδει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του. Ἡμεῖς παρεθέσαμεν ἀριθμὸν ὁμοίων συνθέτων τοπων. καὶ ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθῇ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως αὐτῶν, θὰ ἀπέφευγε τὸ σφάλμα.

Περὶ τοῦ ἐπομένου τοπων. Ἄρ' ἂ οὐδὲν προσθέτει, ἀρκεῖται μόνον νὰ ψέξῃ ἡμᾶς, διότι εἰς μεταγενεστέραν μελέτην μας ἐσπαταλήσαμεν χάρτην καὶ μελάνην ἐπαναλαβόντες δύο στίχους. Ὁ ἀναγνώστης, ὁ ὁποῖος συνέβη νὰ ἀναγνώσῃ κείμενα ἡμέτερα καὶ τοῦ Δ. Βαγιακάκου, δύναται νὰ κρίνῃ περὶ τῆς σοβαρότητος τῆς μομφῆς.

Διὰ τὸ ἐπόμενον τοπωνύμιον Ἄτσουπᾶς διεθέσαμεν ἑπτὰ ἐν συνόλῳ στίχους, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἓνα διὰ νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὰς ἐργασίας τῶν γνωστῶν ἐπιστημόνων, τῶν εἰδικῶς ἀσχοληθέντων μὲ τὸ θέμα, καθορίζοντες ἐπακριβῶς τοὺς τόμους καὶ τὰς σελίδας, εἰς ἃς τὰ σχετικὰ μελετήματα.

Ὁ Δ. Βαγιακάκος οὐδὲν δυνάμενος νὰ ψέξῃ, παραλαμβάνει τὰς ἡμετέρας παραπομπὰς καὶ ἀκολούθως γράφει : «Ὁ σ. ὡς ἐκθέτων τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ προσηγ. ἄτσουπᾶς, ἀφίνει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι αὕτη εἶναι ἰδική του, ἐνῶ ἄλλοι πλείονα περὶ τῆς λ. ἔγραψαν». Οἱ ἄλλοι αὐτοὶ εἶναι οἱ Πολίτης, Ξανθουδίδης καὶ Χατζῆς, εἰς τὰς σελίδας τῶν ὁποίων ἡμεῖς ἐπακριβῶς παρεπέμψαμεν.

Περὶ τοῦ τοπωνυμίου Βαρναρεῖο λέγει ὅτι ἡ ἐκ τοῦ βαῦνος ἡμετέρα ἐρμηνεία δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἐκ τοῦ βαῦνος «θὰ ἔδιδε τὸν τύπον Βαρναρεῖο». Δὲν νομίζομεν ὅτι καὶ ἄλλος τις, ἐκτὸς τοῦ Δ. Βαγιακάκου, θὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὰ ἄλλεπάλληλα β, ὡς Σιαμαῖοι ἀδελφοί, θὰ παρέμενον διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἀναποσπᾶστως συνδεδεμένα καὶ θὰ ἀπεκλείετο ἡ ἀπλολογία.

Καὶ περὶ τοῦ τοπων. Βάσσο, ἀφοῦ διεμαρτυρήθη, διότι δὲν παρεπέμψαμεν εἰς τὴν ἐργασίαν του,—διὰ τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως ἐλπίζει νὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστην, ἴσως καὶ τὸν ἑαυτὸν του,—ἔγραψεν ἀκολούθως ὅτι ἐπὶ τοῦ τύπου Βάσσο ἐπέδρασεν οὐχὶ τὸ σύννηθες εἰς Μάνην κύριον ὄνομα Βάσσο (Βασίλειος) ἀλλὰ ὁ λόγγος. Ἡ ἐπίδρασις τῶν λ. λόγγος ἢ κῆπος φαίνεται ὀλιγώτερον πιθανή.

Ἐγράψαμεν τὴν αἰτιατικὴν, διότι προκειμένου περὶ ὀνομάτων περιοχῶν εὐρισκομένων ἐγγύτατα τῶν οἰκιῶν, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παρὰ τὸ Πορτοκάγιο Βάσσο, τὸ τοπων. ἐκφέρεται κατὰ κανόνα εἰς αἰτιατικὴν—πάου στὸ Βάσσο, ἐρχομαι ἀπὸ τὸ Βάσσο, εἶναι στὸ Βάσσο κλπ. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι εἰς τὴν αἰτιατικὴν κατ' ἀρχὰς ἐνεφανίσθη ἡ μεταβολὴ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ συνήθους ἐν Μάνῃ ὀνόματος Βάσσο (Βασίλειος).

Ἐξετάζων τὸ τοπωνύμιον Βυιάτικο ὁ ἐπικριτὴς μας ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ τύπος ἔβγαξε δὲν εἶναι γνωστὸς ἀλλὰ ὁ τύπος ἔβ'δ'ἰαξε καὶ μόνον.

Περὶ τοῦ ὅτι ἡ κίνησις ἐκ τοῦ θὰ β' δ' ἰαξε πρὸς τὸ θὰ βυιάξη καὶ ἀπὸ τὸ β'δ'ἰατικο πρὸς τὸ βυιάτικο εἶναι λίαν πιθανή, δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα πολλὰ σχόλια. Αὐτὸς οὗτος ὁ ἐπικριτὴς μας εἰς «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 101 λέγει ὅτι εἰς τὴν Μάνην λέγουσι γ ἀντὶ δ καὶ παρέχει τὸ παράδειγμα γυαλέγου ἀντὶ διαλέγω. Περίεργος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ἐπικριτοῦ μας ὁ περιεχόμενος εἰς τὴν φράσιν του : «Ἄλλωστε καὶ ἡ κατάλ. -ιάτικο, ἡ δηλοῦσα ἀμοιβὴν διὰ παρεχομένην ἐργασίαν, μᾶς ὀδηγεῖ εἰς ἀναζήτησιν ἄλλης ἐτυμολογίας». Δηλαδή τὸ

χειμωνιάτικο ψῆχος, τὸ ἀνοιξιάτικο φεγγάρι, τὸ λαμπριάτικο πανηγύρι, τὸ μα-
νιατικό πείσμα, ἔχουσι κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον κατάληξιν δηλοῦσαν ἀμοιβὴν διὰ
παρεχομένην ἐργασίαν.

Περὶ τῶν ἐπομένων **Βίγλες** καὶ **Βισκίνα** οὐδὲν παρατηρεῖ ὁ ἐπικριτὴς μας.

Ἄπλῶς πρὸς ἐπίδειξιν πολυμαθείας ἀντιγράφει στίχους γνωστῶν βιβλίων.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐπομένων τοπωνυμίων **Γιαλισκάρι** καὶ **Γιστέρνες**
πολλὰ θὰ ἀντιληφθῆ ὁ ἀναγνώστης περὶ τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ
Δ. Βαγιακάκου.

Περὶ τοῦ τοπων. **Γιαλισκάρι** εἰς τὴν μελέτην μας διεθέσαμεν τρεῖς ἐν συν-
δῶ στίχους, ἐξ ὧν τὸν τρίτον διὰ τὸ ἀναγράψωμεν τὰς παραπομπὰς «*Ἀθηνᾶς*
23, σ. 132 καὶ 41, σ. 195», δηλαδὴ τὸ ἀναπέμψωμεν εἰς τὰς ἐργασίας τῶν καθη-
γητῶν Πεζοπούλου καὶ Κουκουλέ.

Κατωτέρω (σ. 409) κρίνοντες ἐργασίαν τοῦ γνωστοῦ ὀνοματολόγου **Ι. Θω-**
μοπούλου, ἣν σχολιάζει εἰς τὴν ἐπίκρισίν του ὁ Δ. Βαγιακάκος, γράφομεν : «*Εἰς*
τὴν σ. 8 παρατηροῦμεν *αἰγιαλισκάριον, ἀλλ' εἰς ἔγγραφον τοῦ 1082 ἐν Act.
et Diplom. 6, 37 φέρεται—καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κρατεῖ τὸν αἰγιαλὸν αἰγιαλὸν πρὸς
ἀνατολὰς καὶ διέρχεται τοῦ Ἐπισκόπου τὸ αἰγιαλιτοκάριον καὶ ἔρχεται εἰς τὸ
λεπτὸν ἀκρωτήριον τοῦ Δραμίνθου—. Τὸ αἰγιαλιτοκάριον πρῶτος ὁ **Ἐμμ. Πεζό-**
πουλος ἀνέγνωσε **Αἰγιαλισκάριον** («*Ἀθηνᾶς*» 23, σ. 133), ἀκολούθως δὲ ὁ **Κουκου-**
λές («*Ἀθηνᾶς*» 41, 194) ἔγραψεν ὀρθῶς **αἰγιαλισκάριον**». Αὐτὰ ἐγράφομεν ἡμεῖς
καὶ δι' αὐτὰ ἰδοὺ πῶς κρινόμεθα ὑπὸ τοῦ Δ. Βαγιακάκου : «*Οἰκειοποιεῖται τὴν*
ἐτυμολογίαν τοῦ Ἐμμ. Πεζοπούλου ὁ Α. Κουτσιλιέρης καὶ ἀγνοεῖ πάντας τοὺς
περὶ τοῦ τοπων. γράφοντας», δηλαδὴ τοὺς Πεζόπουλον καὶ Κουκουλέ.

Ὁ ἐξακολουθῶν νὰ διατηρῆ ἀμφιβολίας περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον
συνθέτει τὰς ἐργασίας του ὁ διαθέτων τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα ἐπικριτὴς μας,
ὡς προσέξῃ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα, διότι ἀνάλογα δὲν εἶχεν ἀσφαλῶς εὐκαιρίαν νὰ
παρατηρήσῃ. Ἐξετάζοντες τὸ ἐπόμενον τοπωνύμιον **Γιστέρνες**, ἐγράψαμεν μεταξὺ
τῶν ἄλλων : «*Ἡ θέσις ὅμως εἰς ἣν ἀναφέρεται δὲν ἐπιτρέπει, νομίζομεν, συσχέ-*
τισιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη καὶ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως ἀναφερομένην
τοπωνυμίαν. Δὲν δυνάμεθα δηλονότι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν μέσῳ τοσούτων καὶ
λίαν γνωστῶν τοπων., ἅτινα διὰ μέσου χιλιετηρίδων ἐπέζησαν διὰ τῆς γραμμα-
τείας καὶ τῆς προφορικῆς παραδόσεως, θὰ ἐπεβάλλετο τὸ ἄγνωστον Γιστέρνες
πρὸς καθορισμὸν τῆς χωρογραφίας τοῦ θέματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις περὶ δὲν
συμβιβάζεται πρὸς τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ τοπωνύμιον, διότι εὐρίσκειται
ἐπὶ τῆς αἰχμῆς τοῦ Ταινάρου».

Κρίνων ταῦτα ὁ Δ. Βαγιακάκος γράφει : «*Καὶ τὰς δύο ἀνωτέρω μαρτυρίας*
ἀγνοεῖ ὁ Α. Κουτσιλιέρης. Ἐκτὸς τούτου, προσπαθῶν οὗτος νὰ συσχετίσῃ τὸ
τοπων. Γιστέρνες πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη, Α' κεφ. 31 σ. 88 (καὶ ὅχι ὡς
γράφει ἐσφαλμένως εἰς παραπομπὴν Α' κεφ. 29, 32, σ. 78) Κιστέρνα καὶ πρὸς
τὸ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως Γιστέρνα περιπίπτει εἰς σύγχυσιν καὶ ἐξάγει ἐσφαλ-
μένα συμπεράσματα». Κατάπληκτοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοιούτων κειμένων δὲν δυ-
νάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν κρίσιν. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἀρμοδία διὰ

τὴν βράβευσιν τῶν ἐξαιρέτων πράξεων, δὲν θὰ παραλείψῃ νὰ βραβεύσῃ τὸ ἐπισημονικόν της στέλεχος διὰ τὸν πνευματικόν του αὐτὸν ἄθλον.

Τὰ ἐπόμενα τοπωνύμια **Γονικό, Γουλᾶς, Ἐλυθῆς** δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σχολιάσωμεν, διότι εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ ἐπικριτὴς μας ἀπλῶς ἀναφέρει αὐτὰ πρὸς διόγκωσιν τοῦ μελετήματός του.

Περὶ τοῦ τοπων. **Καλάνα**, ἀφοῦ περιεγράψαμεν τὴν οὕτω καλουμένην θέσιν, ἐγράψαμεν ὅτι προέρχεται «*ἐκ τοῦ κἀναλος*» κἀλανος, ὅπερ κατὰ τοὺς **Βυζαντινοὺς χρόνους** ἐδήλου τοὺς ὄλκους δι' ὧν ἐγένετο ἡ ἀποχέτευσις τῶν ὑδάτων».

Ὁ Βαγιακάκος, ἀφοῦ ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐγένεσε, ὡς συνήθως, ἀρκετὸν τμημα τῆς σελίδος, ἀποφαίνεται ἀξιωματικῶς : «*δέον νὰ ἐτυμολογηθῇ ἐκ τοῦ τύπου κἀνάλης*» κἀλάνης ἢ κἀνάλος» κἀλάνος καὶ ὄχι ἐκ τοῦ Κἀναλος». Δὲν εἶναι νοητὸν διὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον νὰ ἔχη καὶ ἄλλος τις γνώμην τινὰ περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Μάνης. Τὸ τοπων. **Κᾶποι οἶ**, ἀνέφερε πρὸς διόγκωσιν τῆς μελέτης.

Περὶ τοῦ ἐπομένου τοπων. **Καρνειάτικα** ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ διαθέσῃ δύο σελίδας, διὰ νὰ γράψῃ τὰ ἐξῆς ἀπίθανα : «*Ἡ ἀνωτέρω περιοχὴ τῆς Λαγίας, ἡ ἐκτενωμένη ἐπὶ τῆς ὀροσειᾶς τοῦ Ταυγέτου συνορεύει πρὸς ἐτέραν περιοχὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ χωρίον τῆς Δυτικῆς Μάνης τὸ λεγόμενον σήμερον Καρίνια, ἡ*».

Εἰς «Πελοποννησιακὰ» Β, σ. 329 ἔγραψε : «*Πολεμίτας, ὁ. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μίνας εἰς περιοχὴν Πεντάδας τῆς Ἐπαρχίας Οἰτύλου, παρὰ τὰ ὄρια τῆς Μέσα Μάνης, καλεῖται σήμερον Πολεμίτας, ὁ*». Ἡ Καρίνια εἶναι ἐγγύτατα τῆς Μίνας καὶ διὰ τοῦτο λέγονται ὁμοῦ Μινοκάρινα.

Πῶς τὰ Μινοκάρινα, περὶ τῶν ὁποίων ἀληθῶς ἔγραψεν ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὰ ὄρια τῆς Μέσα Μάνης, συνορεύουσι καὶ μετὰ τὸ Κατόρο τῆς Λαγίας, ἔνθα τὰ Καρνειάτικα, εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ τις, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ περιοχὴ Λαγίας κατέχει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τμημα τῆς Μέσα Μάνης, δηλαδὴ τὸ νοτιο-ανατολικόν.

Κατωτέρω, ἀφοῦ διὰ περιττῶν πληροφοριῶν προσέθεσεν ἀριθμὸν στίχων, γράφει : «*Ἡ περιοχὴ λοιπὸν τούτου τοῦ χωρίου καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Καρνειάτικα, τὰ (δηλ. τὰ κτήματα, ἢ τὰ βουνὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν Καρίνιαν)*». Ἀφοῦ ἐπλήρωσε δι' ἀνακριβειῶν δύο ὀλοκλήρους σελίδας, τερματίζει τὸ ἄρθρον του διὰ τῆς περιόδου : «*Νομίζω δὲ ὅτι πρόκειται ἡ λέξις Καρνειάτικα καὶ ὄχι Καρνειάτικα*».

Εἶναι ἄραγε νοητὸν συντάκτης τοῦ ΙΛΑΑ, ὅστις ὑπέβαλε τὴν Ἀκαδημίαν εἰς δαπάνην δεκάδων χιλιάδων δραχμῶν καὶ διέσχισεν ὄρη σκιάοντα καὶ ἠχέσσας θαλάσσας, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Κορσικὴν, ἵνα παρὰ τοῦ στόματος γραίας τινὸς συμπληρώσῃ τὰς περὶ τῆς διαλέκτου τῆς Μάνης γνώσεις του, νὰ γράψῃ «*νομίζω ὅτι πρόκειται*», ἀφοῦ προηγουμένως ἐνεφάνισε τοῦτο βέβαιον ;

Εἶχεν ἀσφαλῶς καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα νὰ μάθῃ καὶ τὰ τῆς θέσεως καὶ τὸ ἀκριβὲς ὄνομα αὐτῆς πρὸ τῆς διατυπώσεως τῆς κατηγορίας, καὶ νομίζομεν ὅτι δὲν τὰ ἄγνοεῖ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ τελευταία περίοδος ἡ ἀποβλέπουσα προφανῶς εἰς μετριασμὸν τοῦ πράγματος.

Τὰ Καρνειάτικα εἶναι μικρὰ καλλιεργήσιμος ἔκτασις τῆς περιοχῆς Ὀρο, ἢ δὲ περιοχὴ Ὀρο οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὸ χωρίον Καρίνια, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Δ. Βαγιακάκος, ὅστις δὲν νομίζομεν ὅτι ἀγνοεῖ τοῦτο.

Τὸν τύπον Καρινιάτικα τὸ πρῶτον ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Δ. Βαγιακάκου, διότι ἐν Λαγία οὐδεὶς ποτε εἶπε Καρινιάτικα, ἀλλὰ πάντοτε Καρνειάτικα. Περιέργους ἀπόψεις φαίνεται νὰ ἔχη περὶ τοῦ Πausανίου, νομίζων ὅτι εἰς τὸ ἔργον του ἔχει συμπεριλάβει πάσας τὰς ἀγροικίας καὶ τοὺς ἀνὰ τὸν ἑλληνικὸν χῶρον ἰδρυθέντας ποτὲ ναῖσκους ἢ βωμούς. Λέγων διατί, πορευόμενος ἐκ Τευθρώνης εἰς Ταίναρον, ὁ Πausανίας δὲν ἐσημείωσε βωμὸν ἢ ναῖσκον ὑπάρχοντα κατὰ τὴν θέσιν Καρνειάτικα, ἀποδεικνύει ὅτι τὴν Ἀνατολικὴν Μάνην γνωρίζει ἐκ συγκεχυμένων πληροφοριῶν. Τὴν περιοχὴν Ὀρο, ἔνθα τὰ Καρνειάτικα, δὲν συνήνητησεν ὁ Πausανίας, διότι, καὶ ἂν μετέβη πεζὸς εἰς Ταίναρον, δὲν θὰ παρεξέκλινε τῆς πορείας του διὰ νὰ ἀναρριχηθῆ ἐπὶ δυσβάτων ὁρέων πρὸς ἐπίσκεψιν ἀγροικιῶν τινων καὶ τοῦ παρ' αὐταῖς ὑπάρχοντος τυχὸν ἀναλόγου βωμοῦ ἢ ναῖσκου. Τὸ τοπων. Καρινιάτικα, τὸ ὁποῖον ἐπενόησε διὰ νὰ πλουτίσῃ τὴν συλλογὴν του, δὲν εἶναι τὸ μόνον ἰδίᾳ κατασκευῆς τοπωνύμιον. Εἰς «Πελοποννησιακὰ» Β, σ. 327 γράφει : «Ὀρος, τό. Τρία βουνὰ τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ Ταυγέτου παρὰ τὸ χωρίον Λάγια καλοῦνται : Ὀρος, τό, Πανόρος, τό, Κατόρος, τὸ καὶ Τρισσορός ἢ Τριζορός ὁ, δηλ. τὰ τρία ὄρη ὁμοῦ».

Τὰ τρία ὄρη προστιθέμενα, κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον, δίδουσιν ἄθροισμα ἀρσενικοῦ γένους καὶ ἐκ παροξυτόνων καθίστανται ὀξύτονα. Ὀρο καὶ ὄχι Ὀρος, ὡς ἐξευγενίζων τὸ ὄνομα γράφει ὁ Βαγιακάκος, λέγεται εὐρεῖα περιοχὴ, ἥς τὸ σημαντικώτερον τμήμα κατέχει ἐκτεταμένη καλλιεργήσιμος κοιλάς παράγουσα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν Λαγιατῶν δημητριακά.

Τῆς κοιλάδος αὐτῆς τὸ μὲν βόρειον τμήμα καλοῦσι Πάνου Ὀρο ἢ Πανόρο, τὸ νότιον Κάτου Ὀρο ἢ Κατόρο. Τὰ κατὰ τὸ μέσον τῆς περιοχῆς χωράφια καλοῦσι πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεως Μεσαῖο Ὀρο, οὐδενὸς βεβαίως ὄρους ὑπάρχοντος ἐκεῖ. Τὰ Τρισσορός καὶ Τριζορός παραμένουσιν ἀγνωστα ἐν Λαγία. Κλαδᾶς ὁ. Καθορίσαντες ἐπακριβῶς τὴν θέσιν, συνεδέσαμεν τὸ τοπωνύμιον πρὸς τὸ ἐπώνυμον Κλαδᾶς καὶ ἀνεφέραμεν τοὺς μετὰ τῆς Μάνης συνδεομένους Θεόδωρον καὶ Κροκόδειλον Κλαδᾶν, ἀκολούθως δὲ διὰ τῆς παραπομπῆς «Βλ. «Ἀθηνᾶς» 48, 72» παρεπέμψαμεν εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ καθηγητοῦ Δ. Γεωργακᾶ, ἔνθα τὰ περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἴδου καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Δ. Βαγιακάκου : «Ἐν πρώτοις ὁ σ. παραπέμπων ἀορίστως εἰς «Ἀθηνᾶς» 48, 72 ἀποφεύγει νὰ δηλώσῃ ὅτι περὶ τοῦ τοπων. Κλαδᾶ ἔγραψεν ὁ Δ. Γεωργακᾶς». Κατωτέρω δὲ προσθέτει : «Οἰκειοποιεῖται λοιπὸν ὁ Α. Κουτσιλιέρης τὴν ἐτυμολογ. τοῦ Δ. Γεωργακᾶ». Ἡ παραπομπὴ λοιπὸν «Ἀθηνᾶς» 48, 72 εἶναι ἀόριστος κατὰ τὸν ἀνακαλύψαντα τὴν προελληνικότητα τῶν Δωρικῶν τοπωνυμίων. Περὶ τοῦ τοπων. Κοικᾶς προσθέτει ἀπλῶς περιττολογίας πρὸς ἐπίδειξιν πολυμαθείας.

Περὶ τοῦ ἐπομένου τοπων. Κορογωνιάνικα ὁ Δ. Βαγιακάκος ἔγραψεν εἰς «Πελοποννησιακὰ» Ε, σ. 171—173 καὶ ἐκεῖ διὰ τριῶν σελίδων προσέθεσεν ὅσα ἐνόμιζεν ὅτι ἔδει νὰ προσθήσῃ, καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκ πέντε στίχων ἐργασίαν περὶ

τοῦ τοπων. τούτου ἐσχολίασεν. Δι' ἐνὸς «ἰδοὺ λοιπὸν τι ἔγραφα» ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτά.

Καὶ ἐπέτυχε μὲν τὴν κατὰ δύο σελίδας διόγκωσιν τῆς ἐργασίας του, εἰς τὴν μελέτην ὅμως τοῦ θέματος οὐδὲν προσέφερον, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων, νομίζομεν, θὰ ἀποδειχθῇ.

Ἐν σ. 195 παραθέτει τοὺς τύπους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ τὸ τοπων. εἰς τὴν Μάνην : «*Τοῦ Κορογόνα τὸ Κοτρῶνι (Μίνα), ἡ Κορογονοῦ (Σταυροί), Κορογόνας (ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ Κορογόνας, Βάμβακα), ἡ Κορογόνα καὶ Κορογονάκι, τὸ (XIA) 485 A σ. 26*» (1)».

Ἐρωτῶμεν λοιπὸν : Ἐναζητοῦντες ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος Κορογῶνας διεπράξαμεν ἀληθῶς βαρὺ σφάλμα, ἐπειδὴ δὲν ἠγνωσάμεν τὴν ἀνά τὰ χωρία τῆς Μάνης χρῆσιν τοῦ προσηγορικοῦ κορογωνιά=προκοπή ;

Τὰ ἐκ τοῦ Κορογῶνα τοπωνύμια τὰ ἐγκατεσπαρμένα σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Μέσσα Μάνης εἶναι βέβαιον ὅτι προέρχονται ἐξ ἀπογόνων ἐνὸς γενάρχου καὶ δὲν ἔχουσι σχέσιν πρὸς παρωνύμια οὐχὶ ἄσχετα πρὸς τὸ ἐν χρήσει πάντοτε προσηγορ. κορογωνιά ;

Διὰ τὰ ἀποδειχθῆ ὅτι τὸ τοπων. Κορογωνιάνικα ἔχει σχέσιν πρὸς Κορογῶνα τινά, δὲν ἦτο ἀσφαλῶς ἀναγκαῖα ἢ σπατάλη πέντε σελίδων, διότι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ φανερόν. Ἐδεῖ λοιπὸν, νομίζομεν, νὰ διατεθῶσιν αὐταὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς πιθανῆς σχέσεως τοῦ τοπωνυμίου πρὸς τὸ προσηγ. κορογωνιά.

Εἰς τὸ ἐπόμενον τοπων. γράφομεν : «**Κότραφος ὁ, ράχισ 25' Ν. Λαγ.** : ἐκ τοῦ **Κακότραφος ἢ Κατότραφος δι' ἀπλολογίας**».

Ὁ Δ. Βαγιακάκος, μὴ εὐρίσκων προχείρους ἀντιρρήσεις, δὲν ἀπεθαρρύνθη, ἀλλὰ, ἀφοῦ μετέβαλε τὸ τοπων. γράφων : «*ὁ σ. γράφει—Κρόταφος ὁ, ράχισ*», ἀποφαίνεται πλέον ἀξιοματικῶς κατωτέρω λέγων : «*Νομίζω ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται τὸ οὐσ. κρόταφος*».

Αὐτό, κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον, λέγεται ἔλεγχος καὶ κριτική. Ἐπὶ τοῦ τοπωνυμίου τούτου διετύπωσε καὶ τὰς περιέργους περὶ τῶν συνθέτων ἀπόψεις του, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος.

Ἐκ τοῦ Κρόταφος μᾶλλον πιθανὸν εἶναι ὅτι θὰ προέκυπτεν ὁ τύπος **Κόρταφος**. Πρβ. κροταλῶ)κουρταλοῦ, κροκόδς)κορκός, κροκόδειλος)κορκόντειλος. Ὁ αὐτὸς ἔγραψε : («*Πελοποννησιακὰ Β, σ. 321*») «*κρωτήρι—κωρτήρι διὰ μετάθεσιν*».

Περὶ τοῦ τοπωνυμίου **Κουκκουτσῆκι** λέγει ὅτι τὸ μὲν κουκκοκήπιον δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ Κουκκουτσῆπι καὶ κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἀλλεπαλλήλων κ νὰ ἔχωμεν τὴν προφορὰν π)κ, ἀλλὰ δέχεται τὴν ὅλως ἀπίθανον περίπτωσιν τὸ χωράφι νὰ λέγεται Κουκκουτσῆκι, δηλαδὴ μικρὸ κουκκί, ὡς νὰ διεκρίθησαν ποτὲ τὰ καλλιεργούμενα ἐν Μάνη κουκκία εἰς μικρὰ καὶ μεγάλα. Ἄλλως τε τὸ ὑποκορ. τῆς λ. κουκκί εἶναι κουκκάκι.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπόψεών του γράφει ὅτι : «*Ἐν Μάνη ὑποκορ. τύπος*

1) Τὸ χειρόγραφον δὲν εἶναι ἰδικόν του, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ «*Λεξικογραφικοῦ Δελτίου*» 6, σ. 94, δι' ὃ καὶ ἐπιμελῶς ἀποφεύγει νὰ κατονομάσῃ τὸν συλλογέα.

τῆς λ. *κουκκί εἶναι τὸ κουκκούτσι*». Ἡ σημασία τῆς λ. *κουκκούτσι*, οὐδόλως διαφέρουσα τῆς γνωστῆς ἐκ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, εἶναι αὐτὴ ἡ ὁποία ἀκριβῶς δίδεται εἰς τὸ Λεξικὸν Σταματάκου (*). Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λ. ὁ Ἀνδριώτης (*) λέγει : «*κουκούτσι τό, ὑποκορ. τοῦ ἰταλ. cucuzza*». Ὅτι ἡ λ. *κουκκί* ἔχει ἐν Μάνῃ ὑποκοριστικὸν τὸ *κουκκούτσι*—τῆς ἐλιᾶς, τοῦ σύκου, κλπ.—ὁμολογοῦμεν ὅτι τὸ πρῶτον διδασκόμεθα παρὰ τοῦ συντάκτου τοῦ ΙΛΑΑ.

Περὶ τοῦ τοπων. **Κουντούρης** οὐδὲν τὸ ἀξιόλογον προσθέτει.

Διὰ τὸ τοπων. **Κουρνός** διεθέσαμεν ἑπτὰ ἐν συνόλῳ στίχους. Περιεγράψαμεν τὴν θέσιν καὶ ἐσχολιάσαμεν τὴν παρατηρουμένην μετάθεσιν τοῦ ρ. Ὁ ἐπικριτῆς μας ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ διαθέσῃ τρεῖς ἐν συνόλῳ σελίδας, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι κακῶς ἐσπαταλήσαμεν ἑπτὰ στίχους. Ἀντλῶν, ὡς συνήθως, ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ καταπλήξῃ τὸν ἀναγνώστην διὰ τῆς πολυμαθείας, ἀντιγράφει ὁμηρικὸς στίχους, ἀναφέρει κρίσεις περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ σκοπούμενον «*Ἀγνοῶν πάντα τὰ ἀνωτέρω ὁ Α. Κουτσιλιέρης παρουσιάζει τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Κουρνός ἐκ τοῦ Κρουνός ὡς ἰδικήν του*». Εἰς «Πελοποννησιακά» Β, σ. 320 γράφει : «*Κιόνι, τό. Θέσις εἰς τὰ χωρία Δροῦ, Κουρνός (Κρουνός) κ.ἄ. καλεῖται Κιόνι—Κιόνια τά*». Αὐτόθι σ. 330 : «*Πορία τά, παρὰ τὸν Κουρνόν (Κρουνόν)*. Τὸ δικαίωμα λοιπὸν νὰ θεωρῇ τὴν παραγωγὴν Κουρνός (Κρουνός ὡς αὐτονόητον ὁ Δ. Βαγιακάκος ἀναγνωρίζει μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἐνῶ δι' ἡμᾶς, τοὺς κοινούς θνητούς, ἀποτελεῖ κλοπὴν πνευματικῆς ἰδιοκτησίας (*). Περὶ τῶν τοπων. **Κούβα** καὶ **Κρεμαστός** οὐδὲν παρατηρεῖ ὁ ἐπικριτῆς μας, ἀρκούμενος εἰς τὴν παράθεσιν ἐπουσιωδῶν πληροφοριῶν.

Ἐπὶ τοῦ τοπωνυμίου **Κριτήρι** λέγει : «*ὁ σ. οὐδὲν νέον προσφέρει, διότι ἤδη ἐν ἔτος προηγουμένως ἔγραφα περὶ τοῦ ἰδίου τοπων*». Καὶ κατωτέρω : «*ὁ σ. ἀγνοεῖ τὰ ἀνωτέρω ;*». Ὁ σ. ἀγνοεῖ τὰ ἀνωτέρω, δὲν ἀγνοεῖ ὁμως τὰ τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου ὁ παραλαβὼν αὐτὸ συνάδελφος καὶ ἄλλοι τινές.

Γνωρίσαντες ὅμως καὶ ἡμεῖς τὰς περὶ τοῦ τοπων. ἀπόψεις του θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὰς δι' ὀλίγων.

Εἰς «Πελοποννησιακά» Β, σ. 321 γράφει : «*Καὶ ἐνταῦθα πρόκειται ἡ λ. ἀκρωτήριον δηλ. ἀκρωτήρι—κρωτήρι—κωρτήρι (διὰ μετάθεσιν) κουρτοῦρι (διὰ κώφωσιν τοῦ ω κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα δι' ἐξακολουθητικὴν ἀφομοίωσιν). Εἴτα διὰ τῆς παλαιᾶς καταλ. -άφι(ον) ἔχομεν τὸν τύπον ἀκρωτηράφιον—κρωτηράφι(ον)—κρωτηράφι—κουρτηράφι—κουρτηράφι—κουρτοράφι—κουρτεράφι. Ἡ παλαιὰ αὕτη πρὸς σχηματισμὸν ὑποκοριστικῶν οὐδετέρων κατάληξις -άφιον (δι' ἣν ἔχομεν τὰ : θεάφιον, κιάφιον... κ.ἄ.) εἶναι καὶ σήμερον ἐν χρήσει εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Μέσσα Μάνης πρὸς σχηματι-*

1) «Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς» ἐν λ. *κουκκούτσι*.

2) «Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν» ἐν λ. *κουκούτσι*.

3) Ὁ Πασαγιάννης εἰς τὴν συλλογὴν του «Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια» δὲν γράφει Κουρνός ἀλλὰ πάντοτε Κρουνός Πρβλ. σ. 98 : στὸ μοναστήρι τοῦ Κρουνοῦ σ. 124 : στὸ μοναστήρι στὸν Κρουνό.

σμόν ὑποκοριστικῶν καὶ ἰδίως εἰς τοπωνύμια, ὡς : *πιρὸς—πιράφι, σπηλαιά—σπηλαιάφι καὶ τὰ τοπων.* *Βουνάφι, Κοτράφι, Κολομουζάφι, Λυντζάφι . . . κ.ἄ.*».

Κατὰ τὸν σ. δηλαδὴ τὸ προσηγορικὸν ἀκρωτήριο διὰ διαδοχικῶν ἐξελίξεων ἔφθασεν εἰς τὸν τύπον *κουρτούρι* καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν κατέστη τοπωνύμιον.

Ἡ παλαιὰ *κατάλ. -άφι(ον)*, καίπερ διατηροῦσα πάντοτε εἰς Μέσα Μάνην τὴν παραγωγικὴν τῆς δύναμιν, παρηκολούθησεν ἐξ ἀποστάσεως τοὺς διαδοχικοὺς μετασχηματισμοὺς τοῦ προσηγορικοῦ ἀκρωτήριον καὶ τὴν εἰς τοπωνύμιον ἐξέλιξιν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν μορφήν *Κουρτούρι*, ἀλλὰ δὲν προσετέθη εἰς αὐτό, διὰ νὰ σχηματίσῃ τὸ τοπωνύμιον *Κουρτουράφι*.

Ἀνεζήτησε τὸ ἀρχαῖον ἀκρωτήριο, ἀπετέλεσε μετ' αὐτοῦ τὸν τύπον ἀκρωτηράφιον καὶ παρακολουθήσασα ὅλα τὰ στάδια τῶν ἐξελίξεων, παρήγαγε τὸ τοπων. *Κουρτουράφι*.

Νὰ δεχθῶμεν λοιπὸν ὅτι εἰς μίαν περιοχὴν τῆς ἐκτάσεως τῆς Μέσα Μάνης τὸ ἀκρωτήριο καὶ τὸ ἀκρωτηράφιον, βαίνοντα ὁδοὺς παραλλήλους, ἐξειλίχθησαν τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ τοπωνύμιον *Κουρτούρι*, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸ τοπων. *Κουρτουράφι*, κατὰ τὴν μακρὰν δὲ πορείαν δὲν παρατηρήθη οὐδὲ τυχαία συνάντησις τῶν τύπων ; Τὸ πρᾶγμα φαίνεται τοῦλάχιστον παράδοξον.

Περὶ τοῦ τοπων. **Κάβο—Ματαπᾶς** ἐγράψαμεν ἐπτὰ ἐν συνόλῳ στίχους, ὧν οἱ τρεῖς ἀναφέρονται εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως, οἱ δὲ ἐπόμενοι ἔχουσιν οὕτω : «*Πρβλ. περὶ τούτου καὶ Βογιατζίδην, «Παράρτημα Ἑλληνικῶν» 4, σ. 136 κέξ.*».

Ἴδου καὶ αἱ κρίσεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου : «*γράφων μετὰ τὰς ἰδικὰς του παρατηρήσεις : Πβ. περὶ τούτου καὶ Βογιατζίδην, δίδει τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι αἱ παρατηρήσεις τοῦ Βογιατζίδου εἶναι μεταγενέστεραι καὶ ἀντιγραφὴ τῶν ἰδικῶν του.*» Ὁ ἀναγνώστης, ὅστις θὰ σχηματίσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ παλαιότερα μελέτη ἀντεγράφη ἐκ νεωτέρας, πρέπει νὰ διαθέτῃ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα τοῦ Δ. Βαγιακάκου, διότι ἄνευ αὐτῶν τοιαύτη γνώμη ἀσφαλῶς δὲν σχηματίζεται. Περὶ τοῦ τοπων. τούτου διέλαβε, καθόσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, τετράκις : «*Ἑλληνικά*» 15, σ. 204· «*Εἰς μνήμην Ἀμάντου*», σ. 345 κ.ἔ.· «*Πελοποννησιακά*» Ε, σ. 175, ἔνθα ἐχαρκτήρισε τὰ τοπωνύμια ταῦτα προελληνικά, καὶ εἰς «*Ἀθηνᾶς*» 68, σ. 203, ὅπου συνεχίζει :

«*Περὶ τῆς λ. ἅπα ἔγραψα τῷ 1951..... Γράφων μετὰ ταῦτα τῷ 1953 ὁ Ι. Βογιατζίδης τὴν μελέτην του : Ἡ Ἑλληνικότης τῆς φυλῆς τῶν Μεσσαπίων ἐσημείωσεν (σ. 127) : Ἡ ἑλληνικὴ λέξις Μετάπιο σύνθετος ἐκ τῆς ἑλληνικῆς προθέσεως μετὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως ἅπα=ἕδωρ.*»

Ὅριζον τὸν χρόνον συγγραφῆς τῆς πραγματείας τοῦ Ι. Βογιατζίδη «*μετὰ ταῦτα τῷ 1953*», ἀφήνει ἀσφαλῶς νὰ νοηθῇ ὅτι πιθανῶς κάτι νὰ ἐκαρπώθη καὶ ὁ Βογιατζίδης ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν του ἐπιτευγμάτων. Πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ πράγματος εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὸ θέμα, καὶ εἰς «*Ἑλληνικά*» 15, σ. 204, δηλαδὴ μετὰ τετραετίαν, ἐτόνισεν : «*Ὁ Ἴω. Βογιατζίδης μὴ ἔχων ὅπ' ὄψιν του τὰ ἀναφερθέντα ὅτ' ἐμοῦ τοπωνύμια τῆς Μέσα Μάνης παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶχε τρεῖς λέξεις εἰς ἔκφρασιν τοῦ νεροῦ, ὧν αἱ δύο ταχέως ἀπηρεχαιώθησαν. Πρώτη ἡ λέξις ἅπα...*». Εἰς τὸν πίνακα περιεχομένων τοῦ 55ου τόμου τῆς «*Ἀθηνᾶς*» πρώτη τῶν

δημοσιευομένων έργασιών σημειοῦται ἡ τοῦ Δ. Βαγιακάκου «*Ἄπα Νάπα κλπ.*».

Δὲν φαίνεται πιθανόν, δύο ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου τῆς «*Ἄθηνῶς*», ὁ παλαιὸς συντάκτης αὐτῆς Βογιατζίδης νὰ μὴ ἔρριψε βλέμμα οὐδὲ ἐπὶ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων. Καὶ ἐπειδὴ οὐδένα λόγον θὰ εἶχε νὰ ἀποσιωπήσῃ ἐπιστημονικὴν προσφορὰν τοῦ Δ. Βαγιακάκου, ἄλλοῦ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἠγγνόησε τὴν περὶ Ἄπας καὶ Νάπας ἐργασίαν τοῦ διδάξαντος τὴν προελληνικότητα τῶν τοπωνυμίων Μεταπᾶς, Me sa po κλπ. Ὁ ὑποστηρίζων ὅτι τὰ δοθέντα ὑπὸ τῶν Δωριέων τοπωνύμια εἶναι προελληνικά, δύναται μήπως νὰ δέχεται συγχρόνως ὅτι τὰ μὲν τοπωνύμια τὰ διδόμενα ὑπ' αὐτῶν ἦσαν προελληνικά, οἱ ἴδιοι ὅμως οἱ Δωριεῖς δὲν ἦσαν προέλληνες; Ὑπάρχει τρόπος συμβιβασμοῦ τῶν δύο τούτων ἀπόψεων;

Διὰ τὸ ἐπόμενονον τοπων. **Λάγια** ὁ ἐπικριτὴς διαθέτει τὰς σ. 204—210, μίαν δηλαδὴ ὀλιγωτέραν ἐκείνων τὰς ὁποίας ἡμεῖς διεθέσαμεν διὰ τὴν μελέτην 78 τοπων., ἐν οἷς καὶ ἡ Λάγια. Παραθέτει πληροφορίας καὶ κείμενα ὅλως περιττά, διὰ νὰ καταλήξῃ, σ. 209: «*Ποία ἡ ἔτυμολογία του; Πρὸς τὸ παρὸν δὲν δύναιται νὰ ἐκφράσω γνώμην.*»

Ἐκ τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων τοῦ ἐπικριτοῦ μας διαπιστοῦται ὅτι οὗτος δὲν ὑπῆρξεν ἀντικειμενικός.

Γράφομεν ἡμεῖς: «*Ὁ τύπος Λάγια ἐκ τοῦ Λάγια<Λᾶας>*» ὁ ἐπικριτὴς μας ἀντιγράφει: «*Ὁ τύπος Λάγια ἐκ τοῦ Λάγια<Λᾶος>*» μετέτρεψε τὸ τελευταῖον ας εἰς ος. Γράφομεν ἡμεῖς: «*Τῆς αὐτῆς ἴσως ἔτυμολογικῆς ἀρχῆς καὶ τὸ παρὰ τὰ λατομεῖα τοῦ κροκεάτου λίθου χωρίον Λάγιου*», καὶ ὁ ἐπικριτὴς μας: «*Τῆς αὐτῆς ἔτυμολογικῆς ἀρχῆς καὶ τὸ παρὰ τὰ λατομεῖα κροκεάτου λίθου χωρίον Λάγιου*». Παραλείπων δηλαδὴ τὸ ἴσως, ἐλπίζει νὰ καταστήσῃ εὐχερεστέραν τὴν ἐπίκρισίν του.

Ἡ παρατήρησις περὶ τοῦ λαγιάζω—λαγάζω στερεῖται σοβαρότητος. Κατὰ τὸ τῆς κοινῆς λαγιάζω ἐγράφη καὶ τὸ ἐν Λαγία λαγάζω ἀντὶ λαγάζου.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὀλόκληρος ἡ Μέσα Μάνη εἶναι τόπος κυνηγίου ὀρυτύγων συνάγεται ὅτι δὲν γνωρίζει ποῖον τμῆμα τῆς χώρας καλεῖται Μέσα Μάνη.

Μεγάλο μέρος τοῦ τ. δ. Λαγίας δὲν δέχεται ὄρυγας. Περὶ τῆς τραπέλας, τοῦ ὀμαδικοῦ δηλαδὴ καὶ συστηματικοῦ τρόπου περισυλλογῆς τῶν ὀρυτύγων, ἐζήτησε νὰ μάθῃ εἰς πόσα χωρία, ἐκτὸς τῆς Λαγίας, εἶναι γνωστή;

Πολλὰ ἔγραψε διὰ τὴν πλάνην μας περὶ τῆς σχέσεως ἄωρος—ἄγωρος—ἄγουρος. Μετέφερε ταῦτα ἐξ ἄλλης μελέτης μας καὶ παρέθεσεν ὀλοσέλιδον ἀπόσπασμα τοῦ Γ. Χατζιδάκι, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ μεγάλου Διδασκάλου. Εἰς ἄλλην μελέτην μας ἐδείξαμεν πῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ Δ. Βαγιακάκος τὰ διδάγματα τοῦ Χατζιδάκι (1). Πρόχειρος σύγκρισις τῆς περὶ Νίκλων μελέτης τοῦ Βαγιακάκου (2) καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Χατζιδάκι,

1) «Πλάτων» ΙΕ, σ. 267—268.

2) «Ἄθηνᾶς» 53, σ. 147 κέξ.

«Περὶ ἀναλογικῶν μεταβολῶν ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι» (1), θὰ εἶναι ἀρκούντως κατατοπιστική, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἄωρος—ἄγωρος ἀπόσπασμα ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Χατζιδάκι, ὅπερ παρέθεσε, καταλήγει οὕτω: «Φρονῶ ὅτι ἄλλα τινὰ ἐπίθετα συνωνυμοῦντα ὁπωσδήποτε πρὸς τὸ ἄωρος ἐπέδρασαν εἰς αὐτὸ καὶ μετερρῦθμισαν αὐτὸ εἰς ἄγωρος».

Ἡ ἐξέλιξις ἄωρος—ἄγωρος—ἄγουρος εἶναι ἄραγε ἀναγκαῖον νὰ εἰσῆλθον εἰς τὸ Ταινάριον ἰδίωμα ἐξῶθεν, νὰ εἶναι πρόσφατος καὶ ὁπωσδήποτε ἄσχετος μὲ τὴν ἐπιβίωσιν τῆς παλαιᾶς προφορᾶς τοῦ ω ὡς ου; Τοῦτο ἀσφαλῶς δὲν ἀπησχόλησε τὸν Βαγιακάκον, διότι νομίζει ὅτι τὸ ω καὶ ὁ ἠκολούθησαν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης τὴν γνωστὴν εἰς τὴν κοινὴν Νεοελληνικὴν ἐξέλιξιν. Τοῦτο σαφῶς συνάγεται ἐκ τῶν ἐπομένων φράσεων: «Τὴν ἐκ τοῦ κῶνος ἐτυμολογίαν του ἐνισχύει καὶ ἡ ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ παρατηρουμένη κῶφωσις τοῦ ο εἰς ου» (2)· καὶ: «τὸ κῶνος, ὅπερ, διὰ τὴν συχὴν ἐν τῷ ἰδίωμάτι τοῦ τόπου κῶφωσιν τοῦ ω ἐγένετο κοῦνος» (3).

Ἐὰν δὲν ἐθεώρει τὰ ο καὶ ω ταῦτισθέντα εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης, δὲν θὰ προσεκόμιζε τὴν παρατήρησιν τοῦ Χατζιδάκι περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἐξελίξεως ἄωρος > ἄγωρος διὰ νὰ δείξῃ τὴν πλάνην μας. Ἐγράψαμεν ὅτι τὸ ἄωρος ἐγένετο ἄγωρος ἀλλὰ δὲν ἀνεζητήσαμεν τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ γ, ἀπλῶς ἐσημείωσαμεν τὴν παρουσίαν του εἰς τὸ ἄωρος. Σημασίαν ἔχει διὰ τὸ θέμα μας νὰ ἀποδειχθῇ, ἂν τὸ εἰς τὸ τοπωνύμιον Λάγια ὑπάρχον γι, δύναται νὰ συσχετισθῇ πρὸς φθόγγον τινὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ νὰ συνδεθῇ τὸ τοπωνύμιον πρὸς ἀρχαῖον τύπον.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δύο εἶναι τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς περιοχῆς, τὰ θηρευόμενα ἐν αὐτῇ ὀρνύκια καὶ τὸ πλήθος τῶν κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην λατομείων.

Ἐν τῇ περιοχῇ Λαγίας κατ' ἐξοχὴν θηρεύονται ὄρτυγες, ἐκεῖ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἡ ὀμαδικὴ θήρα αὐτῶν καὶ ἡ διαίσεις τῆς περιοχῆς εἰς τμήματα διανεμόμενα μεταξὺ τῶν πατριῶν, αἵτινες ἔχουσι τὸ προνόμιον τῆς πρώτης ἀνιχνεύσεως εἰς τὸ ὀρισθὲν δι' ἐκάστην τμήμα.

Ταῦτα πείθουσι περὶ τοῦ ὅτι ἡ περιοχὴ Λαγίας εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν περιοχὴ τοῦ κυνηγίου τῶν ὀρνύγων. Ἄλλως τε εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ περὶ τὸ Ταινάρον χώρα δέχεται τοὺς ὄρτυγας. Οἱ κάτοικοι τῶν πρὸς τὴν Τευθρώνην χωρίων τοῦ τ. δ. Λαγίας, ἐγειρόμενοι τὰς νυκτερινὰς ὥρας, κατευθύνονται πρὸς τὴν Λάγίαν διὰ τὴν ἀναζήτησιν ὀρνύγων. Πλείονα ἐγράψαμεν εἰς εἰδικὴν περὶ τοῦ θέματος μελέτην μας (4). Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀληθές τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου ὅτι θηρεύονται ὄρτυγες εἰς ὅλην τὴν Μέσα Μάνην.

Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν τῇ περιοχῇ λατομείων δὲν ἐνδείκνυται μακρὸς λόγος, διότι τυγχάνουσι λίαν γνωστά.

1) «Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι» Α, σ. 401 κέξ.

2) «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 6, σ. 109 σημ. 2.

3) «Πελοποννησιακά» Β, σ. 320.

4) Α. Κουτσιλιέρη, «Κυνηγετικά τῆς Μάνης», «Λαογραφία» τ. ΙΖ, σ. 442 κέξ.

Ἐν τῶν λατομείων ἀπέστειλε μάρμαρα εἰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ 1940.

Τὸ παρακειμενον εἰς αὐτὸ λατομεῖον, ἀνήκον εἰς Ἀγγλικὴν ἐταιρείααν, εἰργάζετο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μας.

Τοπογραφικῶς εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ συσχέτισις τοῦ τοπωνυμίου πρὸς τοὺς δωρικοὺς τύπους *λαία*=*λεία* ἢ *λαῖας* (λίθος) οὐδαμοῦ προσκρούει.

Ἐξεταστέον λοιπὸν ἂν γλωσσικῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὀρθή. Οἱ τύποι ὑπὸ τοὺς ὁποίους παραδίδεται τὸ τοπωνύμιον καὶ τοὺς ὁποίους σημειώνει καὶ ὁ ἐπικριτῆς μας εἶναι οἱ ἐπόμενοι : *Λαῖας*, *Lagia* καὶ *Laia*. *Λάγια*=*Λαία*. Σημειώνει δὲ οὗτος καὶ τὸν ὑπὸ Στεφάνου Βυζαντίου παρεχόμενον τύπον : *Λάεια πόλις Καρίας*.

Ἐνδείκνυται προφανῶς νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν αἱ μορφαὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας παρουσιάζονται αἱ λέξεις *λεία* καὶ *λαῖας* (λίθος) ἐπιτρέπουσι συσχέτισιν πρὸς τοὺς τύπους ὑπὸ τοὺς ὁποίους παραδίδεται τὸ τοπωνύμιον, ὡς ἡμεῖς ὑπεθέσαμεν, ἢ πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ τοιαύτη συσχέτισις, ὡς πράττει ὁ Δ. Βαγιακάκος.

Οἱ τύποι *λεία* (1), δωρ. *λαία*, Ἴων. *λητή* δὲν εἶναι ἄσχετοι καὶ πρὸς τὸ ρ. ληίζομαι (2), τοῦ ὁποίου ἡ πιθανὴ ρίζα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀπολαύω, ἦτο λαF. Τὸ F ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν ρίζαν τοῦ ὀνόματος *λαῖας*. Παρατηροῦντες τοὺς τύπους *λαιαὶ* αἰ (=λίθοι), *λαῖFας*, *λαῖFγξ* (=λιθάρι) ὑποκορ. τοῦ *λαῖας* καὶ *λαῖFγγες* (γενικῶς λίθοι) *λαῖFβολέω* (=ρίπτω λίθους), *λαῖFβολία*, ὡς καὶ τοὺς τύπους *λαία* (λεία) *λαῖα*, *λάα*, *λαῖς*, κλπ. ἐνομίσαμεν ὅτι δὲν ἐνδείκνυται νὰ θεωρηθῇ ἀπίθανος ἡ σχέσις τῶν τύπων αὐτῶν πρὸς τὸ τοπων.

Ἀναζητοῦντες λοιπὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ τοπωνυμίου *Λάγια* καὶ λαβόντες ὑπ' ὄψιν ὅτι δύο εἶναι τὰ ἰδιάζοντα τῆς περιοχῆς χαρακτηριστικὰ, τὰ ἀφθονοῦντα ἐν αὐτῇ λατομεῖα καὶ ἡ κατὰ τὴν χώραν αὐτὴν παρατηρουμένη θήρα τῶν ὀρτύγων (ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λιμένος αὐτῆς), κατελήξαμεν εἰς τὴν περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ τοπων. ἄποψιν, τὴν διατυπωθεῖσαν εἰς τὴν μελέτην μας ἐκείνην.

Εἰς τὸ ἐπόμενονον τοπων. **Μεσαρία** παραθέτει τὸ ἡμέτερον κείμενον καὶ ἀκολούθως ἀσχολεῖται οὐχὶ μὲ τὸ τοπων. ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξέλιξιν πῶδε < ἐπὶ ὧδε, καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς πλάνην, διότι εἰς τὸ **ΙΛΑΑ** ἐγένετο δεκτὴ ἢ ἐξέλιξις πῶδε < ἀπεδῶ, δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅμως ὅτι ὁ τοῦ Φουρτουνάτου τύπος ἐπῶδε, ὃν παραθέτει, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀπόψεως.

Μέτουπο τό. Ἐγράψαμεν ὅτι τὸ τοπων. προῆλθεν ἀπὸ τὴν καθόλου μορφολογίαν τῆς θέσεως, ὑψουμένης δίκηνη μετώπου. Εἰς νεωτέραν ἐργασίαν μας, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἐν τῷ **Ταιναρίῳ** ιδιώματι παρατηρουμένην ἐπιβίωσιν τῆς προφορᾶς τοῦ *ω* εἰς *ου*, ἐγράψαμεν ὅτι τοῦτο «ἐνισχύει πῶς καὶ ἡ μελέτη τῶν τοπων τῆς περιοχῆς πρβ. **Νώριρα** . . . ἀλλὰ **Μέτουπο**» (3).

Κατωτέρω ἐσημειώσαμεν ὅτι πρῶτον συνθετικὸν τοῦ τοπων. εἶναι ἡ πρόθεσις μετὰ, ἣτις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ τοπων. **Ματαπαῖς**, καὶ καταλήγοντες διετυπώσαμεν τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ τοπωνύμιον εἶναι ἀρχαῖον καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς κατὰ

1) Liddell · Scott ἐν λ.

2) Ἐνθ' ἂν. ἐν λ.

3) «Πλάτων» ΙΓ, σ. 84.

τὴν χώραν ἐκείνην Δωριεῖς. Εἰς τ' ἀνωτέρω ὁ Βαγιακάκος διαβλέπων πλῆθος γνωμῶν παρατηρεῖ : *«Δηλ. ἐνταῦθα ἀπορρίπτει τὰς προηγουμένας γνώμας του προκειμένου νὰ θεωρήσῃ τὸ τοπων. Μέτουνιο δωρικόν. Ὅποια σύγχυσις !»*. Ἀγανακτῶν διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας συγχύσεως, ὡς δεικνύει τὸ τεθὲν θαυμαστικόν, ἐφρόντισε μετὰ ἐν ἔτος, κατόπιν τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων καὶ ὠρίμου σκέψεως, ν' ἀποκαταστήσῃ τὰ πράγματα γράφων : *«Τὴν προελληνικότητα τοῦ τοπωνυμίου ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πινακίδων τῆς Πύλου»* (1), δηλαδή τοῦ τοπων. Me - sa - ro, ὕπερ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς πρὸς τὸ Ματαπάς. Διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμεν λοιπὸν τὴν προσφιλεῖν εἰς τὸν ἐπικριτὴν μας φράσιν, ὁ νοῶν νοεῖται. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ ἐννοήσωμεν, εἶναι τὸ τί θὰ ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν οἱ ἀείμνηστοι Κ. Κόντος καὶ Γ. Χατζιδάκις, βλέποντες ὅτι ὁ συντάκτης τῶν κειμένων αὐτῶν διεδέχθη τὸν μὲν πρῶτον εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς «*Ἀθηνᾶς*», τὸν δὲ δεύτερον εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας.

Μουρίσκος ὁ, ἐπὶ τοῦ τοπων. τούτου οὐδὲν παρατηρεῖ, ἀρκούμενος, κατὰ τὴν συνήθειάν του, εἰς τὴν ἀναγραφὴν σχετικῶν ὀνομάτων.

Περὶ τοῦ τοπων. **Μπούγιας** ἐκ τοῦ Μπούας παρατηροῦμεν ὅτι οἱ σημειωθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου τύποι ἀποδεικνύουσι ἀναμφισβητήτως τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γ. Πρβλ. *«Τὸ ἐπώνυμον Μπούας ἀπαντᾷ ἐλληνιστὶ γεγραμμένον καὶ ὑπὸ τοῦς κάτωθι τύπους : Μπουῖας, ἢ Μπούϊος ἐν δὲ τῷ πληθ. Μπουῖοι, Μπουγιαναῖοι καὶ Μπουγιᾶνοι οἱ εἰς τὸ γένος τοῦ Μπούα ἀνήκοντες. Ὁ Σάθας γράφει ἀκόμη τὸν τύπον Μπουγίδες. Ὁμοίως λέγονται Πετρομποῦῖοι οἱ ἀπὸ τοῦ Πέτρου Μπούα καὶ Πετροβοῦῖοι καὶ Μπούαι καὶ Μπούγαι. Ἐπώνυμον Μπούγιας ἀπαντᾷ εἰς Τσακωνιάν»* (2). Περὶ τῆς ἀναπτύξεως λοιπὸν τοῦ γ οὐδεὶς λόγος. Εἰς τὸ ἐρώτημα *«Πόθεν ἀντλεῖ τὴν πληροφορίαν ὁ Α. Κουτσιλιέρης ὅτι μετὰ τῶν Μανιατῶν ἠγωνίσθη καὶ ὁ Πέτρος Μπούας»*, ἀπαντῶμεν διὰ τῶν Σάθας καὶ Δασκαλάκη. Εἰς τὴν *«Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα»*, σ. 12 ὁ Σάθας λέγει : *«Εἰς τὸ κήρυγμα τοῦτο ἢ Σπάρτη, οἱ Μανιάται, οἱ Ἀρκάδες καὶ ἄλλοι ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Τούρκων»*. Καὶ κατωτέρω : *«ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Μιχαὴλ Ράλλη, Πέτρου Μπούα καὶ ἄλλων, κατῶρθωσαν πολλὰ ἀνδραγαθήματα»*. Βλ. καὶ Δασκαλάκη, *«Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία»*, σ. 17.

Περὶ τοῦ Θεοδώρου Μπούα ὁ καθηγητῆς Δασκαλάκης ἐν σ. 23 λέγει : *«Τέλος κατέφυγεν εἰς τὴν Μάνην καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Κλαδά»*.

Δύο λοιπὸν συμπεράσματα συνάγονται ἀβιάστως ἐκ τῶν ἀνωτέρω : α) ἡ ἐξέλιξις Μπούας > Μπούγιας εἶναι βεβαία, καὶ β) οἱ Μανιάται συνεπολέμησαν μετὰ τοῦ Πέτρου Μπούα, ὁ δὲ Θεόδωρος Μπούας δὲν ἦτο ἀπλῶς γνωστὸς εἰς τοὺς Μανιάτες, ἀλλὰ καὶ συνέζησε μετ' αὐτῶν ἐν Μάνῃ ἐπὶ βραχὺ ἢ μακρὸν διάστημα. Οἱ περισσότεροι τῶν Μανιατῶν ἔχουσι παρωνύμια. Ἐκ τῆς περιοχῆς Λαγίας εἶναι γνωστὰ τὰ παρωνύμια : Ρῶσος, Οὐγκρος, Μουρούζης, Τρικούπης, Κουμουτούρος,

1) «Πελοποννησιακά» Ε (1962), σ. 175.

2) «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 213.

Βενιζέλος, Κεμάλ και άλλα πολλά. Διατί λοιπόν δέν θά παρέμενε και τὸ Μπούας ὡς παρωνύμιον ;

Ἐν σ. 215 ἀποφαίνεται κατηγορηματικῶς : «Ἐντελῶς αὐτοσχέδιος εἶναι ὁ συσχετισμὸς ὑπὸ τοῦ Α. Κουτσιλιέρη παρωνυμίου Μπούας ἐκ Μάνης—τὸ ὀρθὸν εἶναι Μπουᾶς—πρὸς τὸ ἐπὼν. τοῦ ἀρχηγοῦ Στρατιωτῶν Μπούα» και κατωτέρω : «Ἡ μετὰ βεβαιότητος λεγομένη παρατήρησις τοῦ Α. Κουτσιλιέρη διτι γενάρχης βεβαίως τῶν Μπουάνων εἶναι πολεμικός τις Μαντούβαλος... εἶναι τελείως ἀναληθής».

Παραθέτων σειρὰν ὀνομάτων καθορίζει τὰ τῆς διαιρέσεως τῆς γενιᾶς, περὶ τῶν Μπουάνων δὲ λέγει ὅτι ὁ γενάρχης αὐτῶν ἐκλήθη οὕτω, διότι «ἐκ παιδικῆς ἡλικίας δέν εἶχεν ἄρθρωσιν και ὀμίλιαν καθαρὰν, ἦτο κάπως τραυλός». Τὸ ἄρθρον τερματίζει διὰ τῆς φράσεως : «Παιδικῆ πρὸς τοῦτοις εἶναι ἡ λ. μπουὰ πρὸς δήλωσιν τοῦ ὕδατος πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος».

Τὸ συμπέρασμα τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως εἶναι ὅτι και ὁ γενάρχης τῶν Μπουάνων θά ἔλεγε μπουά, κληθεὶς διὰ τοῦτο Μπουᾶς.

Ἄν δέν πλανώμεθα, τὰ παιδία λέγουν μπουά και οὐχὶ μπουά. Γράφων ὁ Βαγιακάκος μπουὰ διὰ νὰ εἶναι πιθανώτερος ὁ συσχετισμὸς πρὸς τὸν Μπουᾶ, δέν προσάγει ἐπιχείρημα, ἀλλὰ δημιουργεῖ ἀμφιβολίαν. Ἡμεῖς ἀκούοντες ἄλλοτε γραῖαν ἐκ Λαγίας ν' ἀποκαλῆ ἔγγονόν της Μπουά ἠρωτήσαμεν, διατί προσάπτει τὸ παρωνύμιον εἰς τὸ παιδί, και ἐλάβομεν τὴν ἀπάντησιν : «δέν τότε λέπεις, κρατᾶ ἀπὸ τὸ Μπουά και θέει ὄλο νὰ κροῖ τ' ἄλλα παιδία».

Ἡ μητέρα τοῦ παιδίου, κατὰ τὴν πληροφορίαν τῆς γραίας, κατήγετο ἐκ τῶν Μπουάνων.

Μετὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Δ. Βαγιακάκου «ἐντελῶς αὐτοσχέδιος» κλπ. ἐσκέφθημεν ὅτι ἴσως νὰ ἀντελήφθημεν κακῶς τὰ πράγματα. Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων ὅμως τῶν μοιρολογίων, τὰ ὁποῖα παραθέτει, ἐπέστημεν ὅτι καλῶς ἀντελήφθημεν και ὀρθῶς ἠρμηνεύσαμεν τοὺς λόγους τῆς γραίας.

Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων δηλαδὴ, τὰ ὁποῖα παραθέτει ὁ Δ. Βαγιακάκος, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Μαντούβαλος ἐξέλέγετο Μπουᾶς και οὐχὶ Μπούας και ὅτι κακῶς ἐχαρακτήρισamen αὐτὸν πολεμικόν, ἀποδεικνύονται ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα. Ἀποδεικνύεται δηλαδὴ ὅτι τὸ ὄνομά του ἦτο Μπούας και ὄχι Μπουᾶς και ὅπως δὴποτε ἦτο ἄνθρωπος τῶν ὄπλων.

Εἰς τὰ ἀποσπάσματα ἀναφέρεται τρις τὸ παρωνύμιον, μίαν φορὰν ὑπὸ τὸν μεγεθ. τύπον Μπούακας και δις ὑπὸ τὸν τύπον Μπουᾶς. Ὁ μεγεθυντ. τύπος Μπούακας ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ὀμαλῶς ἐκ τοῦ τύπου Μπούας, διότι κατὰ τὴν προσθήκην τῆς καταλήξεως -ακας οὐδεμία κίνησις τοῦ τόνου παρατηρεῖται. Πρβλ. Πέτρος—Πέτρακας, Πότης—Πότακας, Δημήτρης—Δημήτρακας, Σταῦρος—Σταύρακας, Κούλης—Κούλακας και Μπούας—Μπούακας. Ἐκ τοῦ Μπουᾶς δέν νομίζομεν ὅτι θά προήρχετο Μπούακας δι' ὑποχωρήσεως τοῦ τόνου, ἄλλως τε ἡ προσθήκη τῆς μεγεθ. καταλήξεως -ακας εἰς τὸ θέμα ὀνομάτων ληγόντων εἰς τονιζόμενον -ας δέν εἶναι φαινόμενον γνωστὸν εἰς τὸ ἰδιῶμα τῆς Μέσα Μάνης. Ἐὰν ὁ Δ. Βαγιακάκος εἶχε τοιοῦτον παράδειγμα, ἔδει νὰ ἐξοικονομήσῃ ὀλίγον χῶρον εἰς τὴν πεντασέλι-

δον πραγματεῖαν του και νά σημειώση αὐτό, ἐκτός ἂν θεωρῇ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην ἀμελητέαν ὑπόθεσιν. Εἶναι προφανές ὅτι μεταξὺ τῶν δεκάδων τῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα ἔκρινε σκόπιμον νά καταγράψῃ, ἔπρεπε νά σημειώσῃ και ὄνομα εἰς -ακας προελθὸν ἐξ ὀνόματος λήγοντος εἰς τονιζόμενον -ας. Ἐνευ τῆς ἀποδείξεως αὐτῆς τὰ λοιπὰ εἶναι ἐποουσιώδη και περιττά. Νομίζομεν ὅτι τὰ βαπτιστικά ὀνόματα ἢ παρωνύμια τὰ λήγοντα εἰς τονιζόμενον -ας δὲν δέχονται μεγεθυντικὴν κατάληξιν -ακας. Ἐκ τῶν ὀνομάτων δηλαδὴ Παρασκευᾶς, Λουκᾶς, Θωμᾶς, Γαλιᾶς οὐδὲν ἐλέχθη μετὰ μεγεθυντικῆς καταλήξεως -ακας, ἴσως διότι τὰ λήγοντα εἰς -ας ἐκ λαμβάνονται ὡς ἔχοντα κάπως και μεγεθ. σημασίαν. Ἐντὶ τοῦ Πότακας—Πότης λέγεται και Ποτ' ἄς. Τύποι ὅμως ὡς οἱ Λουκάκας, Παρασκευάκας, Θωμάκας, Γαλιάκας, κλπ. εἶναι ἀδιανόητοι εἰς τὴν Μέσα Μάνην. Περὶ τοῦ Μπούακας λοιπὸν αὐτά, ἀλλ' εἰς τὰ δύο ἄλλα ἀποσπάσματα φέρεται σαφῶς Μπουᾶς. Τὸ Μπουᾶς τοῦτο ὀρθῶς ἔγραψεν ὁ Δ. Βαγιακάκος, διότι οὕτως ἐλέχθη, δὲν παρετήρησεν ὅμως ὅτι ἡ κατάληξις τοῦ ὀνόματος Μπουᾶς εἶναι εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἀποσπάσματα ὀγδόῃ συλλαβῇ τοῦ στίχου. Καὶ ἔδει νά γνωρίζῃ ὅτι κατὰ τὴν ὀγδόῃ συλλαβῇ παρατηρεῖται, κατὰ κανόνα ἀπαράβατον, ἡ ἔντασις τοῦ κοπετοῦ και ὡς ἐκ τούτου ἡ συλλαβὴ αὕτη προφέρεται μὲ ἔντασιν και παράτασιν τοιαύτην, ὥστε και ἄπυτος οὔσα καθίσταται ἢ μᾶλλον τονιζομένη συλλαβὴ τοῦ στίχου.

Αἱ μοιρολογούσαι, κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἰάμβων, παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι και τοὺς τόνους τῶν λέξεων μετακινουοῖσι και λέξεις τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου δίδουσι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι χρησιμοποιουοῖσι ὑπὸ μορφήν διάφορον τῆς ἐν τῷ συνήθει πεζῷ λόγῳ.

Εἰς τὴν συλλογὴν Πασαγιάννη, ἐπὶ παραδείγματι, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ προσηγ. ζητιᾶνος, τετράκις χρησιμοποιουόμενον, τρίς τονίζεται κανονικῶς ζητιᾶνος, δις ἐν σ. 132 και ἄπαξ ἐν σ. 139. Εἰς τὴν αὐτὴν ὅμως σ. 139 ἀναγινώσκουμεν τὴν φράσιν «ἐπλάκωσε ἕνας ζήτιανος», και τοῦτο, διότι εἰς τὸν στίχον αὐτὸν ἡ συλλαβὴ -ζη εἶναι ἕκτη εἰς τὸν στίχον, δευτέρα δηλαδὴ τοῦ τρίτου ἰαμβικοῦ ποδός, και κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν συλλαβὴν αὐτὴν ὁ παρακολουθῶν τὴν μοιρολογούσαν θά ἀκούσῃ τὸν τόνον τῆς λέξεως.

Εἰς «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 215 ὁ Βαγιακάκος γράφει τὸ ὄνομα Φέδερ. Εἰς τὴν Μάνην λέγεται Φέδερης. Εἰς τὴν συλλογὴν Πασαγιάννη σ. 59 ὑπάρχει ἡ φράσις «ὁ Φρεδερῆς ὁ Μπαβαρός». Ὁ ἀκούων τὸ μοιρολόγιον, ἀκούει πράγματι τὸν τόνον εἰς τὴν λήγουσαν τοῦ ὀνόματος, διότι τὴν μετακίνησιν αὐτὴν τοῦ ἰτόνου ἐπιβάλλει εἰς τὴν μοιρολογούσαν ἢ οἰκονομία τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου. Πολλάκις εἰς τὴν αὐτὴν συλλογὴν βλέπομεν τὸ ρῆμα φάσι, ὅπερ ἐν σ. 236 ἀντέγραψε δις ὁ Βαγιακάκος. Ἐθεώρησεν ὅμως περιττὸν νά σημειώσῃ τι περὶ αὐτοῦ, διέθεσε δὲ ὀλόκληρον σελίδα διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡμεῖς ἐπλανήθημεν σημειώσαντές που τὸ τοπων. ἢ Νύφη ἀντὶ τὸ Νύφι, χωρὶς νά δικαιολογήσωμεν τὴν γραφήν, ὡς νά ἦτο ἀδιανόητος ἢ ἐξέλιξις Νύφη ἢ > Νύφι τό.

Τὸ φάσι τοῦτο δὲν λέγεται εἰς τὰς συνομιλίαις, ἐμφανίζεται ὅμως εἰς τὰ μοιρολόγια κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἰάμβων.

Εἰς κείμενα περιεχόμενα και εἰς μελετήματα τοῦ Δ. Βαγιακάκου ἀναγινώ-

κομεν: «κ' ἤρθες 'ς τὴν ἄκρη τοῦ λογοῦ» (1). Ἄλλοῦ δὲ τὸν στίχον «πιζωκολιῶντα ὁ ζητ' ἀνός» (2). Ἐνῶ ὅμως λέγεται τετράκις ζητ' ἀνός, ὑπάρχει εἰς τὸ αὐτὸ ποίημα καὶ ὁ στίχος «Ἄϊντε, ζητ' ἄνε, στὸ καλό». Εἰς ἐπομένην σελίδα ὁ στίχος: «μονὲ τὴν κοροῖδία του» (3).

Εἰς τὰς συνομιλίας πάντοτε *μόνε*. Ἐκ τούτων σαφῶς, νομίζομεν, συνάγεται ὅτι εἰς τὰ μοιρολόγια ὁ τόνος μιᾶς λέξεως ἐμφανίζεται πολλακίς οὐχὶ εἰς τὴν συλλαβὴν τὴν τονιζομένην κατὰ τὰς συνομιλίας.

Ἐκ τοῦ Μπουᾶς λοιπὸν τῶν ἀποσπασμάτων οὐδὲν διδασκόμεθα περὶ τοῦ τόνου τῆς λέξεως, ἐκ δὲ τοῦ μεγεθ. Μπούακας πειθόμεθα ὅτι ὁ Μαντούβαλος εἶχε τὸ παρωνύμιον Μπούας, τὸ δὲ Μπουᾶς πρέπει νὰ θεωρηθῆ προῖον τοῦ ἱαμβικοῦ μέτρου.

Μένει τώρα νὰ ἐξετασθῆ ὁ ὕφ' ἡμῶν χαρακτηρισμὸς τοῦ Μπούα ὡς πολεμικοῦ ἀνδρός.

Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, τὰ ἴδια τὰ ἀποσπάσματα τῶν μοιρολογιῶν, τὰ ὅποια παραθέτει ὁ Βαγιακάκος, διαψεύδουν κατηγορηματικῶς τοὺς ἰσχυρισμούς του.

Ἴδου ἡ ἀπόδειξις. Τὸ κύρος τῆς γενιᾶς ὑπέστη θανάσιμον πλῆγμα διὰ τοῦ φόνου τοῦ Λοχαγοῦ, προφανῶς «*τοῦ κάλλιου τῆς γενιᾶς*».

Μαινόμεναι αἱ μοιρολογοῦσαι, ἀξιοῦσι ταχυτάτην ἐκδίκησιν πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ θανασίμως πληγέντος κύρους τῆς πατριᾶς. Ζητοῦσι νὰ καταστῶσιν ἐκδικηταὶ οἱ δυνάμενοι νὰ ἐκδικηθῶσι. Στρέφουσαι τὰ βλέμματα κύκλῳ καὶ ἀτενίζουσαι τοὺς παρευρισκομένους ἄρρενας συγγενεῖς, καλοῦσιν ὀνομαστικῶς τοὺς δυναμένους ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν τιμὴν τῆς γενιᾶς.

Εἰς ἀνάλογον περίπτωσιν ἄλλη, μοιρολογοῦσα πρὸ τοῦ φονευθέντος συγγενοῦς τῆς καὶ μὴ θεωροῦσα ἱκανοὺς τοὺς ἐπιζῶντας ἄρρενας συγγενεῖς νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν φονέα, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ἴσως νὰ ἐξάψη ὄρμην τινα πρὸς ἐκδίκησιν, λέγει, ἀπειθυνομένη πρὸς τὰς γυναῖκας τοῦ χωρίου, αἵτινες μετέχουσι τοῦ θρήνου:

*Μωρή, νὰ πῆτε τοῦ φονιά,
τοῦ μπόγια τοῦ μαγαριλά,
νὰ μὴ γυρίζη τὰ βοννά,
τὰ πόδα του νὰ μὴ χαλά,
τίποτα νὰ μὴ σκιάζεται,
τὶ ἐτοῦτα ποὺ ἐμείνασι
εἶναι παλιομπαλούματα,
δὲ γάνουσι γιὰ τίποτα.*

Αἱ θρηνοῦσαι τὸν λοχαγὸν Μαντούβαλον δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν θέ-

1) Δ. Βαγιακάκου, «Ὁ Ἰμβραήμ ἐναντίον τῆς Μάνης», σ. 161.

2) «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά» 1958, σ. 47.

3) Αὐτόθι, σ. 49.

σιν. Ἡ πρώτη μοιρολογούσα βλέπει τρεῖς ἱκανοὺς νὰ ἐκδικηθῶσι, τοὺς Σαλοπαυλῆ, Μπούα καὶ Ἀσπραγκάθουλα. Ἡ δευτέρα ἐξαιρεῖ τὸν Ἀσπραγκάθουλα καὶ ἀξιοῖ μόνον ἀπὸ τοὺς Σαλοπαυλῆ καὶ Μπούακα νὰ ἐκδικηθῶσι, ἡ τρίτη τέλος ἐντοπίζεται ἀπολύτως εἰς τὸν Μπούα, ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ *δικιώσῃ* τὸν Λοχαγὸν καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τιμὴν τῆς γενιᾶς.

Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς ξένος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Μάνης, διὰ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀπὸ συμφώνου καὶ αἱ τρεῖς μοιρολογοῦσαι ζητοῦν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τιμῆς τῆς γενιᾶς ἀπὸ ἀνδρα μὴ πολεμικὸν καὶ ἀνάσκητον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων λοιπὸν ἀποδεικνύεται, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ὁ Μαντούβαλος Μπούας ἢ Μπούακας ὀρθῶς ὑφ' ἡμῶν ἐχαρκτηρίσθη πολεμικός, ὡς σαφῶς ἐκ τῶν μοιρολογίων συνάγεται.

Ὁ ἀναλαμβάνων νὰ ἀναμετρηθῇ διὰ τῶν ὅπλων πρὸς τοὺς φονεῖς τοῦ Λοχαγοῦ εἶδει ἀναμφιβόλως, οὐχὶ μόνον νὰ γνωρίζῃ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχῃ ἐγγυήσεις ἐπιτυχοῦς χρήσεως. Ἐὰν ὁ φέρων τό, κατὰ τὸν Βαγιακάκου, ψόγου δηλωτικὸν ὄνομα Μπουᾶς ἦτο ἀνάξιον λόγου πρόσωπον, δὲν θὰ ἐστρέφοντο πρὸς αὐτὸν αἱ μοιρολογοῦσαι, μνημονευόμενος δὲ θὰ ἤκουε τοὺς ἤμιστα κολακευτικούς στίχους :

*Ἔ Μπούα, δὲ ζὲ μελετοῦ,
τ' εἶσαι σαρίδι τοῦ σπιτ' οὔ.*

Περὶ τοῦ τοπων. **Ντριτσέρα** οὐδὲν παρατηρεῖ ἢ προσθέτει ὁ ἐπικριτῆς.

Διὰ τὸ τοπων. **Νώρια** ἔγραψεν ἄλλοτε: «*Ἀσφαλῶς ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχαίου τοπων. Νεώρια*» (1). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὴν ἐπίκρισιν, ὡς νὰ ἦτο δυνατὴ ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἐτύμου ἢ ὡς νὰ εἶχεν ἀφήσει τοιαύτην ὁ Χατζιδάκις (2), τὸν ὁποῖον ἔκρινε σκόπιμον νὰ ἀγνοήσῃ.

Περὶ τοῦ ἐπενθετικοῦ τύπου **Νώρια**, τοῦ πρὸς παράστασιν τῆς ὀλικῆς προεκφωνήσεως ἀποδοθέντος διὰ πλημμυλοῦς συμβολισμοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐπένθεσις, κατὰ τοὺς διέποντας τὸ φαινόμενον νόμους, εἶναι ἀναγκαία, ὁ δὲ παρεχόμενος ὑπὸ τοῦ Δ. Βαγιακάκου τύπος **Νώρια**, τά, ξένος πρὸς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης ἀλλὰ καὶ ἀντίθετος πρὸς ὅσα ἐκεῖνος περὶ ἐπενθέσεως ἔγραψε. Τὰ ἀκολουθοῦντα τοπωνύμια **Ξεροκαστέλλι**, **Ξυκέντρι**, **Ὀμαλή**, **Ὀρθόλιθος**, **Ὀρογκας**, **Παπαδικό**, **Περνιάς** εἶναι προφανές ὅτι ἐγράφησαν μὲ μοναδικὸν σκοπὸν τὴν διέγκωσιν τῆς μελέτης. Ἄλλως τε περὶ ὠρισμένων ἐξ αὐτῶν ὁ ἐπικριτῆς μας εἶχε γράψῃ ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει καὶ τὴν ἡμετέραν πραγματεῖαν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐμνημόνευσεν (3).

Περὶ τοῦ τοπωνυμίου **Πηλωρύχια** ἐγράψαμεν ἀνωτέρω.

Διὰ τὸ τοπωνύμιον **Πολέμις**, μετὰ τὰς παραπομπὰς εἰς τὰ κείμενα, εἰς ἃ παρεπέψαμεν, θὰ ἐζήτηι νὰ παραθέσωμεν τὰς ἐργασίας Κουκουλὲ καὶ Μενάρδου

1) «Ἑλληνικά» 15 (τιμητικὸς Σωκράτους Κουγέα), σ. 214.

2) Βλ. «Ἀθηνᾶς» 42, σ. 110.

3) «Πελοποννησιακὰ» Ε, σ. 173, 176.

μόνον εκείνος, ὁ ὁποῖος ἀντελήφθη τὴν ἐξέλιξιν Πολέμιος > Πολέμις, ὡς κατενόησεν αὐτὴν ὁ Βαγιακάκος ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Χατζιδάκι «Περὶ ἀναλογικῶν μεταβολῶν ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι», ἣν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς περὶ Νίκλων—Νικλιάνων μελέτης του.

Ἐπὶ τοῦ τοπωνυμίου **Πολλυνίστικα**, τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ μας περὶ προλήψεων ἦσαν ἀναμφιβόλως περιττά, ἅτε γνωστά, τὰ δὲ περὶ τῆς καταλήξεως *-ίστικα* ἐσφαλμένα.

Ἐν σ., δηλαδή, 221 γράφει : «*Ἡ κατάληξις ὁμῶς -ίστικος -ίστικα δηλοῖ τὸν ἀνήκοντα ἢ προερχόμενον ἢ τὸν ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ θέματος σημειώμενον, οἷον Καλογερίστικος κλπ. Παρόμοιον τοπων. εἰς -ίστικα σημειῶνω ἀπὸ τὸ χωρίον Παχιάνικα τῆς Α. Μάνης τὸ Καλοναρίστικα τά, ὅπερ δηλοῖ περιοχὴν ἀνήκουσαν εἰς τὴν οἰκ. Καλονάρου*».

Ἐκ τῶν τριῶν σημασιῶν, ἃς ἀποδίδει εἰς τὴν κατάληξιν *-ίστικος -ίστικα*, αἱ μὲν δύο πρῶται δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατάληξιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ τρίτη, γενικωτάτη οὔσα, δὲν μᾶς βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ καθορίσωμεν τί ἀκριβῶς ἐκφράζει ἡ κατάληξις.

Κατ' ἀρχὴν ἡ κατάληξις *-ίστικος -ίστικα* δὲν δηλοῖ τὸν ἀνήκοντα. Τοῦτο εἰς Μέσα Μάνην δηλοῦται συνηθέστερον μὲν διὰ τῶν καταλήξεων *-ιάνικος -ιάνικα*, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐπικριτὴς μας πολλάκις ἐσημείωσε, κατὰ δευτέρον δὲ λόγον διὰ τῆς προσθήκης τοῦ δευτέρου στοιχείου τῶν ἀνωτέρω καταλήξεων εἰς τὸ θέμα ἔθνικῶν ἢ καὶ ἄλλων ὀνομάτων. Πρβ. Λάγια—Λαγιατής, καὶ λαγιατικό τὸ ἀνήκον στους Λαγιαῖτες· Πιόντες—Πιοντάτης, καὶ πιοντάτικο τὸ ἀνήκον στους Πιοντάτες· καλόγερας—καλογέροι, καὶ καλογερικά τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς καλογέρους. Τὸ καλογερίστικος, ὅπερ σημειοῖ ἐν σ. 221 ὁ Δ. Βαγιακάκος, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν εἰς ποίαν κατηγορίαν ὀνομάτων κατατάσσει, τὸ τοπων. ὁμῶς Καλοναρίστικα οὐδὲν στοιχεῖον ἔχομεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς δηλοῦν τὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Καλονάρου ἀνήκοντα κτήματα, καθὼς ἀβασανίστως δογματίζει ὁ Δ. Βαγιακάκος, ἀγνοῶν τὴν σημασίαν τῆς καταλ. *-ίστικος*. Εἰς τὴν Μέσα Μάνην εἶναι συνήθεις φράσεις ὡς αἱ ἐπόμεναι : *παῖδ' ἀκίστικα καούματα*, ἥτοι καμώματα (πράξεις) ἀρμόζουσαι εἰς παῖδας, *γεροντίστικα τσάβαλα*, ἥτοι ἐνδύματα ἀρμόζοντα εἰς γέροντας κλπ., διότι ἡ κατάλ. *-ίστικος* ἔχει ἐν Μάνη τὴν σημασίαν ἣν ἔχει καὶ εἰς τὴν Κοινὴν ὀμιλουμένην, δηλοῖ δηλαδή τὸ προσιδιάζον, τὸ ἀρμόζον εἰς τὸ ὑπὸ τῆς ρίζης σημειώμενον.

Ταῦτα βεβαίως ἐγράψαμεν προσπαθοῦντες νὰ καθορίσωμεν τὴν σημασίαν τῆς καταλήξεως *-ίστικος* καὶ οὐχὶ νὰ ἀντικρούσωμεν τὴν ἄποψιν Βαγιακάκου, διότι οὗτος ἀντικρούει ἐπιτυχῶς αὐτὸς ἑαυτόν, ὡς εὐχερῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν ἐπομένων.

Ἐγράψαμεν ἡμεῖς διὰ τὸ τοπων. Πολλυνίστικα : «*σχετιστέον πρὸς τὸ μσαιωνικὸν πολλυνίσκω=αἰξάνω*». Ὁ ἰδιοκτήτης ἐκάλει οὕτω τὰ χωράφια αὐτὰ εὐχόμενος καὶ ἐλπίζων μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν, τοῦτο δὲ εἶναι εὐκόλως ἀντιληπτὸν διὰ τὴν χώραν ἐκείνην, τὴν τοσοῦτον ἄλλοτε στερουμένην καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου. Ὁ Δ. Βαγιακάκος γράφει : «*Ἐὰν τὸ τοπων. σχετίζεται πρὸς τὸ ρ. πολλυνίσκω, πρέπει*

νά σημαίνει τὰ εὐφορα κτήματα. Ἡ κατάληξις ὁμως -ίτικος, -ίτικα δηλοῖ τὸν ἀνήκοντα ἢ προερχόμενον ἢ τὸν ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ θέματος σημαίνόμενον».

Κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον δηλαδὴ αἱ ἔννοιαι τῆς εὐφορίας τῶν κτημάτων καὶ τῆς ἠϋξημένης ἀποδόσεως αὐτῶν εἶναι ἔννοιαι οὐδαμοῦ ἐφαπτόμεναι κατὰ τὸ πλάτος ἢ τὸ βάθος.

Διὰ τὸ τοπων. **Πορτοκάγιο** διέθεσε 4 σ. ὁ ἐπικριτὴς μας (222—225), διὰ νὰ σημειώσῃ ποῖοι ἀναφέρουσι τὸ τοπων., ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ καθορίσῃ τὸν χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται τοῦτο ἢ νὰ ἐκφέρῃ γνώμην περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος. Τὸ συμπέρασμα τῶν 4 σελίδων εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν κενότητα τοῦ περιεχομένου αὐτῶν: «Ἐκτὸς τούτου καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ πρὸ τοῦ Α. Κουτσιλιέρη γραφάντων περὶ τοῦ τοπωνυμίου οὐδένα ἀναφέρει οὗτος καίτοι ὅλοι σημειῶνον τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῆν». Ὅλοι ἀναφέρουσι τὴν ἐτυμολογίαν, πόσοι ὁμως ἀναφέρουσι τὸν πρῶτον καὶ εἰς ποῖον ἀποδίδεται ἡ πατρότης τῆς ἐτυμολογίας; Ἐσημειώσαμεν ἡμεῖς τὴν ἐκ τοῦ Γαίου ἐρμηνείαν τοῦ Π. Δούκα, τὴν διαφέρουσαν τῆς κοινῆς παραδεδεγμένης καὶ παρεπέψαμεν εἰς τὴν σ. 313 τοῦ ἔργου του, ἔθθα ὁ Δούκας ἐν μεγαλογραμμιάτῳ γραφῇ λέγει: «PORTOGAGLIO —*λιμῆν τῶν ὀρτύγων*», οἰκειοποιούμενος καὶ αὐτός, κατὰ τὰς ἀπόψεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου, τὴν ἐτυμολογίαν τῶν προγενεστέρων. Διατὶ ἄραγε δὲν ἀντεγράψαμεν τὴν ἐτυμολογίαν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Π. Δούκα, ἀλλὰ ἐκ τῶν παλαιότερων ἢ τῶν νεωτέρων, ἀφοῦ πάντες ἀπεδέχθησαν τὴν ἐκ τῶν ὀρτύγων προέλευσιν τοῦ ὀνόματος; Ἐὰν ἔγραφεν ὅτι οἱ Νουχάκης, Διονύσιος Πύρρος, Καψάλης, Καστικάρως, Δημητράκος, Δούκας κλπ. κλπ. δέχονται τὴν ἐκ τῶν ὀρτύγων προέλευσιν τοῦ τοπωνυμίου, ὁ δὲ Κουτσιλιέρης ἀντέγραψεν αὐτούς, δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν σπατάλην τῶν 4 σελίδων, ἢ μήπως προσέφερε τι εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ τοπωνυμίου ἀντιγράφων πάντας τοὺς σημειώσαντας τὸ τοπωνύμιον;

Περὶ τοῦ τοπων. **Πυλιάνι** ἐδέχθημεν ὅτι προέρχεται πιθανῶς ἐξ αὐτόθι Πυλίδος. Ὁ ἐπικριτὴς γράφει ὅτι ἐκ τοῦ τύπου Πυλῶνας θὰ προήρχετο Πυλιάνι, ἡμεῖς ὁμως δὲν ἐγράψαμεν Πυλῶνα, ἀλλὰ «ἐκ τοῦ Πυλεῶνες > Πυλιῶνες ἐλέχθη προφανῶς καὶ Πυλιάνι». Τὴν διαφορὰν, ἐν γνώσει του ἢ ἐν ἀγνοίᾳ του, θέλει νὰ παραβλέπῃ ὁ ἐπικριτὴς μας. Τὸ ὅτι κατὰ τὰ πολλὰ οὐδέτερα εἰς -άνι (λιμάνι, τραπάνι, ταβάνι, σαχάνι, ρουμάνι) ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐκ τοῦ Πυλιῶνα—Πυλιάνι ἀντὶ Πυλιώνι, δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι εἰκασία ἐκτὸς πραγματικότητος. Τὰ γνωστὰ ἐκ Ρόδου τοπων. Πυλῶνας, Πυλῶνα, Πυλιῶνες δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐλέχθησάν ποτε καὶ εἰς Μάνην τοπων. Πυλῆς, Πυλιῶνες κλπ. δηλοῦντα θέσεις ἐξωτερικῶν θυρῶν; Τὸ τοπων. **Πορῖ** προσέθεσε μόνον πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ δημοσιεύματος.

Πωράχια τὰ. Διὰ τὰ ἀφθονοῦντα κατὰ τὴν θέσιν ἐκεῖνην ὀπωροφόρα δένδρα, ἐθεωρήσαμεν τὸ τοπων. σχετιστέον πρὸς αὐτά. Ὁ ἐπικριτὴς μας λέγει ὅτι «οἱ τόποι λαμβάνουν τὸ ὄνομά των ἀπὸ τὰ ἐν αὐτοῖς δένδρα καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς καρποὺς αὐτῶν». Ὅλως τὰ ἀντίθετα δεχόμενος ὁ Χατζιδάκις εἰς «Ἀθηνᾶς» 5, σ. 495 γράφει: «Ἄλλοτε δὲ πάλιν λαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦ καρποῦ εἰς δήλωσιν τόπου εἴτε δι' ὁμοιότητα εἴτε καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν· οὕτω π.χ. ὀνομάζονται αἱ ἐξῆς

κῶμαι, Ἀχλάδι ἐν δήμῳ Νηλέων... Καστάνια,... Κολοκῦθι,... Κούμαρα,... Κωννάρια.... Κρεμμύδι.... Μῆλα.... Στροβίλι.... Ρωδάκιον κλπ.». Εἰς «Γλωσσολογικὰς Μελέτας» 1, σ. 18 προσθέτει καὶ «*κωμῶν ὀνόματα τὸ Ἀπίδι, τὰ Ἀχλάδια, τὰ Κάρινα, τὸ Καρύδι, τὸ Καρυδάκι, τὰ Κεράσια*». Εἰς Μάνην ὑπάρχει ἡ περιοχή Κολοκῦθι καὶ ἐξ αὐτῆς δῆμος Κολοκυθιοῦ. Ἡ συσχέτισις πρὸς τὰ ἀπορράχια, διότι εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Ἀθανάσιος ὑπάρχει τοπων. Πορράχια, δὲν φαίνεται ἀπολύτως ἀναγκαῖα, διότι τὰ ἐν Ἀγίῳ Ἀθανασίῳ Πορράχια < ἀπορράχια, καθόσον γνωρίζομεν, δὲν εἶναι ἀλήθεια ἀφ' ἐαυτῆς φανερά, ἀλλὰ μία ἄποψις τοῦ Δ. Βαγιακάκου. **Ρωγοὶ** οἱ. Ἡ θέσις εἰς ἣν ἀποδίδεται τὸ τοπων. συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς συσχέτισεως τοῦ τοπων. πρὸς τὸ ρωγαὶ τοῦ Ἡσυχίου.

Εἰς τὸ ἐπόμενον **Σγουρνάρα** παρατηρεῖ προσθήκην τοῦ σ. Εἰς «Πλάτωνα» ΙΔ (1962), σ. 323 ἐγράψαμεν : σγούρα < γούρα < γρώνη.

Περὶ τοῦ τοπων. **Σελάφχια** οὐδὲν προσθέτει.

Σκούτακας, ὁ. Περὶ τοῦ τοπων. ἐγράψαμεν : «*σχετιστέον τὸ τοπων. εἴτε πρὸς τὸ γνωστὸν σκουτάρι εἴτε πρὸς ἐπώνυμον ἢ παρωνύμιον Σκούτακας σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ σκῦτος > σκυτίον > σκουτί*». Καὶ ὁ ἐπικριτῆς μας : «*Ὑποθέτω δι μᾶλλον δηλοῖ τὸν ἐπώνυμον τόπον, ἐφ' ὅσον μάλιστα πρόκειται περὶ κλιτύος λόφου, καὶ σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ scutum*».

Συνάγοντες ἐκ τῶν παρατηρήσεών του τούτων ὅτι θεωρεῖ τὸ scutum διάφορον τῶν σκῦτος καὶ σκουτάρι, θ' ἀδικήσωμεν ἴσως τὸν ἐπικριτὴν μας ἰσχυρίζομενοι ὅμως ὅτι ἐξετάζων τοὺς τύπους σκῦτος—scutum—σκουτάριον κλπ., οὐδόλως ὑποπτεύεται τὴν γνωστὴν ἐν τῷ Ταιναρίῳ ἰδιώματι ἐπιβίωσιν τῆς προφορᾶς υ > u, ἀσφαλῶς δὲν εἴμεθα ἄδικοι.

Εἰς τὸ τοπων. **Σπεῖρα**, ἀφοῦ ἔγραψε τρεῖς σπεῖρα, σπεῖρες καὶ σφεῖρα, ἐπληροφορήθη, μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐργασίας του, ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ λ. σπῦρα. Διῶρθωσε λοιπὸν τ' ἀνωτέρω γράφων (1) : «*Τὰ ἀνωτέρω ἐν σ. 230 γραφόμενα σπεῖρα καὶ σφεῖρα ἢ ἐν στροφῇ ἀῶλαξ . . . γραπτέα : σπῦρα καὶ σφῦρα*». Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲν ἐδίστασε, ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου, νὰ μεταβάλη τὴν περὶ τοῦ τοπων. γνώμην, ἣν ἐπὶ δεκαετηρίδας ἐδέχετο, γράφων Σπεῖρα, καὶ νὰ γράψῃ : «*Πιθανὸν τὸ τοπων. τῆς Μάνης Σπεῖρα νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὴν λέξιν σφῦρα—σπῦρα*».

Ἄποια ἔλλαμψις !

Ἐπὶ τοῦ τοπων. **Στρατίκι** παρατηρεῖ ὁ ἐπικριτῆς μας παράλειψιν, διότι ἐγράψαμεν ἐκ τοῦ strata καὶ οὐχὶ «*ἐκ τοῦ στρατά, ὅπερ τὸ λατ. strata*». Διὰ νὰ ὀδηγηθῇ τις εἰς τοιαύτην διάκρισιν, πρέπει ἀσφαλῶς νὰ διαθέτῃ ἐπιστημονικὰ δεδομένα.

Ἐπὶ τοῦ τοπων. **Τάταλος**, ὅπερ ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν σχετιστέον πρὸς τὸ Τάνταλος ἢ Τάταρος, παρατηρεῖ ἀποκλίσεις ἐκ τῶν φωνητικῶν νόμων, θεωρῶν τοῦτο ἀπίθανον. Αὐτὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ λεχθοῦν, ἂν ὁ λαὸς εἶχε δημιουργήσει τὰ ὀνόματα Τάνταλος, Λούθηρος κλπ. καὶ ἂν ἐγνώριζε τὸ τῶν κωδικῶν seffora. Μήπως θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὁ ἐπικριτῆς μας ποίων φωνητικῶν νόμων συνέπεια εἶναι

1) «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 247.

ὁ ἐν Μάνη λεχθεὶς τύπος Λαθουροκαρβοῦνοι (*) = Λουθηροκαλβῖνοι ; Ποίους ἄρα γε νόμους θ' ἀνεύρισκεν ἐπιχειρῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν Γεροσύνορο καὶ τὸ νυφικὸ ζῦγκι τῆς ἡρωίδος τοῦ Τραυλαντῶνῃ καὶ προσπαθῶν νὰ συνδέσῃ αὐτὰ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ τὸ φανικὸν ὄξύ, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἡ γραῖα χωρική ὠρμήθη ;

Εἰς τὸ τοπων. **Τούρκαμπος** προσθέτει ὅτι τὸ πρῶτον συνθετικὸν δὲν ἔχει μόνον τὴν σημασίαν τοῦ κακός, ἀπαίσιος, ἦν ἡμεῖς ἐσημειώσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας, προσθέτει δὲ σειρὰν παραδειγμάτων ἐκ τῶν ὁποίων, ὡς συμβαίνει συνήθως μὲ τὰ παραδείγματα τοῦ Δ. Βαγιακάκου, οὐδεμίαν σημασίαν νέαν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν πέρα τοῦ ὅτι τὰ ὀνόματα, ὧν προτάσσεται τὸ Τουρκο—, δηλοῦσι θέσεις, εἰς ἃς παρετηρήθη ποτὲ παρουσία Τούρκων. Περὶ τοῦ τοπων. **Τραχώπετρες** δέχεται τὴν μετὰ τοῦ τράχων σχέσιν, ἦν ἡμεῖς παρετηρήσαμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ τράχωνας— τράχων καὶ οὐχὶ κατευθεῖαν, δὲν ἐπεχείρησεν ὁμως νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἀναγκαῖον τῆς παρεμβολῆς τοῦ τύπου τράχωνας.

Διὰ τὸ ἐπόμενον τοπων. ἐγράψαμεν : «**Φῖρ' ἄτσι τό, λιμενίσκος παρὰ τὴν Τσάχα διὰ τὸ αὐτόθι φρεάτιον. Ὁ τύπος δι' ἐπενθέσεως τοῦ συνιζηθέντος ε)ι. Περὶ τοῦ τσιτακισμοῦ ἐν Λαγία πρβλ. ἀλάτσι, κασιζγατι κ.ἄ.**». Διὰ στίχων δύο κατέστη δυνατὸν σαφῶς νὰ καθορισθῇ καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἀφ' ἐαυτῆς ἄλλως τε φανερὰ προέλευσις τοῦ τοπωνυμίου. Θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι ὁ ἐπικριτὴς μας δὲν θὰ ἀνεύρισκε περιθώρια πληρώσεως σελίδων καὶ ὁμως ἀπεδείχθη ἱκανὸς νὰ γεμίσῃ μίαν ὅλην σελίδα, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι κασιζ ἐλέχθη καὶ ἐκτὸς τῆς Λαγίας, ὡς ἡμεῖς νὰ εἴπομέν τι διάφορον, καὶ ν' ἀποδείξῃ προσέτι ὅτι ἡμεῖς ἐπλανήθημεν γράφοντες γατί, διότι κατὰ τὸν ἐπικριτὴν μας : «**Ὁ τύπος γατί γραπτέον γαττί, διότι τὸ βυζαντινὸν εἶναι γάττα καὶ κάττα, δ' ἐκ τοῦ Λατιν. catta, τὸ δὲ γάττος ἐκ τοῦ μεταγ. Λατιν. cattus καὶ gattus. Πβ. καὶ Σχολιαστ. Καλλιμ. εἰς Δημ. 110 —κάττος : αἴλουρον τὸν ἰδιωματικῶς λεγόμενον**».

Καὶ ἐὰν ἦτο βέβαιος ὅτι ἀπεδόθη ποτὲ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τῶν δύο ττ καὶ ὅτι ὁ τσιτακισμὸς παρετηρήθη ἐπὶ τῶν ττ καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ τ, ἔδει, νομίζομεν, νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὰς ἐπικρίσεις του καὶ θὰ ἦτο, ἀσφαλῶς, ἂν ἐγνώριζε τὴν γραφήν, ἦν προέκριναν οἱ γλωσσολόγοι καὶ λεξικογράφοι, π.χ. Χατζιδάκις ΜΝΕ 2 σ. 22 : «**ἡ γάτα τῆς γατός, ἡ κόττα τῆς κοττός**».

Σταματάκος, Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. : «**γάτα ἡ, δημ. (καὶ γατί καὶ κάτα), (γάττα ἡ δημ. βλ. τὸ ὀρθότ. γάτα), (γάττος δημ. βλ. τὸ ὀρθότ. γάτος)**». Ἀνδριώτης, Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν ἐν λ. : «**γάτα ἡ ἰταλ. gatta**». Λεξικὸν Δημητράκου ἐν λ. : «**γάτα ἡ**».

Κωστάκης Θ. εἰς «**Μελοποννησιακὰ**» ΓΔ, σ. 237 «**Γάτο (γάτος)**».

Περὶ τῶν τοπων. **Χαζανές, Χάρακες** καὶ **Χαραμπὸς** ἐγράψαμεν 16 στίχους, οὓς ὁ ἐπικριτὴς μας ἔκρινε σκόπιμον νὰ σχολιάσῃ διὰ τριῶν σελίδων. Ἐπειδὴ ὁμως

1) Πρβ. Πασαγιάννη, «**Μανιάτικα Μοιρολόγια**», σ. 79.

Ἐδῶ ποῦ ἐμαζεύθηνα οἱ Λαθουροκαρβοῦνοι,

ἔδῶ θάν τὸ μετρήσουνε πόσὸ εἶναι τὸ καντοῦν . . .

οὐδὲ λεπτομέρειαν προσθέτει προσφέρουσάν τι εἰς τὴν ἔρευναν, θεωροῦμεν περιττὰ τὰ σχόλια.

Εἰς τὸ τοπων. *Χαραμπός* τερματίζεται ἡ βραχεῖα ἡμῶν πραγματεία, δι' ἧς καθωρίσαμεν τὴν θέσιν 78 Παραταιναρίων τοπωνυμίων καὶ ἀσφαλεῖς ἢ πιθανὰς περὶ τοῦ ἐτύμου αὐτῶν ἀπόψεις ἐξεθέσαμεν. Κατὰ τὴν μεσολαβήσασαν δεκαετίαν ἐδημοσιεύσαμεν σειρὰν μελετημάτων περὶ τοῦ ἰδιώματος τῆς Μέσσα Μάνης, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ μελετήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην καὶ οὕτως ἠτόνησεν ἓν τι μῆτρον ἢ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν τοπων. τῆς Μάνης προσπάθειά μας. Πολλοὶ ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀνέγνωσαν εἰς τὴν ἐφημερίδα ὅτι ὁ Δ. Βαγιακάκος ἐξετάζει τὰ ὑφ' ἡμῶν μελετηθέντα τοπωνύμια ἐπὶ ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ἀνέμενον ἴσως διαφωτιστικὰς παρατηρήσεις, ἱκανὰς νὰ ὑποβοηθήσωσι τὴν ἐπὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου θέματος ἔρευναν. Ἴδου ὅμως ὁ καρπὸς τῶν μετὰ δεκαετίαν ἐμφανιζομένων παρατηρήσεων τοῦ Δ. Βαγιακάκου :

Ἐκ τῶν 78 τοπωνυμίων τῶν ἐξεταζομένων εἰς τὴν μελέτην μας σχολιάζει τὰ 72.

Ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ παραλείψῃ τὰ τοπωνύμια : **Ἀπα, Βασίλεια, Κελλώνοντας, Μορέας, Σκαῖο καὶ Σολοτέρι*. Ἐπὶ τῶν ἐξετασθέντων, διὰ τῆς ἐκ πέντε τυπογραφικῶν φύλλων μελέτης του, εἶχε νὰ ὑποδείξῃ τὰ σημειωθέντα ἤδη ἐν ἐκάστη λέξει καὶ τὰ ὅποια συνοπτικῶς ἔχουσιν οὕτω :

**Ἀμπατ'όνες οἱ*. Τὸ τοπων. ἐθεωρήσαμεν σχετιστέον πρὸς τὸ προσηγ. ἐμβατῆ—μπατῆ. Διὰ τὴν κατάληξιν ἐκφράζομεν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι πιθανῶς νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν κατάλ. τοῦ προσηγορ. κοτρῶνες.

Ὁ Βαγιακάκος προτείνει τὴν ἀπίθανον ἐκ τοῦ ἀβατεῶνας (βάτος) προέλευσιν τοῦ τοπωνυμίου.

Τὸ τοπων. *Ακίονας θέλει προερχόμενον οὐχὶ ἐκ τοῦ κίονας, ὡς ἡμεῖς ἐγράψαμεν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ κίονι, ὡς τὸ κίονι τοῦτο νὰ ἔχῃ διάφορον τὴν ἐτυμολογικὴν ἀρχήν.

Τὸ τοπων. *Καλάνα* θέλει προερχόμενον οὐχὶ ἐκ τοῦ κάναλος—κάλανος, ὡς ἡμεῖς ἐγράψαμεν, ἀλλὰ «ἐκ τοῦ τύπου κανάλης—καλάνης ἢ κανάλος—καλάνος».

Τὸ τοπων. *Κότραφος* θέλει οὐχὶ, ὡς ἡμεῖς, ἐκ τοῦ Κακότραφος ἢ Κατώτραφος, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Κρόταφος.

Τὸ τοπων. *Κουκκουτσήμι* οὐχὶ ἐκ τοῦ Κουκκοκήπι(ον), ἀλλ' ἐκ τοῦ προσηγ. *κουκούτσι*, διὰ τῆς ὑποκορ. καταλ. -ίμι.

Τὸ τοπων. *Πωράχια* οὐχὶ ἐκ τοῦ Ὀπωρίκια, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ἀπο+ράχι.

Τὸ τοπων. *Σκουτάκας* οὐχὶ σχετιστέον πρὸς τὰ σκῦτος καὶ σκουτάρι, ὡς ἡμεῖς ἐγράψαμεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ *scutum*.

Περὶ τοῦ τοπων. *Σπείρα* μετέβαλεν ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου γνώμην σχετίσας αὐτὸ πρὸς τὴν σφῦραν.

Τὸ τοπων. *Στρατίμι* ἔκρινε σκόπιμον νὰ γράψῃ ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ στρατά καὶ οὐχὶ ἀμέσως ἐκ τοῦ *strata*.

Πιστεύει ἡ Διοίκησις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ὅτι καλῶς

διετέθησαν τὰ πέντε τυπογραφικὰ φύλλα τῆς «Ἀθηνᾶς» διὰ τοιούτου εἴδους παρατηρήσεις ;

Εἰς τὰς σ. 235—241 κρίνει τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς ἐργασίας μας, τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν καταγωγὴν τοῦ Ταινარიῖο ἰδιώματος. Τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης ἐκείνης ἀπέφυγε νὰ σχολιάσῃ, ὁ δὲ λόγος εἶναι προφανής. Διὰ τῆς ἐργασίας μας ἐκείνης προσεπαθήσαμεν τῇ βοηθείᾳ τῆς προφορᾶς τοῦ ω καὶ υ νὰ ἀναζητήσωμεν στοιχεῖα περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἰδιώματος. Ὁ Δ. Βαγιακάκος, γράφων περὶ τοῦ τοπωνυμίου Κοῦνος, ὅτε μὲν λέγει ὅτι προῆλθε διὰ κωφώσεως τοῦ ω (!) ὅτε δὲ διὰ κωφώσεως τοῦ ο (?), οὐδεμίαν διάκρισιν ποιούμενος μεταξὺ τοῦ ω καὶ τοῦ ο.

Περὶ τοῦ υ εἰς «Ἑλληνικά» 15 (τιμητικὸς Σωκράτους Κουγέα) σ. 217 λέγει ὅτι «ἡ διάθεσις τοῦ υ ὡς ου εἶναι σὺννηθες φαινόμενον ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Μάνης».

Αὐτὰ ὑποθέτομεν ὅτι δὲν θὰ ἐμποδίσωσι τὸν Δ. Βαγιακάκον νὰ τονίσῃ προσεχῶς τὰ περὶ ἐπιβιώσεως τῆς παλαιᾶς προφορᾶς τῶν φθόγγων τούτων. Περιορίζει λοιπὸν τὴν κριτικὴν του ἐπὶ τοῦ τελευταίου κεφαλαίου, ἀρχόμενος τοῦ ἐλέγχου διὰ τῆς φράσεως: «Ἐνταῦθα, προκειμένον νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς Δωρικὰ ὠρισμένα τοπωνύμια, τὰ ὁποῖα ἐξήτασεν εἰς προηγουμένην του μελέτην, ἀντὶ νὰ ἀναφέρῃ αὐτὰ καὶ νὰ παραπέμψῃ εἰς ὅσα προηγουμένως εἶχεν ἐκθέσει, ἀντιγράφει καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια, δημιουργῶν οὕτω περιττὸν φορτίον, χωρὶς οὐδὲν νέον στοιχεῖον». Ἡ δημιουργοῦσα, κατὰ τὸν Δ. Βαγιακάκον, τὸν περιττὸν φόρτον εἶναι ἡ σελὶς 105, εἰς ἣν περιορίζονται τὰ τοπωνύμια. Περὶ τῶν τοπωνυμίων ἐγράψαμεν: «Μικρὸν μέρος τῆς ὑπὸ μελέτην συλλογῆς μας, τῆς ἀναφερομένης εἰς τὰ τοπων. τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης, δημοσιευθὲν ἤδη, παρέχει κατατοπιστικὴν εἰκόνα περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἀρχαίων τοπωνυμίων. Ἀρκούμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν καταγραφὴν μικροῦ ἀριθμοῦ ἐκ τῶν διατηρούντων ἀναλλοίωτον τὴν Δωρικὴν μορφήν».

Ἡ οἰκονομία τῆς ἐργασίας μας, ὡς εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης, αὐτὰ ἐπέβαλε νὰ γράψωμεν.

Ἐκτὸς τῶν τοπωνυμίων ἐσημειώσαμεν καὶ μικρὸν ἀριθμὸν ἄλλων λέξεων, δι' ὧν καταδεικνύεται ἡ ἐν τῷ ἰδιώματι παρουσία Δωρικῶν στοιχείων, σαφῶς δὲ ἐδηλώσαμεν ὅτι :

«Προκειμένον νὰ χαρακτηρίσωμεν τύπον τινὰ Δωρικόν, καταφεύγομεν κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν Χατζιδάκιν, καὶ διὰ τὸ κῆρος τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἐπιπρόσθετον λόγον ὅτι ὁ Χατζιδάκις ἀνεγνώριζεν ὡς Δωρικὰ μόνον τὰ ἀναμφισβητήτως τοιαῦτα». Παρελάβομεν λοιπὸν τὰς λέξεις, αἵτινες κατέχουσιν ἑκτασιν μιᾶς σελίδος καὶ ἐν τῇ σ. ἐκείνῃ πεντάκις παραπέμπομεν εἰς ΜΝΕ τ. 1, σ. 55, 72, 72, 79 καὶ τ. 2, σ. 205. Τὴν ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου κριτικὴν του τερματίζει διὰ τῆς φράσεως «νομίζομεν ὅτι οὐδὲν δυστυχῶς νέον προσφέρει ὁ Α. Κουτσιλιέρης οὔτε διὰ τοπωνύμια οὔτε διὰ Δωρικὰς λέξεις εἰς τὴν Μέσα Μάνην».

Ἡμεῖς ὅμως, ὡς ἄνωτέρω εἴπομεν, σαφῶς ἐδηλώσαμεν πῶθεν ἀντλοῦμεν τὰ

1) «Πελοποννησιακά» Β, σ. 320.

2) «Λεξιλογικὸν Δελτίον» τ. 6, σ. 109 σημ. 2.

στοιχεῖα καὶ ἐδικαιολογήσαμεν τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν τῆς ἐργασίας μας. Ἡ φράσις τοῦ ἐπικριτοῦ μας «οὐδὲν νέον προσφέρει» φαίνεται ἀδικαιολόγητος, δὲν στερεῖται ὅμως καὶ ἐντελῶς σημασίας.

Τὸ νόημα τῆς φράσεως αὐτῆς εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης, ἐὰν καταμετρήσῃ τὰ «ἔγγραφα», «εἶχον γράψαι», «παρετήρησα», ἅτινα εἰς τὰς ἑξ ταύτας σελίδας τοῦ ἐπαναλαμβάνονται δεκάκις ἀκριβῶς. Τοὺς τύπους ἔλυσσοι, πνοά, νιάκα, ἀκόμα, ἐπὰ κλπ. παρελάβομεν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Χατζιδάκι, ὡς ἡ οἰκονομία τῆς ἐργασίας μας ἐπέβαλε, παραπέμποντες ἐκάστοτε εἰς αὐτά.

Προτιθέμενοι δηλαδὴ ν' ἀντλήσωμεν ἐπιχειρήματα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπόψεών μας περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ταιναρίου ιδιώματος, προεκρίναμεν τὸν Χατζιδάκιν, τὸν χρονολογικῶς τοῦλάχιστον προηγούμενον τοῦ Δ. Βαγιακάκου. Ἄλλως τε δὲν ἔχομεν καὶ εὐχέρειαν ἐνίοτε, ὡς ἐκπαιδευτικοί, ν' ἀκολουθήσωμεν τὰ διδάγματα τοῦ Δ. Βαγιακάκου. Διδάσκοντες δηλαδὴ εἰς τὴν Μέσσην Ἐκπαίδευσιν δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίζωμεν συστήματα πτώσεων διὰ τῆς προσθήκης καταλήξεων εἰς τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ πληθυντικοῦ, καθὼς διδάσκει ὁ ἐπικριτὴς μας, ὡς ἀνωτέρω εἰδομεν, οὐδὲ νὰ ὑποστηρίζωμεν τὴν προελληνικότητα τῶν δωρικῶν τοπωνυμίων, διότι αἱ περὶ δωρικῆς προελληνικότητος ἀπόψεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου μέχρι τοῦδε δὲν ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δυνάμεθα ν' ἀκολουθῶμεν τὰ διδάγματά του.

Ἐν σ. 241 τῆς ἐπικρίσεώς του ἐπιλαμβάνεται ὁ Δ. Βαγιακάκος καὶ τοῦ ἐλέγχου βραχυτάτης ἐπισκοπήσεως τῆς μελέτης τοῦ γνωστοῦ ὀνοματολόγου I. Θωμοπούλου, «Τὰ τοπωνύμιά μας, ἡ ἀξία τους καὶ τὰ προβλήματα τους».

Εἰς τὴν ἐπισκόπησιν ἐκείνην, μεταξὺ τῶν ἄλλων, γράφομεν : «Τὸ προσηγορικὸν θεμωνιά διατηρεῖ εἰσέτι τὴν ἐν τῇ Κοιῇ σημασίαν του (Πρβλ. ΠΔ, Ἔξοδος 8, 14), δηλοῖ δηλ. τοὺς ἠπλωμένους στάχυν, ὁ δὲ τόπος, εἰς ὃν ἀπλοῦνται, καλεῖται θεμωνίστρα καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον ἔδει νὰ προήρχετο τὸ τοπωνύμιον.

Μὲ τὰ ἐν Λακωνικῇ παρωνύμια Μεροδαίμονας, Φτωχοδαίμονας, τὸ καὶ νῦν ἐπώνυμον Δαιμονάκος καὶ τὴν συνήθη αὐτόθι ὕβριον—βρὲ Δαίμονα—, συνδέεται προφανῶς τὸ τοπωνύμιον. Πρόληψις ἢ τὰ παρακείμενα Συκιά καὶ Στεφανιά συνετέλεσαν εἰς μεταπλασμόν τινα» (1). Καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Δ. Βαγιακάκου : «Ὁ σ. ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεταί δηλὸς ὅτι ἀγνοεῖ τὰ πράγματα» (2).

Κατωτέρω παραθέτει παραδείγματα καὶ μαρτυρίας ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, δι' ὧν ἀποδεικνύει ὀρθοτάτην τὴν ἡμετέραν ἄποψιν καὶ ἀναιρεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν καταλήγων εἰς τὴν ἡμετέραν ἐρμηνείαν. Διὰ τὸν διατηροῦντα ἀμφιβολίαν τινὰ ἀναγνώστην ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα τὰ παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Δ. Βαγιακάκου.

«Λέγεται ἐπίσης ἡ λ. θημώνιασμα τό, ἡ πρᾶξις καὶ θεμωνίστρα τὸ μέρος ὅπου στήνεται ἡ θημωνιά, ὁ σωρός. Ὡς τοπωνύμιον δὲ ἡ λ. εἶναι γνωστὴ ἐκ Μάνης (Λεῦκτρον) καὶ ἐκ Ρόδου ὑπὸ τὸν τύπον Θεμωνιάστρα. Κατὰ μαρτυρίας τοῦ

1) «Πλάτων» τ. I, σ. 410.

2) «Ἀθηνᾶς» 68, σ. 241.

Ἄρχεϊου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς τὰ Κύθηρα θεμωνίστρα λέγεται τὸ περίφραγμα, ὅπου θέτουν τὴν θημωνιά». Ἴδου καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Δ. Βαγιακάκου, δι' ὧν ἀποδεικνύει ὅτι ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν τὰ πράγματα : «Ὡς πρὸς τὸ τοπων. Δαιμονιά ἢ, νομίζω ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα τὸ ἐκ παρωνύμιον ἐπάν. Δαιμονίας—Δαιμονιάς. Ἐκ τῆς κατὰ γενικὴν ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος πρὸς δῆλωσιν περιοχῆς ἀνηκούσης ὑπὸ μορφὴν προνοίας εἰς αὐτόν, ἐλέχθη μετὰ ταῦτα καὶ κατ' ὀνομαστικὴν θηλυκοῦ γένους, λησμονηθέντος τοῦ οὐσ. περιοχῆ, γῆ, χώρα κλπ. δηλ. : Τοῦ Δαιμονιά ἢ περιοχῆ, χώρα, γῆ—Δαιμονιά ἢ, πιθανῶς ἀναλογικῶς πρὸς ἄλλα παρακείμενα τοπωνύμια κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφερόμενα, ὡς ἡ Στεφανιά, Καστανιά, Ἐλιά κλπ.».

Ὅχι μόνον ἐδέχθη ὅτι θεμωνίστρα λέγεται τὸ μέρος, ἐνθα τοποθετοῦνται οἱ στάχυες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμετέραν ἄποψιν ὅτι «ἐκ τοῦ θεμωνίστρα ἔδει νὰ προήρχετο τὸ τοπωνύμιον» ἀπέδειξεν ὀρθοτάτην, πληροφορῶν ὅτι ὑπάρχει ἤδη εἰς Μάνην καὶ Ρόδον ὡς τοπωνύμιον, πρᾶγμα ὑπερ ἡμεῖς δὲν ἐγνωρίζομεν, ἅτε μὴ διαθέτοντες τὸ Ἄρχεϊον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. Συσχετίζων δὲ τὸ τοπων. πρὸς ἐπάνυμιον ἢ παρωνύμιον Δαιμονιάς καὶ δεχόμενος καὶ μεταπλασμὸν διὰ τὰ παρακείμενα Στεφανιά κλπ., ὡς ἀκριβῶς δηλαδὴ ἡμεῖς ἐδηλώσαμεν, ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύῃ, ὅτι ὀρθῶς ἔγραψε : «Ὁ σ. ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλος ὅτι ἀγνοεῖ τὰ πράγματα». Ὁ νοῶν λοιπὸν νοεῖτω διὰ τίνα λόγον ὁ Δ. Βαγιακάκος συνέγραψε τὰς σ. 241 καὶ 242 τοῦ 68ου τόμου τῆς «Ἀθηνᾶς». Εἶναι ἀληθῶς περίεργος ἢ περίπτωσις τοῦ Δ. Βαγιακάκου, ἀποδεικνύοντος διὰ τῶν στοιχείων τὰ ὅποια προσκομίζει, ὅτι εἶναι ὀρθότατα ἐκεῖνα ἀκριβῶς, τὰ ὅποια προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι ἐσφαλμένα.

Ἐθεώρησεν ἀκολούθως σκόπιμον νὰ σχολιάσῃ μίαν ἐκ τῶν παρατηρήσεών μας ἐπὶ δημοσιευθέντος ὑπ' αὐτοῦ μοιρολογίου ἀναφερομένου εἰς τὸν θάνατον τοῦ Βοιδῆ Μαυρομιχάλη. Τὰ περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος, δι' οὗ τὸ ἀποχιάσασι ἐγένετο ἀποπχιάσασι, σχολιάζομεν εἰς ἄλλην θέσιν τοῦ πονήματος τούτου. Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ λογοπαίγιον τοῦ Βαγιακάκου «Ἀφοῦ ἀποπχιάνεται ὁ Α. Κουτσιλιέρης μὲ τὰ τυπογραφικὰ σφάλματα, θὰ ἀποδειχθῇ ἀμέσως κατωτέρω ὅτι ἀποχιάζεται ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὁ ἴδιος» εἶναι λόγος κενὸς περιεχομένου, διότι εἰς τὸ μοιρολόγιον τοῦ Φάνη Μπαρμπαγιάννη, τὸ λεγόμενον πολλάκις ἐν Λαγία, ἀκούεται ἢ λ. λάμπη καὶ οὐχὶ λάμι.

Εἰς τὸ χωρίον Παχιάνικα (χωρίον τῆς καταγωγῆς τοῦ Φάνη Μπαρμπαγιάννη) καὶ τὸ παρεκείμενον χωρίον Νύφι λέγεται λάμι. Τὸ λάμι τοῦτο διὰ παρασυσχετισμοῦ τινος ἐγένετο ἐν Λαγία λάμπη, ὡς ἡμεῖς πολλάκις ἠκούσαμεν. Τὸν συσχετισμὸν προσώπου, διαβοήτου κατὰ τινὰ τρόπον γενομένου καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ λαοῦ ἀποσπάσαντος, πρὸς τὸ λάμπω καὶ τὴν λάμπην δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ θεωρήσωμεν ὡς κάτι τὸ ἀπίθανον. Δὲν νομίζομεν λοιπὸν ὅτι τὸ λάμι—νάμι διετήρει τὴν ἐτυμολογικὴν του διαφάνειαν καὶ ἤτο ἀδύνατον νὰ λεχθῇ λάμπη ἀντὶ λάμι πρὸς δῆλωσιν τῆς λάμπειως καὶ ἀκτινοβολίας τοῦ προσώπου καὶ δι' ἐπιδράσεως ἀναμφιβόλως τοῦ ρήματος λάμπω.

Ἐπίλογον διὰ τὴν κριτικὴν του ἐπεφύλαξεν ἀνάλογον πρὸς τὸ προηγηθὲν περιεχόμενον τῆς.

Ἐν σ. 246 λέγει: «*Περαίωνων σημειώνω κατωτέρω τυπογραφικά τινα σφάλματα*». Εἶναι δὲ τὰ σημειούμενα σφάλματα: Γερακάγκρεμμος ἀντὶ Γερακάγκρεμος, Πασαγιάνη ἀντὶ Πασαγιάννη (εἰς τὴν συλλογὴν τῶν μοιρολογιῶν ὁ Πασαγιάννης ἐπιμένει εἰς τὴν δι' ἑνὸς ν γραφὴν τοῦ ἐπωνύμου του), Σεαυ' ριανῆ ἀντὶ Σταυρ' ριανῆ, Δουνουσίου ἀντὶ Διονουσίου. Προσθέτει ἀκολούθως τοὺς τόνους τῶν καταλήξεων καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰ περὶ ἐσφαλμένων παραπομπῶν, περὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἤδη γράψει τὰ αὐτά.

Ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι παρέχεται εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία πληρώσεως μιᾶς ἐπὶ πλέον σελίδος διὰ τῶν ἐπαναλήψεων, καὶ διὰ τὰ διδάξῃ ὅτι ἡ Σεαυριανῆ γραπτέα Σταυριανῆ.

Εὐχαριστοῦντες διὰ τὴν διόρθωσιν καὶ τὰς ὑποδείξεις θὰ ἐπιχειρήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἀνάλογον προσφορὰν, οὐχὶ ὅμως καὶ παρομοίαν πρὸς τὸ «*Σεαυ' ριανῆ ἀντὶ Σταυρ' ριανῆ*».

Εἰς «*Λεξικογραφικὸν Δελτίον*» 6, σ. 107 γράφει: «*λειανοπούλλι τὸ (ἢ κατὰ μικρὰς ποσότητας πώλησις εἶδους τινὸς)* καὶ σ. 192 «*λειανοπούλλι*».

Τὰ λεξικά μέχρι τοῦδε σημειώνουν λιανοπούλι, διότι οἱ λεξικογράφοι δὲν ἀντελήφθησαν τὸν λόγον, διὰ τὸν ὅποιον τὸ λιανοπούλι ἢ λιανοπούλημα ἀπαιτεῖ δύο λ. Βλ. I. Σταματάκου *Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς*, ἐν λ. καὶ II. Δορμπαράκη, Ἐτυμολογικὸν *Λεξικὸν ἐν λ. λιανός*.

Αὐτόθι σ. 147: «*σκελίδι—σκελί'δ'α (τὸ μικρὸν τεμάχιον τῶν ἐσπεροειδῶν)*».

Τί εἶναι τὸ ἐσπεροειδὲς καὶ πῶς καλεῖται τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον αὐτοῦ;

Αὐτόθι σ. 173: «*Τότα ἐζήτησε'ς τοῦ γονιᾶτε του νὰ δοῦ πάρουσι ἓνα βιβλίο χρυσοπινακοδεμένο*».

Διὰ τὸ ζητῶ κάτι ἀπὸ κάποιον ἡμεῖς ἐκ τῆς διαλέκτου τῆς Μέσα Μάνης γνωρίζομεν δύο τρόπους ἐκφράσεως, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀνωτέρω φράσις ἔδει νὰ διατυπωθῇ οὕτω: «*ἐζήτησε ἀπὸ τοῦ γονιᾶδε του νὰ δοῦ πάρουσι ἓνα βιβλίον*», ἢ συνηθέστερον «*ἐζήτησε τοῦ γονιαδοῦνε του νὰ δοῦ πάρουσι ἓνα βιβλίον*». Τὴν αἰτιατικὴν μετὰ τῆς προθ. εἰς ἐπὶ τοιαύτης χρήσεως δὲν ἀντελήφθημεν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ πρόθεσις εἰς, ἢ προτασσομένη τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ συνοδεύοντος τὰ κινήσεως σημαντικὰ ρήματα καὶ δηλοῦντος τὴν πρὸς τόπον κατεύθυνσιν, εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Μέσα Μάνης παραλείπεται, ἐκφερομένου τοῦ προσδιορισμοῦ δι' ἀπροθέτου αἰτιατικῆς. Π.χ.: Πάου τῆ Λάγια, πάει τὸ Λιμένα. Ἐπὶ κατευθύνσεως μὴ προσδιοριζομένης ἀκριβῶς προτάσσεται ἢ κατὰ. Π.χ.: Πάου κατὰ τῆ Λάγια, κατὰ τὸ Λιμένα κλπ.

«*Πελοποννησιακὰ*» Β, σ. 302: «*Κορυφή ὑψώματος, λόφου ἢ ὄρους ὁπόθεν δύναται τις νὰ βλέπῃ ἔνθεν καὶ ἔνθεν καλεῖται πολλαχοῦ τῆς Μάνης Ἀντήρας*».

Διατὶ ἄραγε ὁ εὐρισκόμενος ἐπὶ κορυφῆς ὄρους ἢ λόφου δύναται νὰ βλέπῃ μόνον ἔνθεν καὶ ἔνθεν οὐχὶ δὲ καὶ κατ' εὐθεῖαν ἐμπρός; Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀθηναῖς διάδοχος τοῦ Κ. Κόντου ἀρέσκεται μὲν εἰς τὴν χρῆσιν τοιούτων ἐκφράσεων, δὲν θεωρεῖ ὅμως ἀναγκαῖον νὰ πληροφορηθῇ καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν.

Αὐτόθι σ. 323, γράφει ὅτι ὁ Leake παραγενόμενος εἰς Κυπάρισσον «*εὔρειν*

ἐν αὐτῇ ἱερέα. . . ὅστις πρὸ τριάκοντα ἐτῶν ἦτο ἐφημέριος ἐν Κυπαρίσσῳ». Διατί πρὸ τριάκοντα ἐτῶν καὶ οὐχὶ ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν, ἀφοῦ ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τριάκοντα ἔτη νὰ εἶναι ἐφημέριος ἐν Κυπαρίσσῳ;

Εἰς τὸν 63ον τόμον τῆς «Ἀθηνᾶς» ἀφοῦ ἔγραψε (σ. 208) περὶ τοῦ τύπου Διάκονος συνεχίζει (σ. 209) περὶ τοῦ τύπου Διάκος καὶ καταλήγει μὲ κατάλογον ἀνδρῶν φερόντων τὸ ἐπώνυμον Διάκος, λέγων: «Ὡς ἐπὶ τῷ 1493 ἀπαντᾷ Ἰωάννης τοῦ Διάκου καὶ τῷ 1550 ὁ Γιάννης Διάκος (Ἰκαρία) μετὰ ταῦτα δὲ ὑπάρχει εἰς Σάμον καὶ Σποράδας νήσους. Γνωστὸς τυγχάνει ὁ Ἀθανάσιος Διάκος». Γνωστὸς τυγχάνει ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ ἥρωος τῆς Ἀλαμάνας, ἄλλος ἐπιφανὴς Ἀθανάσιος Διάκος δὲν εἶναι γνωστὸς, τοῦ ἥρωος ὅμως τὸ ἐπώνυμον ἦτο Μασσαβέτας. Ποῖον λοιπὸν γνωστὸν Ἀθανάσιον ἐννοεῖ ἔχοντα τὸ ἐπώνυμον Διάκος;

Εἰς «Ἀθηνᾶς» 53, σ. 149 λέγει ὅτι μεταξὺ τῶν Νικλῶν ἦτο σύνθητες τὸ ὄνομα Δημήτριος, τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ἀγγελικῆς Σολωμοῦ, δηλαδὴ τῆς μητρὸς τοῦ Ποιητοῦ. Εὐθὺς ὅμως κατωτέρω γράφει: *Τελευταῖον παρέθεσα καὶ τὸ ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν θανῶν τοῦ Ἀρχιεπιφυλακείου μαρτυρούμενον ὄνομα τῆς Ἀγγελικῆς, κατὰ πληροφορίαν τοῦ κ. Α. Χ. Ζώη, ἔχουσαν οὕτω: «Νικλοῦ Ἀγγελικῆ τοῦ Διονυσίου β' σύζυγος τοῦ Νικολάου Σολωμοῦ καὶ μήτηρ τῶν Διονυσίου καὶ Δημητρίου ἀπέθανε τὸ 1859».*

Τὸ ὄνομα τοῦ Λεωνίδα Ζώη καὶ τὰ εἰσαγωγικὰ ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐτέθη ἡ πρὸς τὸν Βαγιακάκον ἀνακοίνωσις του ὑπεχρέωσαν οὐχὶ τὸν κοινὸν ἀναγνώστην ἀλλὰ εἰδικὸν σολωμιστὴν, νὰ δεχθῆ ὅτι ὁ Ἐθνικὸς μας ποιητὴς ὠνομάσθη Διονύσιος λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦ μητρόθεν πάππου του. Πρὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἡμετέρου Σεαυ'ριανῆ εἰς Σταυ'ριανῆ μήπως ἔδει νὰ εἶχεν ἀποκαταστήσει τὰ περὶ προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐθνικοῦ ποιητοῦ ἢ μήπως δέχεται ὅτι πράγματι ὁ Σολωμὸς ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ μητρόθεν πάππου του; Ἐὰν ὄχι, εἶχεν ὑποχρέωσιν νὰ διορθώσῃ τὸ σφάλμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν ἀνυπόπτους μελετητάς.